

'Crɛn -mʊ', Pɔɔ gba la

GALATIKUƆ

yi

1 ¹Mɔ Pɔɔ =nɔ, 'mɔ -yi 'crɛn -bu 'crɛ. 'Mɔ -Yusu 'Kɪsu* a -mɔnanyɔ* =nɔ. Ɛ 'yi -tonyiblo =dʊ 'pa-, ɛ 'yi 'mʊ -lee -nɪ. Kɛɛ, -Yusu 'Kɪsu a -gbɛtʊ, ɛ nɔ- lee 'mʊ, ɛ kɔ -aan 'Bai Nyɪsua, -ɛ -ha 'lɪ-tɪ 'kʊkʊnyibli 'nyɪ, -ɛ -ha-a 'klɔ 'hʊɛn-. ²Nyɪsua a nyibli a pɛpɛ -bu, -v nɪ 'nɛ-, v kɔ 'mʊ 'hʊɛn-, -a 'beti 'a mʊ, 'aan pɛpɛ -mʊ', -v mɔ Nyɪsua a nyibli -mʊ', -v nɪ 'lɪ Galatɔblo gba 'kwɪ. ³-Aan 'Bai Nyɪsua kɔ -aan Kʊkʊnyɔ -Yusu 'Kɪsu 'hʊɛn-, bu nɪ 'a mʊ -haandɛ -mɔ, ɛ kɔ, bu -nyɪ 'a mʊ kɪbʊwɛɛnɛ. ⁴-Yusu 'Kɪsu -ha 'a dɪɔnʊ nɪ, 'ɛ 'kʊ, 'kɪ 'v -aan -ta', -ɛ di-e nɪ, Nyɪsua 'mʊ -aan dɛ 'kuku* 'wɔwɔla -nɪ, ɛ kɔ, 'klɔ -bu a yɪnyre-tebli 'nɪ -ha -a mʊ win kɪ -kɔɔ -nɪ dɛ. -Tɛ -aan 'Bai Nyɪsua nɪ 'a -hʊhʊa, kɛ- ɛ nɪ 'a nunuo. ⁵-Ba pʊ Nyɪsua 'nyrɛ lɛ, -tɛ 'klɔ tɛ yi bu. Kɛ- bu nɪ 'mʊ.

**Nyɪsua a -haantitɛ, nɔ- mɔ win nɪ -do -mʊ',
'n tɔɔ nɛ 'a mʊ**

⁶Dɛ a nɪ, ɛ kɛɛ 'na =wɪ lɛ. 'Ɛ mɔ -han-tɪ, Nyɪsua 'ɛ nɪ 'a mʊ -haandɛ -mɔ, 'kɪ 'lɪ dadʊkɛ 'kwɪ, -Yusu 'Kɪsu a -tɪ, 'ɛ da 'a mʊ, 'kɪ ba mɔ 'a nyibli. Kɛɛ, -tɛ a 'ble Nyɪsua a -haantitɛ kʊa, ɛ 'yi 'v bu -wɛɛn -nɪ, 'a pleɛ 'lɪ Nyɪsua a 'mʊ kɪ, 'a pɪ hɪaputitɛ -bɪ nʊa yi bu, 'a pɪ lɛ, -ɛ mɔ, ɛ nɔ- mɔ -haantitɛ, kɛɛ, =bʊ lee nɛ 'a mʊ, -ɛ mɔ, ɛ 'yi -haantitɛ 'pa-. ⁷Win nɪ -do -mʊ', 'n tɔɔ nɛ 'a mʊ, ɛ nɔ- mɔ sɛyɪ a Nyɪsua a -haantitɛ. Ɛ 'yi 'kɪ Nyɪsua a -haantitɛ =dʊ -kɔ dɛ, 'bʊ 'yi ɛ nɪ -do a 'mʊ, 'n tɔɔ nɛ 'a mʊ 'pa-. 'Nɪ yi 'lɪ 'a mʊ -mɔhleeɛ lɛ nɪ nɪ, ɛ 'wɪ yi, ɛ kɔ nyibli, 'v kɛɛ nɛ 'a mʊ. Ɔ -hʊɛ-ɛ nɪ, bu 'cɪcɪ Nyɪsua a -haantitɛ -mʊ', -ɛ nɛ -Yusu 'Kɪsu a -tɪ -mɔ lɛ. ⁸Bʊ mɔ, nyiblo =dʊ 'bʊ 'cɪcɪ Nyɪsua a -haantitɛ -mʊ', -a pʊ la 'a mʊ, a 'ble la kʊa, Nyɪsua bu pʊ-v 'jɔ yi, mɔ 'yɛ =bʊ ɛ mɔ -a mʊ. ⁹-A lee nɛ

'a mɔ-ɔ ni, 'ti- 'ni nɔnɛ-ɛ ki de: Nyiblo =du 'bu 'ciɔ Nyɔsua a -haantitie -mu', -a pu la 'a mu, a 'ble la kua, Nyɔsua bu pu=v 'jrɔ yi.

10=Bɪ 'aan =wli yi-t 'ni 'ye, -ɛ mɔ, 'n yi-t 'ni 'cri, -ɛ di-e nu, nyibli 'mu 'mu 'nyre le pu? 'Uɔn-, ɛ 'yi 'mu le -ni. 'N -hɔe-ɛ ni, Nyɔsua, nɔ- -bu pu 'mu 'nyre le. =Bɪ 'aan 'lule-hihie wen 'ni, 'n =mɔe-ɛ le, 'ki =bu nɔɔ 'li nyibli 'yi kle? 'Uɔn-, 'bu mɔ, 'ni yi wen-ɛ ni -hɔe, 'ki =bu nɔɔ wen 'li nyibli 'yi kle, 'n 'yi 'li-t 'li -we, =bu mɔ wen -Yusu 'Klɔsɔ a -kvannunyo.

**-Tɛ Pɔlv -nu, 'ɛ -hɛ -Yusu a -mɔnanyɔ*,
ɛ nɔ- ɛ -hihie kle**

11'Diayɔnu -na, =bu -hihia 'a mu kle, -ɛ mɔ, Nyɔsua a -haantitie -mu', 'n pu la 'a mu, ɛ 'yi -tonyiblo =du 'pa-, ɛ 'yi-t 'lu -mɔ le -hie, 12mɔ, ɛ 'yi 'v -tonyiblo =du wien 'pa-, 'n 'yi 'v=v -ha, ɛ mɔ, ɛ 'yi -tonyiblo =du 'pa-, ɛ 'yi 'mɔ-ɔ -pu. -Yusu 'Klɔsɔ a =gbetv, ɛ nɔ- 'hru 'mu yi, 'ɛ tɔɔ 'mɔ-ɔ.

13A 'win ni, -te 'na 'klɔ ni la 'mu, ti -mu', -ɛ kɔ 'yri 'n yi la -a mu -Juukɔe* -aan tete* =wien le kɔe. Ti a 'mu 'yri, 'n =tui la Nyɔsua a nyibli =hɔen diaki, -ɛ nu-o, 'n -hɔe la-a ni, =bu -we la nyibli a 'mu bu, 14'ti- nyibli -mu', -v kɔ 'mu 'hɔen-, -v kɔ la 'yritu ni -do, 'n -hi la 'v 'waa nyibli -hɔɔhɔ ni, 'ki 'v -a mu -Juukɔe -aan tete kɔ 'bliɔmlɔ a 'v=tuule -mɔ. 'N -ha la 'na dɔɔnu ni pepe, 'ki 'v -aan 'bainu a tete kɔ 'bliɔmlɔ a 'mu a -ta'.

15Kɛɛ, kɔe la 'li 'na 'dii 'kwli bu, Nyɔsua pu la 'mu 'kɔbia ki, 'ki 'v 'a -kɔan a -ta'. ɛ nu la 'mu =haande -mɔ, 'ki 'li dadɔke 'kwli. ɛ nɔ- nu-o, 'ɛ da la 'mu, 'ki =bu nu 'a -kɔan. Ti -mu', ɛ wa la 'nyre, -te ɛ nyre 'v, 16-ɛ -bɪ ɛ nu-o ni, 'a 'Yu -Yusu 'ɛ 'hru 'mu yi, -ɛ di-e nu, 'mu 'a -haantitie -mu' dako a gblegble -mu', -v 'yi -Juukɔe 'pa- pu. Ti a 'mu 'yri, 'n 'yi la 'li nyiblo =du -mɔ -mu, 'n 'yi la =tɔ -hɔa mɔ -mu. 17ɛ mɔ, 'n 'yi la 'li Jrusredɔ 'kwli -mu, 'ki 'li -Yusu a -mɔnanyɔ -mu' -mɔ, -v mɔ la 'a yi-henyibli. Kɛɛ, de 'n -nu, ɛ nɔ- mɔ, ti ni -do a ti 'yri, 'ki 'n mu 'li Arabiblogba 'kwli. -Tɛ 'n -hɔn 'li -wlu, -ɛ -bɪ 'ki 'n mu 'li Damasi, 'ki 'li Siliblogba 'kwli. 18-Tɛ 'yri ni ta -hi, -ɛ -bɪ 'ki 'n mu 'li Jrusredɔ 'kwli, -ɛ di-e nu, 'n kɔ Pielɔ 'hɔen-, -a 'mu -yiyi -ni, 'ni -hi 'v=v 'hɔi 'wee ni 'hɔen. 19Ti a 'mu 'yri, 'n 'yi la -Yusu a -mɔnanyɔ =du 'ye,

'bu 'yɪ Piɛlɪ nɪ -do a 'mʊ 'pa-, ɛ kɔ -aan Kʊkɔnyɔ -Yusu a 'diayɪ Sakti. 20-Tɪ -bu, 'n hɛ, ɛ mɔ -han-tɪ -nɔ. 'N hɛ-ɛ nɪ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa ye'. ɛ 'yɪ hɪ 'pa-, 'nɪ -nu-o lɪ-t. 21-Tɛ 'n -hɔn 'lɪ Jrusɛdɔ 'kwli, -ɛ -bɪ 'kɪ 'n mu 'lɪ 'blɔgbɪ -mʊ', -v mɔ Silibɔgbɪ kɔ Silisibɔgbɪ 'hʊen- 'kwli. 22-Tɪ nɪ -do a 'mʊ 'yri, -Yusu a nyibli -mʊ', -v nɪ 'lɪ -Juukʊɛ a 'blɔgbɪ 'kwli, v 'yɛ la 'mʊ nɪ 'ye. 23-U yɪ la nɪ 'wɪn nɪ -do, -ɛ mɔ: «Nyiblo -bu, -ɛ -tʊi la -a mʊ -hʊen, ɛ 'cɪcɪ nɪ. -Tɛ tɪ nɛ -bu, ɛ nɔ- yɪ nyibli -lee -nɪ, -ɛ mɔ, bu -nyɪ 'waa =wɪ -Yusu 'Kɪsʊ, mɔ 'yɛ -bu tɪ -hi la a tɪ 'yri, bu yɪ la nyibli -mʊ', -v kuo la -Yusu 'Kɪsʊ =wɪv yɪ a bu-wʊwɛ nɪ -hʊɛ.» 24-Tɛ v 'wɪn la -tɪ a 'mʊ, -ɛ -bɪ v pɪ la Nyɪsʊa 'nyɛ lɛ, 'kɪ 'v 'na -ta'.

**-Tɛ Pɔlv mu la 'lɪ -Yusu a -mɔnanyɔ* -mʊ',
-v nɪ 'lɪ Jrusɛdɔ 'kwli -mɔ**

2 1-Tɛ 'yri nɪ -pu -tu 'v -hen -hi, -ɛ -bɪ 'n kɔ Banabastɪ 'hʊen-, -a mu la 'lɪ Jrusɛdɔ 'kwli de, -ɛ di-e nu, -a mʊ 'cʊɛ a nyibli gbagbɪ 'ye. -Tɛ -a yɪ la nɪ mi, 'n gba la Titɪ nɪ -wɛ. 2-'N mu la 'lɪ nɪ, -ɛ nu-o, Nyɪsʊa -tɛ la 'lɪ 'mʊ. -Tɛ -a nyɛ 'lɪ, -ɛ -bɪ 'n kɔ 'cʊɛ a ye'nanyɔ 'hʊen-, -a biɪ yɪ, 'nɪ -hihɪa -nʊ Nyɪsʊa a -haantitɛ -mʊ' klɛ, 'n pɪ nyibli -mʊ', -v 'yɪ -Juukʊɛ* 'pa-, -ɛ di-e nu, 'cʊɛ a ye'nanyɔ a 'mʊ, -v mɔ -Juukʊɛ, v 'mʊ 'na -kʊan, 'n ni la, kɔ, 'n 'tɛ di nu kɪ -wɛɛn -nɪ, 'kɪ 'lɪ nyibli -mʊ', -v 'yɪ -Juukʊɛ 'pa- 'nyɪ. 'Na =wɪv 'yɛ-e nɪ, -ɛ mɔ, 'kɪ 'lɪ 'waa 'lɛ-lɛ-hihie 'kwli, v wɛn 'nɪ, 'na -kʊan 'yɪ 'mini -kɔ. 3-'Na -mɔnanyɔ Titɪ mɔ Glɛkɪkʊɛyɪ* -nɔ, kɛɛ, -tɛ -a nyɛ 'lɪ Jrusɛdɔ 'kwli, 'cʊɛ a ye'nanyɔ a 'mʊ, v 'yɪ-tɪ -lee -nɪ, 'kɪ bu 'bɛ* yɪ, =wɪ yɪ -tɛ -Juukʊɛ a tɛtɛ* ni 'a hɪhɪa, -ɛ di-e nu, ɛ 'mʊ 'v yɪ 'sɪi -nɪ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa ye'. 4-Kɛɛ, ɛ kɔ hɛkɔnyibli -dʊ. U nʊ- pa 'lɪ -a mʊ 'nyɪ, v nʊ- -hʊɛ-ɛ, Titɪ bu 'bɛ yɪ. Nyibli a 'mʊ, 'kɪ 'lɪ -yɪkʊ 'kwli, v naa 'lɪ, 'v pa 'lɪ -a mʊ 'nyɪ, -ɛ di-e nu, v 'mʊ=v 'yɛ, -tɛ -a -nu, =a 'yɪ 'kɪ 'lɪ -Juukʊɛ a tɛtɛ bu -nɪ de, -ɛ nu-o, -a kɔ -Yusu 'Kɪsʊ 'hʊen-, -a -mʊɛ nɪ. U -hʊɛ-ɛ nɪ, -ba 'tɛ -ba kʊɛ -Juukʊɛ a tɛtɛ =wɪɛn lɛ, -ɛ di-e nu, -a 'mʊ tɛtɛ a 'mʊ a =koyɔ -hɛ de. 5-Kɛɛ, yɪyɪru, -a 'yɪ -nʊ 'hru -nyɪ, -kɔtɪ -a 'nɪ -hʊa-a lɪ-t, 'kɪ bu nyɛ Nyɪsʊa a -haantitɛ -mʊ' yɪ, -ɛ mɔ -tɪ a -tɛɛ, -ɛ di-e nu, -tɛ -haantitɛ a 'mʊ, ɛ nɪ 'mʊ, a 'mʊ 'wɪn. 6-Nyibli -mʊ', v dɛɛ 'cʊɛ a nyibli gbagbɪ, bu mɔ nyibli gbagbɪ,

bu 'yi nyibli gbagbi 'pa-, de a 'mu, e 'ni -da-a =dedede, -e nu-o, 'ki 'li Nyisua 'yi ki, nyibli a pepe mo de ni -do. Nyisua 'ni 'jra-a nyibli 'yi le. Nyibli gbagbi a 'mu, -te 'n -huhia -nu -haantitie a 'mu kle, 'n pi nyibli -mu', -v 'yi -Juukue 'pa-, 'v 'yi 'mu -lee -ni, -e mo, e 'yi -ce.

7Kee, v yru-o ni, -e mo, Nyisua, no- -nyi 'mu -haantitie a 'mu, 'e lee 'mu, 'ki -bu mu, -bu pu-v nyibli -mu', -v 'yi -Juukue 'pa-, -wi yi, ti -hi la a ti 'yri, -te e nu la, 'e lee la Piel, 'ki e no- -mo -bi, bu pu la titie a 'mu -Juukue. 8U yru-o le, -e mo, -te Nyisua -nu, 'e -nyi la Piel 'kli, 'e lee 'li-t -Juukue -mo, ke- ni -do e -nu, 'e -nyi 'mu 'kli, 'e lee 'mu -we, 'ki 'li dako a gblegble -mu', -v 'yi -Juukue 'pa- -mo. 9Saki, ko Piel, ko Saan* 'huen-, -Yusu a nyibli dee 'cue a nyibli gbagbi, v 'ye la-a ni, -e mo, Nyisua a -gbetu, no- -ha 'li -kvan a 'mu 'li, 'e -nyi 'mo-o. E no- nu-o, 'v 'tu -a mu kva le, 'n ko Banabasi 'huen-. De a 'mu, v -nu, e -hen 'nyre, -e mo, v ko -a mu 'huen-, -a -mue ni. U ko -a mu 'huen-, -a -yra-a ni, -e mo, 'n ko Banabasi 'huen-, 'ki -a di 'li nyibli -mu', -v 'yi -Juukue 'pa- -mo mu, -a 'mu -nu Nyisua a -haantitie pu. U nu- -mo -bi, 'ki v di 'li -Juukue -mo mu, v 'mu -nu Nyisua a -haantitie pu. 10De ni -do, v lee la -a mu, -ba nu, e no- mo: -Ba yi 'li -Yusu a nyibli, -v 'yi -Juukue 'pa- -mo ni mi, -ba lee -nu, bu 'kukue 'wliye le, -e di-e nu, -a 'mu -hwenyibli -mu', -v ni 'li -Yusu a nyibli 'nyi, 'ki 'li Jrusredu 'kwli -hee -ni. De a 'mu, 'n nu-o ni -tee.

-Te Polo 'ple la Piel -mo, 'ki 'li Atiosidu 'kwli

11-Te de a 'mu, e -hi, -e -bi 'ki 'n mu 'li Atiosidu 'kwli. 'Ki 'n ni 'li, Piel, 'e di 'li, 'e nu =dedede, -e 'yi la 'li 'yie 'kwli le -no- -ni. E no- ko -ti 'ni 'ple la-a -mo, 'ki 'v nyibli -huhuy ye'. 12-Te de a 'mu, e nu la 'lu -momumuo, e no- -bu: -Te Piel a 'mu, e nyre la 'li Atiosidu 'kwli -dodo, e ko -Yusu a nyibli -mu', -v 'yi -Juukue 'pa- 'huen-, v yi dii la 'v -te ni -do de. (-Yusu a nyibli -mu', -v 'yi -Juukue* 'pa-, v 'ni -hva-a li-t, 'ki bu =tuu 'v -Juukue a tete* -mu', -e hle, -e mo, bu 'be* yre, e ko, bu =tuu 'v -Juukue a tete -bi 'v.) Ti gbi bu -hi 'ki, -e -bi Saki, -e ni 'li Jrusredu 'kwli, e te la nyibli bu, 'ki bu mu la 'li -Yusu a nyibli, -v 'yi -Juukue 'pa-, -v ni 'li Atiosu -mo. -Te nyibli a 'mu, v nyre 'li, Piel a 'mu,

-ε kɔ -Yusu a nyibli -mɔ' hʋen-, -v 'yɪ -Juukʋε 'pa-, -v yɪ mɔ 'v -tɪtɛ nɪ -do dɛ lɛ -dii -nɪ, -ε -bɪ ε -jri 'a dɪɔnɔ yɪ, ε kɔ 'a 'bio a 'mɔ hʋen-, 'v 'kee dɛ a -mɔdidilɛ. Dɛ -mɔ', -kɔtɪ Pielɪ 'ε nu dɛ a 'mɔ, ε nɔ- -mɔ: Ɛ nɔ- -mɔ -bɪ, ε pie la -Juukʋε -mɔ', Saktɪ tɛ la bʋ a hʋannɔ, -ε nu-o, ke- 'a -wɪv pʋ la, -ε mɔ, nyibli a 'mɔ, v di 'plɛ la-a -mɔ, -tɛ ε bi 'lɪ nyibli -mɔ', -v 'yɪ -Juukʋε 'pa- 'nyɪ, 'tɪ-, -v 'yɛ nɪ =tuu 'v -Juukʋε a tɛtɛ 'v. 13-Yusu a nyibli -bɪ -mɔ', -v mɔ -Juukʋε, yɪnyredɛ a 'mɔ, Pielɪ nɪ la, ε nɔ- 'waa 'mumu, v nɪ la -wɛ, 'v nɛɛ la 'lɪ nɪ 'hʋen, 'v -jri la 'waa dɪɔnɔ yɪ, 'kɪ 'v nyibli -mɔ', -v 'yɪ -Juukʋε 'pa- -mɔ'. Dɛ nɪ -do a 'mɔ, ε nɔ- Banabastɪ nɪ la -wɛ. 'Waa pɛpɛ a 'mɔ, dɛ -mɔ', v -yɪ, -ε 'yɪ -tɛɛ -nu, nɔ- v nɪ la. 14-Tɛ 'n 'yɛ la-a, -ε mɔ, v 'nɪ -kʋɛ-ε la Nyɪsʋa a -haantitɛ -mɔ', -ε mɔ -tɪ a -tɛɛ =wien lɛ, ε nɔ- kɔ -tɪ, 'nɪ gba la 'lɪ Pielɪ wuntɔ 'yɪ 'yakla ke, 'kɪ 'v nyibli a pɛpɛ yɛ', 'nɪ lee la-a, -ε mɔ:

«-Mɔ -Juukʋɛyɪ =nɔ. Kɛɛ, -na 'mumu, =nɪ -kʋɛ-ε -Juukʋε a tɛtɛ =wien lɛ. Dɛ- kɔ -tɪ, =nɪ -hʋɛ-ε, 'kɪ nyibli -mɔ', -v 'yɪ -Juukʋε 'pa-, bʋ =tuu 'v -Juukʋε a tɛtɛ 'v 'lɪ? 15-A mɔ -mɔ -bɪ, =han-tɪ =hɔn, =a mɔ -Juukʋε, =a 'yɪ dakɔ -mɔ', -v 'yɪ Nyɪsʋa a tɛtɛ -yɪ a nyibli 'pa-, 16kɛɛ, -a 'wɪn nɪ, kɔ, =a yɪ-e, -ε mɔ, nyiblo -mɔ', -ε kuo -Yusu 'Kɪsʋ =wɪv yɪ, ε nɔ- 'sii 'v yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsʋa yɛ'. Ɛ 'yɪ nyiblo -mɔ', -ε =tui 'v -Juukʋε a tɛtɛ 'v 'pa-. Ɛ nɔ- nu-o, -a mɔ -mɔ -bɪ, =a kuo -Yusu 'Kɪsʋ =wɪv yɪ, -ε di-e nu, Nyɪsʋa 'bʋ 'yɛ dɛ a 'mɔ, ε 'mɔ 'v -a mɔ yɪ 'sii -nɪ, 'kɪ 'v 'a dɪɔnɔ yɛ'. Ɛ 'yɪ -ba yɪ 'v -Juukʋε a tɛtɛ nɪ =tui -nɪ a -tɪ 'pa-, -ε nu-o, tɛtɛ a 'v =tuule 'nɪ -nu-o lɪ-tɪ, nyiblo 'nɪ 'sii-e 'v yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsʋa yɛ'.» Kɛ- 'n nu la Pielɪ a leelɛ.

**-Tonyiblo blɛɛ yɪ, bʋ kuo -Yusu 'Kɪsʋ =wɪv yɪ,
'tɪ- Nyɪsʋa 'mɔ-v wa**

17-A mɔ -bʋ, -v mɔ -Juukʋε*, -a -hʋɛ-ε nɪ, 'kɪ Nyɪsʋa bʋ 'sii 'v -a mɔ yɪ, 'kɪ 'v 'a dɪɔnɔ yɛ', -ε nu-o, -a kuo -Yusu 'Kɪsʋ =wɪv yɪ. Dɛ a 'mɔ a -tɪ, =a 'wɪ-tɪ nyibli -mɔ' yɪ, -v 'yɪ -Juukʋε 'pa-, kɔ, -a dɛɛ dɛ'kukununyɔ, -ε nu-o, -a 'nɪ =tuu-o 'v -Juukʋε a tɛtɛ* 'v. =Bɪ dɛ a 'mɔ, ε =hen 'nyre, -ε mɔ, -Yusu 'Kɪsʋ, nɔ- pɪ 'lɪ -a mɔ dɛ 'kuku* 'nyɪ? 'ʋɔn-, ε 'yɪ 'mɔ lɛ -nɪ. 18-Tɛ ε nɪ 'mɔ, ε nɔ- -bʋ: Nyiblo 'bʋ hie 'v -Juukʋε a tɛtɛ

a 'v=tuule bu, -te ε 'yε ni -hεε =nε, 'kɪ bu 'sii 'v yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsva ye', 'ti-, 'bu -hɪan -mɔ de, 'bu kuo tete a 'mɔ =wlv yɪ de, -ε -bɪ ε ni dε -mɔ', -ε 'yε ni blee Nyɪsva a plɔ. 19 Tete a 'mɔ, ε nɔ- lee 'mɔ, -ε mɔ, 'n kɔ 'kukuv, 'na dε 'kuku a -ti. 'E mɔ -han-tɪ, tete a 'mɔ, nɔ- nu-o, 'ni 'kɔ, 'kɪ 'v Nyɪsva ye'. Kεε, -te 'n 'kɔ 'kɪ, -ε -bɪ tete 'yɪ 'kɪ 'klɪ -kɔ, 'kɪ 'v 'mɔ kɪ. E 'wɪ yɪ, 'na 'klɔ 'ka, nɔ- 'kɔ, 'ni ni 'klɔ, 'kɪ 'v Nyɪsva ye'. -Te 'n kuo -Yusu 'Klɪsv =wlv yɪ, ε nɔ- nu-o, 'ni yɪ-e, -ε mɔ, tugbe -mɔ', -ε kɔ 'yie v kɔv 'v-v 'v, ε 'wɪ yɪ, ε kɔ 'mɔ 'hɔen-v kɔv 'v, =a 'kɔ. 20 E nɔ- nu-o, 'klɔ -bu, 'n ni 'kɪ, ε 'yɪ 'mɔ 'pa-, 'n 'yɪ 'kɪ 'klɔ a 'mɔ -ni de, kεε, -Yusu 'Klɪsv, nɔ- ni 'klɔ, 'kɪ 'lɪ 'mɔ 'lɪ. 'Klɔ -bu, 'n ni 'nε- -mɔ, 'n -ha 'na =wlv a pεpe ni, 'ni -nyɪ-e Nyɪsva a 'Yu -mɔ', -ε nɔε 'mɔ, 'ti- -ε -ha 'a dɔnv, -ε 'kɔ, 'kɪ 'v 'na -ta'. 21 -Haande -mɔ', Nyɪsva nu 'mɔ -mɔ, 'kɪ 'lɪ dadvke 'kwli, 'n 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wε, -bv pv 'a -ti bu, -bv =hɪan -mɔ, -bv kuo tete =wlv yɪ de. Nyiblo 'bv yɪ wen 'v yɪ ni 'sii -ni, 'kɪ 'v Nyɪsva ye', 'a tete a 'v=tuule a -ti, -ε -bɪ ε di =hɛn wen 'nyre, -ε mɔ, -Yusu 'Klɪsv 'kɔ ni dadv.

**-Tonyiblo -mɔ', -ε kuo Nyɪsva =wlv yɪ,
ε nɔ- Nyɪsva we**

3 1'A mɔ Galatikvε, a 'yɪ 'lule-hihie -kɔ. 'N pv-v =han-tɪ, -ε mɔ, nyiblo =dv -kaa nε 'a mɔ. -Te -Yusu 'Klɪsv nu 'kukuv, 'kɪ 'v tugbe* 'yie, 'n -hɪhɪa 'a mɔ-v kle ni -tεε. 2'N -hɔε =bv 'beti 'a mɔ: =Bɪ -te a =tui 'v -Juukvε* a tete* 'v, ε nɔ- nu-o, Nyɪsva 'ε -nyɪ 'a mɔ 'a -Hihiu*? 'Uɔn-. 'A =haantitɪ -mɔ', ε nɔ- a pv nva yɪ bu, ε kɔ, 'a kuo -Yusu =wlv yɪ. E nɔ- kɔ -ti, 'ε -nyɪ 'a mɔ 'a -Hihiu. =Bɪ ε 'yɪ 'mɔ le -ni? 3 Dε- kɔ -ti, 'a 'yɪ 'kɪ 'a leyuyruo -kɔ? Dε- kɔ -ti, -kvan -mɔ', Nyɪsva a -Hihiu =tu -wlv, 'kɪ 'lɪ 'a mɔ 'lɪ, 'a -hɔε ba -yra-a 'lu, 'kɪ 'lɪ 'aan dɔnv a 'klɪ 'kwli 'lɪ? 4 =Bɪ =haande a pεpe -mɔ', Nyɪsva nu 'a mɔ -mɔ, ε mɔ dadv =nɔ? 'Uɔn-, 'n 'yɪ-tɪ =han-tɪ -pv, 'kɪ bu di dadv' pa. 5 Nyɪsva yɪ -nyɪ 'a mɔ 'a -Hihiu, 'ε ni =wlvlekeε-tebli, 'kɪ 'lɪ 'a mɔ 'nyɪ. =Bɪ ba yɪ 'v -Juukvε a tete a -ti ni =tui -ni a -ti, ε nɔ- kɔ -ti 'ε ni-e? 'Uɔn-, ε ni-e ni, -kɔtɪ a pv 'a =haantitɪ nva yɪ bu, 'a kuo -Yusu =wlv yɪ.

6 Ba -hie -aan 'baɪ gbagbu Abrahamu* a dε 'lu -mɔ lε. U 'cru 'lɪ Nyɪsvacrɛn 'kwli ni, -ε mɔ: «Abrahamu kuo la

Nyɩsua =wlv yɩ. -Tɛ ɛ kuo la Nyɩsua =wlv yɩ, ɛ nɔ- nu-o, Nyɩsua 'ɛ 'sii la 'v=v yɩ, 'kɩ 'v 'a dɔnɔ ye'.» 7 De a 'mv, ɛ -hen 'nyre, -ɛ mɔ, nyibli -mv', -v kuo -Yusu =wlv yɩ -tɛɛ, v nu- mɔ Abrahamu a seyi-seyi a 'yonv a 'yonv. 8 Ti -hi la a ti 'yri, v 'cɩ la-a nɩ, 'kɩ 'lɩ Nyɩsvacɩɛn 'kwli, -ɛ mɔ: «Nyibli -mv', -v 'yɩ -Juukvɛ 'pa-, v di kuo Nyɩsua =wlv yɩ, ɛ kɔ, Nyɩsua 'mv 'v =nv yɩ 'sii -nɩ -wɛ, 'kɩ 'v 'a dɔnɔ ye'.» De a 'mv a -tɩ, ɛ nɩ la ke', Abrahamu 'ɛ 'win la Nyɩsua a -haantitɩ, Nyɩsua 'ɛ lee =nɛ, ɛ wen: «'Kɩ 'n di 'lɩ -mv 'lɩ naa -nɩ, 'mv dakɔ a pepɛ, -v nɩ 'nɛ- -tɩv kɩ -haandɛ -mɔ nu.» 9 Abrahamu kuo la Nyɩsua =wlv yɩ. ɛ nɔ- nu-o, Nyɩsua 'ɛ nu-o -haandɛ -mɔ, 'tɩ-, nyibli a pepɛ -mv', -v kuo Nyɩsua =wlv yɩ -wɛ, ɛ di nu =nv -haandɛ -mɔ.

10 Nyibli -mv', -v yɩ-tɩ 'lu -mɔ lɛ -hie, -ɛ mɔ, Nyɩsua di 'v =nv yɩ 'nɩ 'sii -nɩ, 'kɩ 'v 'a dɔnɔ ye', -ɛ nu-o, -tɩ -mv', tete -hle, nɔ- v nɩ, nyibli a 'mv, Nyɩsua a -bati di =nv 'nɩ klɔ. 'ɛ mɔ -tɛɛ, Nyɩsua a win 'ɛ pɩ lɛ: «Nyiblo 'bv 'ye nɩ -tuu 'v tete a pepɛ -mv', v 'cɩ 'lɩ Nyɩsvacɩɛn 'kwli, 'a -nɛ ti, nyiblo a 'mv, Nyɩsua a -bati di-e 'nɩ klɔ.» 11 -A yi-e nɩ, -ɛ mɔ, ɛ 'yɩ nyiblo =dv -kɔ, -bv 'sii 'v yɩ, 'kɩ 'v Nyɩsua ye', 'a tete a 'v=tuule a -tɩ. -A yi dɛ a 'mv nɩ, -ɛ nu-o, ke- Nyɩsua a win pɩ, -ɛ mɔ: «Nyiblo -mv', -ɛ kuo Nyɩsua =wlv yɩ, nɔ- 'sii 'v yɩ, 'kɩ 'v Nyɩsua ye'. Nyiblo a 'mv, ɛ nɔ- di 'klɔ nɩ.» 12 Kɛɛ, v 'cɩ-tɩ nɩ, 'kɩ 'lɩ Nyɩsvacɩɛn 'kwli, -ɛ mɔ: «Nyiblo -mv', -ɛ =tɩ 'v tete 'v, ɛ nɔ- di 'klɔ nɩ.» De a 'mv, ɛ tvɛ nɛ -a mv nɩ, -ɛ mɔ, tete a 'v=tuule, kɔ Nyɩsua a =wlv a yɩkuole 'hɛn-, v 'yɩ dɛ -nɩ -do 'pa-.

13 'A -tɩ, Nyɩsua a -bati klɔ -a mv nɩ, -ɛ nu-o, -a 'yɩ 'v tete 'v =tuu -nɩ -tɛɛ. Kɛɛ, -Yusu 'Kɩsv, nɔ- -di, 'ɛ nyra 'v -aan -ta' bv, Nyɩsua a -bati 'ɛ klɔ-ɔ. De a 'mv, ɛ nɔ- kɔ 'kwli ɛ naa 'lɩ, 'ɛ wa -a -mv, -ɛ di-e nu, Nyɩsua a -bati 'nɩ -ha -a mv klɔ de. Ke-v nu la 'a 'cɩcɩ, 'kɩ 'lɩ Nyɩsvacɩɛn 'kwli, -ɛ mɔ: «'Bv mɔ, 'bv 'ba nyiblo bv, 'kɩ 'lɩ tugbɛ yra, ɛ -hen 'nyre, -ɛ mɔ, nyiblo a 'mv, Nyɩsua a -bati klɔ-ɔ nɩ.» 14 Ke- -Yusu 'Kɩsv nu 'a nunuo, -ɛ di-e nu, -haandɛ -mv', Nyɩsua pv la lɛ, ɛ di la Abrahamu -mɔ nu, nyibli -mv', -v 'yɩ -Juukvɛ 'pa-, ɛ 'mv =nv=v -mɔ nu -wɛ, dɛ -mv', -Yusu 'Kɩsv -nu a -tɩ. Ke- -Yusu nu 'a nunuo -wɛ, -ɛ di-e nu, -tɛ -a kuo =nɛ =wlv yɩ, Nyɩsua 'mv -a mv 'a -Hihiu, ɛ pv la lɛ, ɛ di la -a mv -nyi -nyi.

-Haande -mɔ', Nyɔsua pu la 'lɪ, 'kɪ 'v Abrahamu* -mɔ

15'Na 'diayɔv -na, =bɔ pu=v 'yɪ* a =tutuo a dɛ yɪ. 'Bɔ mɔ, dakɔgble nɪ 'hɛn, 'bɔ -wɛn, 'kɪ bɔ =tu 'yɪ, -ɛ -bɪ nyiblo =dɔ 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bɔ nyɛ 'yɪ a 'mɔ yɪ, mɔ, nyiblo =dɔ 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bɔ pu 'v=v dɛ 'lɪ. 16Kɛ- nɪ -do ɛ =tɪ 'mɔ, 'kɪ 'v Nyɔsua a 'yɪ -mɔ', ɛ =tu la, ɛ kɔ Abrahamu 'hɛn- a -ta'. Tɪ -mɔ', -ɛ kɔ 'yɪ Nyɔsua =tɪ la 'yɪ a 'mɔ, ɛ kɔ Abrahamu 'hɛn-, ɛ lee la-a nɪ, -ɛ mɔ, -haande -mɔ', -kɔtɪ ɛ hɛ, ɛ di la =nɛ-ɛ -mɔ 'nɪ nu, ɛ kɔ 'a 'yɔnɔ a 'yɔnɔ 'hɛn-. Kɛɛ, sɛyɪ-sɛyɪ, Nyɔsuaɾɪɛn 'nɪ -pu=v lɛ, -ɛ mɔ, -haande a 'mɔ, ɛ di nu la-a Abrahamu -mɔ, kɔ 'a 'yɔnɔ a 'yɔnɔ 'hɛn-. Kɛɛ, ɛ wɛn 'nɪ, ɛ di nu la-a 'a 'yɔnɔ a 'yɪ nɪ -do -mɔ. 'Yɪ a 'mɔ, ɛ nɔ- mɔ -Yusu 'Klɪsɔ.

17-Tɪ 'n -hɛ =bɔ hɪa, ɛ nɔ- mɔ: Nyɔsua =tu 'yɪ, ɛ kɔ Abrahamu 'hɛn-, 'ɛ gba 'yɪ a (430) -hɔtrɔwɪ nɪ -hɛn nɛ 'yɪ a -wɪv =tu 'v -pu, 'tɪ- 'ɛ -ha 'lɪ tɛtɛ*, 'ɛ -nyɪ-e 'a dakɔ, -v mɔ -Juukvɛ*. Dɛ a 'mɔ, ɛ -hɛn 'nyɛ, -ɛ mɔ, 'yɪ -mɔ', Nyɔsua =tu, ɛ kɔ Abrahamu 'hɛn-, ɛ kɔ -haande -mɔ', ɛ pu la lɛ, ɛ di la-a -mɔ nu, tɛtɛ 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bɔ nyɛ-e yɪ. 18'Bɔ mɔ, Nyɔsua 'bɔ yɪ wɛn nyibli -haande -mɔ nɪ nɪ, -tɛ v =tɪ 'v tɛtɛ a -tɪ, -ɛ -bɪ ɛ 'wɪ yɪ, ɛ 'yɪ -tɛ ɛ pu la lɛ, ɛ di la -nɔ -haande -mɔ nu a -tɪ, ɛ 'nɪ -nu-o wɛn -nɔ-v -mɔ. Kɛɛ, Nyɔsua nu la Abrahamu -haande -mɔ, -kɔtɪ ɛ pu la 'lɪ -nɛ-ɛ nɪ. ɛ 'yɪ =bɪ Abrahamu a 'mɔ bɔ =tuu 'v tɛtɛ 'v a -tɪ, ɛ 'yɪ la-a -haande -mɔ -nu.

Dɛ- kɔ -tɪ Nyɔsua 'ɛ -nyɪ -a mɔ 'a tɛtɛ*

19-Tɛ ɛ nɪ 'mɔ lɛ, -bakɛ, nyiblo =dɔ di 'nɪ 'betɪ -nɪ: Dɛ- kɔ -tɪ Nyɔsua 'ɛ -nyɪ -Juukvɛ* 'a tɛtɛ 'lɪ? Nyɔsua -nyɪ -a mɔ 'a tɛtɛ nɪ, -ɛ di-e nu, -tɛblɪ -mɔ', -ɛ nyɛ yɪ, 'kɪ 'v=v yɛ', -a 'mɔ-v yɪ. ɛ -nyɪ -a mɔ-ɔ nɪ, 'kɪ 'lɪ tɪ gɪ 'kwɪlɪ, ɛ 'mɔ-v gba -gbagba, Abrahamu* a 'yɔnɔ a 'yɪ -mɔ', Nyɔsua pu la lɛ, ɛ di la -haande a 'mɔ -mɔ nu, ɛ 'mɔ di. 'Yɪ a 'mɔ, ɛ nɔ- mɔ -Yusu 'Klɪsɔ. -Tɛ -Yusu -di 'kɪ, -ɛ -bɪ tɛtɛ 'yɪ 'kɪ 'klɪ =dɔ -kɔ dɛ. Nyɔsua -ha la 'lɪ tɛtɛ, 'ɛ -nyɪ la-a 'a lɛlɛnyɔ, lɛlɛnyɔ a 'mɔ, 'v -nyɪ la-a -tonyibli. Tɪ -mɔ' -kɔ 'yɪ v yɪ la 'v =nɔ-v -nyɪ -nɪ, -ɛ -bɪ 'kɪ Nyɔsua a winwɪɔn-hanyɔ* Moise* nɪ la 'v Nyɔsua kɔ -tonyibli 'hɛn- a -gbati. 20Kɛɛ, -tɛ Nyɔsua yɪ la Abrahamu nɪ -lee -nɪ, -ɛ mɔ, ɛ di nu la-a -haande -mɔ, Nyɔsua a =gbɛv, nɔ- hɛe la 'lɪ-tɪ -mɔ. ɛ 'yɪ 'lɪ nyiblo =dɔ 'lɪ -naa -nɪ.

21=Bɪ dɛ a 'mʊ, ɛ =hɛn 'nyɾɛ, -ɛ mɔ, Nyɪsua a 'lɪpudɛ, kɔ tete 'hʊɛn-, ʊ 'yɪ -pɛ? 'ʊɔn-, ɛ 'yɪ 'mʊ lɛ -nɪ. 'Bʊ mɔ, Nyɪsua a tete -mʊ', ɛ -nyɪ -tonyibli, 'bʊ yɪ wɛn nyibli 'klɔ yrayɾɔ nɪ -nyɪ, -ɛ -bɪ ɛ -wɛ wɛn 'lɪ-tɪ nɪ, 'kɪ bʊ 'sɪɪ wɛn 'v nyibli yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsua yɛ'. Kɛɛ, ɛ 'yɪ tete =dʊ -kɔ, -bʊ nu dɛ a 'mʊ. 22Kɛɛ, ʊ 'cru 'lɪ Nyɪsuaɾɪɛn 'kwɪlɪ nɪ, -ɛ mɔ, 'kɪ 'klɔ -bʊ kɪ a nyibli a pɛpɛ nɪ 'lɪ dɛ 'kuku* a 'klɪ bʊ. Kɛ- ɛ nɪ 'mʊ, -ɛ dɪ-e nu, -haandɛ -mʊ', Nyɪsua pʊ la lɛ, ɛ dɪ la nyibli -mɔ nu, ɛ 'mʊ-v nyibli -mʊ', -v kuo -Yusu 'Klɪsʊ =wɪv yɪ -mɔ nu. ɛ nɪ =nʊ-v -mɔ, -ɛ nu-o, ʊ kuo -Yusu 'Klɪsʊ =wɪv yɪ.

23Ti -hɪ la a tɪ 'yɪ, -tɛ 'hru 'yɛ la 'v bʊ nɪ pɛ, 'kɪ nyibli bʊ kuo la -Yusu 'Klɪsʊ =wɪv yɪ, -Juukʊɛ a tete nu la-a nɪ, =a mɔ la =jɪklapʊ, =a =tɪlɪ la 'v-v, 'ɛ gba-a -gbagba, Nyɪsua 'ɛ yɛ -a mʊ -Yusu 'Klɪsʊ yɪ, 'ɛ tɔɔ nɛ -a mʊ 'hru -mʊ', -a dɪ na, 'tɪ- -Yusu 'Klɪsʊ a 'mʊ, -a 'mʊ-v =wɪv yɪ -kuo -nɪ. 24Tete a 'mʊ, ɛ 'wɪ la -aan naanyɔ yɪ, -ɛ kla 'yɪ, 'ɛ gba-a -gbagba, -Yusu 'Klɪsʊ 'ɛ -dɪ. Kɛ- tete a 'mʊ, ɛ nɪ la 'mʊ, -ɛ dɪ-e nu, -tɛ -Yusu 'Klɪsʊ -dɪ, Nyɪsua 'mʊ 'v -a mʊ yɪ 'sɪɪ -nɪ, 'kɪ 'v 'a dɪɔnʊ yɛ', -ɛ nu-o, -a kuo -Yusu 'Klɪsʊ a 'mʊ =wɪv yɪ. 25-Tɛ tɪ nɛ -bʊ, 'hru pɛ 'v bʊ, 'kɪ -ba kuo -Yusu 'Klɪsʊ =wɪv yɪ. Tete 'yɪ 'kɪ -aan naanyɔ 'pa-.

26'Aan pɛpɛ, a mɔ Nyɪsua a 'yonʊ =nɔ, -ɛ nu-o, a kuo -Yusu 'Klɪsʊ =wɪv yɪ. ɛ =hɛn 'nyɾɛ, -ɛ mɔ, a kɔ -Yusu 'Klɪsʊ 'hʊɛn-, a -mʊɛ nɪ. 27ʊ pʊ 'a mʊ 'nie* 'lu, -ɛ dɪ-e nu, a kɔ -Yusu 'Klɪsʊ 'hʊɛn-, a 'mʊ -mʊɛ. -Tɛ tɪ nɛ -bʊ, a gba -Yusu 'Klɪsʊ a =wɪv. 28-Mɔ -Juukʊɛyɪ, =yɪ -Juukʊɛyɪ 'pa-, 'kɪ 'v Nyɪsua yɛ', 'yɪlɛ'jɪjɾa =dʊ 'yɪ 'v -nɪ. =Bɪ -mɔ =koyu, -vʊ- =yɪ =koyu 'pa-, -mɔ nyɪbɛyɪ gbe, -mɔ nʊgba, 'kɪ 'v Nyɪsua yɛ', 'yɪlɛ'jɪjɾa 'yɪ 'v -nɪ. 'Aan pɛpɛ, a kɔ -Yusu 'Klɪsʊ 'hʊɛn-, a -mʊɛ nɪ, 'a mɔ dɛ nɪ -do. 29-Tɛ a mɔ -Yusu 'Klɪsʊ a nyibli, ɛ =hɛn 'nyɾɛ, -ɛ mɔ, a mɔ Abrahamʊ a 'yonʊ a 'yonʊ =nɔ -wɛ. 'A -tɪ, -haandɛ a pɛpɛ -mʊ', Nyɪsua pʊ la lɛ, ɛ dɪ la Abrahamʊ kɔ a 'yonʊ 'hʊɛn- -mɔ nu, ɛ dɪ nu 'a mɔ-o -mɔ -wɛ.

**Tɪ -bʊ 'yɪ, -a 'yɪ tete* a =koyo 'pa-, kɛɛ,
-a mɔ Nyɪsua a 'yonʊ =nɔ**

4 ¹'Yu a 'bat dɪ 'a kʊkɔ-teblɪ a pɛpɛ, ɛ pʊ la 'lɪ-tɪ -nyɪ, =bʊ pʊ-v 'a dɛ yɪ. 'Yu a 'mʊ, 'bʊ 'yɛɛ nɪ kʊɪ, ɛ 'yɪ -tɪ -dʊ -kɔ, bʊ hɪa. 'Yɛ =bʊ ɛ dɪ 'a 'bat a -teblɪ a pɛpɛ kɔ, kɛɛ

ε 'wɪ-ti =koyu yi. 2'Bu 'tɛ mɔ 'yu, nyibli -bi, v nu- kɔ 'lɪ 'a de -mɔ. U nu- kɔ 'lɪ 'a kɔkɔ-tebli a de -mɔ -wɛ, ε 'mɔ-v gba -gbagba, ti -mɔ', 'a 'baɪ wa 'nyɛ, ε 'mɔ 'v nyɛ. 3Kɛ- -aan de ni 'mɔ -wɛ. -Tɛ -a 'yɛ la -Yusu 'Klɪsɔ ni yi, -a 'wɪ la 'yonɔ yi, =a mɔ la 'kuo* a =koyo. 4Kɛɛ, ti Nyɪsɔ wa 'nyɛ, -tɛ ε nyɛ 'v, -ɛ -bi ε ya -a mɔ 'a 'Yu yi, 'kɪ 'nɛ- 'klɔ -bɔ ki. 'Kɪ ε naa 'lɪ nɔgba =dɔ 'hɔɪ, 'yu a 'mɔ 'ɛ =tuu 'v -Juukɔɛ* a tete 'v, 5-ɛ di-e nu, nyibli -mɔ', -v mɔ tete a 'mɔ a =koyo, ε 'mɔ -nɔ =gblɛ, v 'mɔ Nyɪsɔ a 'yonɔ -hɛ.

6De -bɔ, -ɛ -tɔɛ nɛ -a mɔ, -ɛ mɔ, -a mɔ Nyɪsɔ a 'yonɔ =nɔ, ε nɔ- mɔ: Nyɪsɔ, nɔ- ya -a mɔ 'a 'Yu a -Hihiu* -mɔ' yi, -ɛ di-e nu, ε 'mɔ 'lɪ -aan =wɪ ki ni. -Hihiu a 'mɔ, ε nɔ- 'yɛɛ 'lɪ win, -ɛ pɪ lɛ: «Nyɪsɔ o, -mɔ mɔ 'na 'Baɪ.» 7De a 'mɔ, ε -hɛn 'nyɛ, -ɛ mɔ, a 'yɪ 'kɪ 'kuo a =koyo 'pa- de. Kɛɛ, a mɔ Nyɪsɔ a 'yonɔ =nɔ. -Tɛ a mɔ 'a 'yonɔ, 'a -ti, -haan-tebli a pɛpɛ -mɔ', ε =tu bɔ, 'kɪ 'v 'a 'yonɔ -mɔ', ε di 'a mɔ-ɔ 'nɪ -nyi.

**-Yusu a nyibli -mɔ', -v ni 'lɪ Galatɪbɔgba 'kwli,
v nu- 'yɛɛ Pɔɔ 'kla -wliye**

8Ti -hi la a ti 'yɪ, -tɛ a 'yɛ la Nyɪsɔ ni yi, 'a mɔ -mɔ', -v 'yɪ -Juukɔɛ* 'pa-, 'kuo* -mɔ', -v 'yɪ Nyɪsɔ 'pa-, nu- kɔ =kode a ni la. 9Kɛɛ, -tɛ ti nɛ -bɔ, a yi Nyɪsɔ ni, ε -hɛn 'nyɛ, Nyɪsɔ, nɔ- yi 'a mɔ. De- nu 'kɪ-tɪ, 'a -hɛn 'kɪ -mɔ de, 'a =tui 'v 'kuo 'v, -v 'yɪ 'kɪ =dɔ -kɔ 'lɪ? De- nu 'kɪ-tɪ, 'a -hɔɛ ba -hɛ 'waa =koyo de 'lɪ, 10'a =tui 'v -Juukɔɛ a tete* -bi 'v, 'kɪ 'v -nyɔwɪ -bi a -ta', kɔ =hɔnɔɔ -bi 'hɛn-, kɔ 'yɔv a ti, ε kɔ 'yɪ -bi 'hɛn-? 11-Tɛbli a 'mɔ, a ni, ε mɔ 'na 'kla-wliye'yɪya gbagbɔ. 'N yi pie hvannɔ, 'kɪ -kvan -mɔ', 'n nuu 'lɪ 'a mɔ 'nyɪ, bɔ di dadɔ pa.

12'Diayɪnɔ -na, 'n nyɛɛ nɛ 'a mɔ lɛ, 'mɔ -bɔ, -ɛ mɔ -Juukɔɛyɪ, ti -kɔ 'yɪ 'n ni la 'lɪ 'a mɔ 'nyɪ, 'a mɔ -mɔ', -v 'yɪ -Juukɔɛ 'pa-, -tɛ a ni la 'mɔ, kɛ- 'n ni la 'mɔ. 'N 'yɪ la 'a mɔ-ɔ -hɔv, 'kɪ ba =tuu 'v -Juukɔɛ a tete 'v. 'A -ti, -tɛ 'n ni 'mɔ, kɛ- ba ni 'mɔ -wɛ. 'A 'nɪ 'hie 'lɪ-tɪ 'lu -mɔ lɛ, -ɛ mɔ, nyiblo 'bɔ yi 'v -Juukɔɛ a tete ni =tui -nɪ, -ɛ -bi ε 'sii 'v yi, 'kɪ 'v Nyɪsɔ ye'. 'A 'yɪ -hvan 'na =wɔv =hlɔn ni pɪ. 'A -ti, a 'nɪ 'pɔv 'kɪ 'na =wɔv =hlɔn de.

13 Bu bi 'lɪ 'a mu 'kwli, yɪ-hɛdidie, 'n di la 'lɪ 'a mu -mɔ, 'n pɪ la 'a mu Nyɪsua a -haantitie, kɛɛ, 'hvi a hinhren klɔ la 'mu ni. 'A -ti, 'n 'yɪ la 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, =bu gba la 'na 'dagba 'lu -mɔ. 14 'Ɛ mɔ tɛɛ, ti a 'mu 'yri, 'na 'hvi a hinhren a -ti, a yɪ 'ye la -hwen diaktɪ, 'na 'hvi a 'mu a -ti, a 'yɪ la 'mu -yraa -ni, ɛ mɔ, a 'yɪ la 'mu lɛ -bla. Kɛɛ, a 'ble la 'mu kua -tɛɛ, =wɪ yɪ Nyɪsua a lelenyɔ*, kɔ -Yusu 'Klɪsɔ yɪ -wɛ, 15 Ti a 'mu 'yri, a kɔ la plɔ a bleelɛ. De- nu 'kɪ-tɪ, -tɛ ti nɛ -bu, 'a 'yɪ 'kɪ plɔ a bleelɛɔ a 'mu -kɔ de 'lɪ? 'Na =wɪ 'ye-e ni, -ɛ mɔ, 'bu -wɛ la 'lɪ, ba -ha la 'lɪ 'aan 'yii lɛ, -ɛ di-e nu, a 'mu la 'mɔ-ɔ -nyi, a di la-a 'ni nu. 16 =Bɪ -tɛ ti nɛ -bu, =bu yɪ 'a mu -ti a -tɛɛ ni -lee -ni, ɛ nɔ- kɔ -ti, 'a dɛɛ 'mu 'aan yraanyɔ?

17 'Ɛ kɔ nyibli -hɔhɔvɪ, 'v nɛ hɪ -mɔ lɛ, 'tɪ- 'v -hɛ Nyɪsua a -haantitie -ta' lɛ. Nyibliɔ a 'mu, v nu- yɪ 'lɪ 'a mu -mɔ -hlee -ni, -ɛ di-e nu, a 'mu =nu =wien lɛ kvɛ. Kɛɛ, 'waa 'lule-hihie 'yɪ -tɛɛ -nu. U -hɔɛ-ɛ ni, ba pɔ 'mu ke yɪ, -ɛ di-e nu, a 'mu =nu =wien lɛ kvɛ. 18 'Ɛ nɔɔ 'v lɛ, 'kɪ ba pɔ nyibli -bɪ nva yɪ bu, kɛɛ, =haannyibli, nu- ba pɔ nva yɪ bu. Kɛ- bu ni 'mu, 'a -nɛ ti, mɔ 'ye =bu =bu ni 'v 'a mu 'hvi, 'ye =bu =bu 'yɪ 'v 'a mu 'hvi -ni. 19 'Na 'yonv -na, 'aan -ti, 'n yɪ 'ye -hwen de, =wɪ yɪ nɔgba, -ɛ mi =gbɪa mɔ. 'N 'tɛ di -hwendv a 'mu 'ye, ɛ 'mu=v gba -gbagba, a 'mu -Yusu a -tɛɛ a -nagbopv* mɔ. 20 'N -hɔɛ wen-ɛ ni diaktɪ, =bu ni wen 'lɪ 'a mu -mɔ, -ɛ di-e nu, 'mu wen 'lɪ 'a mu -mɔ -hlee -ni, win 'n di pɔ, ɛ 'mu 'aan =wɪ lɛ -hɛn, -ɛ nu-o, -tɛ 'n hlɔɔ nɛ 'a mu -mɔ lɛ, -ti -bu, 'n di hla, 'n 'yɪ-tɪ -yi.

Nɔgbɪ ni 'hven, Sara* kɔ Hagalɪ* a -ti

21 'A mu -mv', -v -hɔɛ-ɛ, -bu =tuu 'v -Juukvɛ* a tete* 'v, =bu 'beti 'a mu: =Bɪ -ti -mv', tete a 'mu, ɛ hɛ, a yɔvɪ-e' lɛ ni? 22 =Bv -hihua 'a mu klɛ. U 'crɪ-tɪ ni, 'kɪ 'lɪ Nyɪsvacrɪɛn 'kwli, -ɛ mɔ, Abrahamv* kɔ la 'yonv nyɪbɛpɔ ni 'hven. Ɛ kɔ Hagalɪ 'hven-, v kɔ la 'yu, ɛ kɔ Sara 'hven-, 'v kɔ 'yu -bɪ. Hagalɪ a 'mu, ɛ mɔ =koyu =nuɔ la. Sara -mɔ -bɪ, ɛ 'yɪ la =koyu 'pa-. 23 Nɔgba -mv', -ɛ mɔ la =koyu, ɛ kɔ la 'yu, -ɛ nu-o, Abrahamv, nɔ- -hɔɛ la-a. Ɛ 'wɪ yɪ, -tonyiblo, nɔ- hɔɛ la-a, ɛ 'yɪ Nyɪsua 'pa-, ɛ 'ni -hva la-a. Kɛɛ, nɔgba -bɪ -mv', -ɛ 'yɪ la =koyu 'pa-, ɛ kɔ la 'yu, -kɔtɪ ɛ ni la ke', Nyɪsua 'ɛ lee la Abrahamv, -ɛ mɔ, ɛ di kɔ la 'yu. 24 Dɛ a 'mu,

-ε mu la 'lu -mɔ, ε tɔɛ nɛ -a mu dɛ. Dɛ a 'mu, ε nɔ- mɔ: Nɔgbɪ nɪ 'hɛn -mɔ', -v mɔ Hagalɪ kɔ Sara 'hɛn-, v -hɛn 'nyɛ 'yɪrgble* nɪ 'hɛn, Nyɪsva =tu, ε kɔ -tonyibli 'hɛn-. Hagalɪ -mɔ', -ε mɔ =koyu, ε -hɛn 'nyɛ 'yɪ -mɔ', Nyɪsva =tu, ε kɔ -Juukɔɛ 'hɛn-, ti -mɔ' -kɔ 'yɪ ε yɪ la Moise* tete -nyɪ, 'kɪ 'lɪ dɔgba -mɔ', v dɛɛ Sinai* 'lu. Tete a 'mu, ε ni -a mu =koyo -mɔ', =wɪ yɪ -tɛ Hagalɪ a 'yonɔ nu la, 'v mɔ la =koyo. 25 Hagalɪnyɛ -hɛn 'nyɛ Sinai, 'kɪ 'lɪ Arabɔkɔwɛwɪn 'kwli. Hagalɪ a 'mu, ε -hɛn 'nyɛ kɪkɛ a Jɪrusɛdɪɔ -wɛ, -ε nu-o, -Juukɔɛ -mɔ', -v 'ti 'lɪ 'dɪɔ a 'mu 'kwli, v mɔ tete a =koyo =nɪɔ, -kɔtɪ v 'nɪ -hɔa=a lɪ, bɔ kuo -Yusu 'Klɪsɔ =wɪv yɪ. 26 Kɛɛ, nɔgba -bɪ -mɔ', -ε mɔ Sara, -ε 'yɪ =koyu 'pa-, ε nɔ- mɔ -aan nɛ 'dii. Nɔgba a 'mu, ε -hɛn 'nyɛ Jɪrusɛdɪɔ yɪayɪv -mɔ', -ε nɪ 'lɪ yakɔ 'kwli. 'Dɪɔ a 'mu, ε 'yɪ =kodɪɔ 'pa-. Ɛ nɔ- mɔ -aan 'dɪɔ. (Dɛ ε -hɛn 'nyɛ dɛ, ε nɔ- mɔ 'yɪ yɪayɪv -mɔ', Nyɪsva =tu, ε kɔ nyibli 'hɛn-.) 27 Nɔgba a 'mu, ε nɔ- kɔ -tɪ v 'cɪɪ la 'lɪ Nyɪsvacɪɛn 'kwli, -ε mɔ:

«Mɔ nɔgba -mɔ', -ε 'yɪ 'yukɔdɛ 'pa-, nu dɔdɔ.

-Mɔ -mɔ', =gbɔgbɔkwli 'yɪ -hɔan nɪ nɪ,

'yaa 'lɪ win, -bɔ nu dɔdɔ,

-ε nu-o, nɔgba -mɔ', 'a nyɪbɔ hie 'v bɔ,

'a 'yonɔ di 'nɪ -hɔ,

v 'mu 'v nɔgba -mɔ' 'v -hi,

-ε nɪ 'v 'a nyɪbɔ 'hɔ.»

28 'Na 'dɪayɪv -na, a 'yɪ 'kɪ tete a =koyo 'pa-, a mɔ kɛ Nyɪsva a -tɛɛ a 'yonɔ =nɪɔ, -kɔtɪ Nyɪsva pɔ la 'lɪ-tɪ nɪ, -ε mɔ, a di mɔ la 'a seɪtɪ a 'yonɔ, =wɪ yɪ -tɛ ε nu la Abrahamɔ a leɛɛ, -ε mɔ, 'a nɔgba Sara di kɔ la 'yɪ, -ε kɔ 'nyɛ mɔ Yisakt*. 29 Ti nɪ -dɔ a 'mu 'yɪ, 'yɪ -mɔ', Hagalɪ kɔ la, 'kɪ 'lɪ -tonyibli a 'klɪ 'kwli, 'yɪ a 'mu, ε =tɪɪ la 'a 'bɪ Yisakt -mɔ' =hɛn, -ε mɔ Sara a -nɛ 'yɪ, ε kɔ la, 'kɪ 'lɪ Nyɪsva a -Hihiu* a 'klɪ 'kwli. Ti -bɔ 'yɪ, kɛ- nɪ -dɔ, ε 'tɛ nɪ 'mu. 30 Kɛɛ, v 'cɪɪ la=a nɪ, 'kɪ 'lɪ Nyɪsvacɪɛn 'kwli, -ε mɔ: «Bɪ nɔgba -mɔ' lɛ, -ε mɔ =koyu, ε kɔ 'a 'yɪ 'hɛn-, -kɔtɪ =koyu a 'mu a 'yɪ 'yɪ yɪ -blɛɛ -nɪ, 'kɪ bɔ kɔɔ nɛ 'a 'baɪ a kukɔ-teblɪ win kɪ.» Kɛɛ, nɔgba -mɔ', -ε 'yɪ =koyu 'pa-, ε nɔ- kɔ 'yɪ -blɛɛ yɪ, -bɔ kɔɔ nɛ 'a 'baɪ a kukɔ-teblɪ win kɪ. 31 'A -tɪ, 'dɪayɪv -na, a 'yɪ nɔgba -mɔ', -ε mɔ =koyu a 'yonɔ 'pa-, kɛɛ, nɔgba -mɔ', -ε 'yɪ =koyu 'pa-, ε nɔ- kɔ 'yonɔ a pa 'mu. Ɛ -hɛn 'nyɛ,

-ε mɔ, -a 'yɪ kɛ 'kɪ tete a =koyo 'pa-, kɛɛ, -Yusu 'Klɪsɔ, nɔ- =gble -a mɔ, 'ɛ -ha 'lɪ -a mɔ tete a 'klɪ bɔ.

**Ɛ 'yɪ yɪ -bleɛ -nɪ, -Yusu a nyibli
bɔ mɔ tete* a =koyo**

5 1-Yusu 'Klɪsɔ =gble -a mɔ nɪ, 'kɪ 'lɪ -Juukɔɛ* a tete a 'klɪ bɔ, -ε di-e nu, -a 'nɪ -ha 'kɪ tete a 'mɔ, 'a =kodɛ nu de. 'A -tɪ ɔ, ba =tu 'aan dɔɔnɔ 'yie. A 'nɪ 'wɛɛn 'kɪ de, 'kɪ nyiblo =dɔ bɔ nu 'a mɔ tete a =koyo -mɔ' de.

2'Mɔ Pɔɔɔ, 'n yɪ 'a mɔ 'nɪ -lee -nɪ, 'bɔ mɔ, 'ba yɪ-tɪ 'lu -mɔ lɛ -hie, -ε mɔ, -tɛ a yɪ yɛ 'bɛ*, kɔ -tɛ a =tɪ 'v -Juukɔɛ a tete 'v a -tɪ, 'a 'sɪi 'v yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsɔa ye', -ε -bɪ -Yusu 'Klɪsɔ 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bɔ wa 'a mɔ. 3'N yɪ 'a mɔ 'nɪ -lee -nɪ de, nyiblo 'bɔ nɪ 'v, 'bɔ 'bɛ yɪ, -ε di-e nu, ε 'mɔ 'v yɪ 'sɪi -nɪ, 'kɪ 'v Nyɪsɔa ye' a -tɪ, -ε -bɪ nyiblo a 'mɔ, ε bleɛ yɪ, bɔ =tuu 'v -Juukɔɛ a tete a pepɛ 'v -tɛɛ. 4'A mɔ -mɔ', -v yɪ-tɪ 'lu -mɔ lɛ -hie, -ε mɔ, Nyɪsɔa di 'v 'a mɔ yɪ 'nɪ 'sɪi -nɪ, 'kɪ 'v 'a dɔɔnɔ ye', -tɛ a =tɪ 'v -Juukɔɛ a tete 'v a -tɪ, a kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɛn-, a 'yɪ 'kɪ -mɔɛ, 'tɪ-, a pleɛ 'lɪ Nyɪsɔa ke. 'A -tɪ, ε 'yɪ 'kɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bɔ nu 'kɪ 'a mɔ =haandɛ -mɔ', 'kɪ 'lɪ dadɔke 'kwli.

5-A mɔ -mɔ -bɪ, -a yɪ-e nɪ, =a yɪ-tɪ -ple, -ε mɔ, Nyɪsɔa di 'v -a mɔ yɪ 'nɪ 'sɪi -nɪ, 'kɪ 'v 'a dɔɔnɔ ye', -kɔtɪ -a kuo -Yusu 'Klɪsɔ =wɔ yɪ. Ɛ nɔ- mɔ dɛ, -a yɪ -ple, 'kɪ 'lɪ Nyɪsɔa a -Hɪhiu* a 'klɪ 'kwli. 6Nyiblo 'bɔ nɪ 'v, ε kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɛn- 'bɔ -mɔɛ, nyiblo a 'mɔ, ε 'bɛ yɪ, ε 'yɪ yɪ 'bɛ, dɛ a 'mɔ, ε 'nɪ -da-a lɪ =dedede. Dɛ -mɔ dɛ gbagbɔ, ε nɔ- mɔ -ba -nyɪ -aan =wɔ -Yusu. 'Bɔ mɔ, -ba -nyɪ-e -aan =wɔ, ε nɔ- di -a mɔ 'klɪ -nyɪ, 'kɪ -ba -nɔɛ nɛ -aan 'bɪo -tonyibli.

7-Tɛ a =tu la -Yusu a =wɔ a yukuolɛ -wɔ, a mi la ye' -tɛɛ. Nyɔ- nu 'kɪ-tɪ, 'a 'kee 'v -tɪ a -tɛɛ a 'v=tuule 'lɪ? 8Nyɪsɔa -mɔ', -ε da 'a mɔ, 'kɪ ba mɔ 'a nyibli, ε 'yɪ 'a mɔ -lee -nɪ, 'kɪ ba nu nɪna lɛ. 9-A 'blikɔɛ wɛn 'nɪ: «Wleyɛ nɪ -dɔ, nɔ- nɪ-e, -wloyɔ a pepɛ 'v pɔɛ.»† 10-Tɛ -aan pepɛ -a kɔ Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɛn-, -a -mɔɛ, 'n yru ti lɛ, -ε mɔ, -tɛ 'na 'lulɛ-hihie nɪ 'mɔ, kɛ- 'aan -nɛ di 'mɔ nɪ -wɛ, a 'mɔ 'v =haan'hru wɔn bi de. 'N yɪ-e nɪ -wɛ, -ε mɔ, nyiblo -mɔ', -ε kɛɛ nɛ 'a mɔ, 'yɛ =bɪ ε 'nɪ 'mɔɔ 'lɪ nyiblo =dɔ, Nyɪsɔa a -bati di-e 'nɪ klɔ.

†5.9 -vɔ-, 'Flɔɔ a 'yaadɛ 'cɪmɛ gbe, ε nɔ- 'yɛɛ 'flɔɔkuo a pepɛ.

11'Na 'diayɩnu -na, ε kɔ nyibli -bi, 'v pi le, -ε mɔ, 'mɔ -hle-ε, 'ki nyibli bleε yi bu 'be yre, -ε di-e nu, Nyɩsua 'mu=v -nu yi 'sii -ni, 'ki 'v 'a dɔnu ye'. Kee, ba yi-e, -ε mɔ, 'ni nu wen 'a hɩhla le, -Juukue 'yi wen 'li-t 'li -we, bu =tu wen 'mu -hwen, ε kɔ, v 'yi wen 'li-t 'li -we, bu hɩa wen Nyɩsua a win -mu', 'n hle ki, -ε mɔ, -Yusu 'Kɩsu 'kɔv 'v tugbe* 'yie, -aan de 'kuku* a -ti. 12Nyibli -mu', -v keε ne 'a mu, -v yi 'a mu -lee -ni, -ε mɔ, ba 'be yre, 'n -hue-ε ni, 'ki 'waa 'mumu, bu -ha wen 'waa dɔnu butɔ.

**A 'ni 'kue 'li 'aan dɔnu a 'lule-hihie -wien le, keε,
ba -ha Nyɩsua a -Hihiu* me le, bu naa ne 'a mu**

13'Na 'diayɩnu -na, 'a mu -mɔ -bi, Nyɩsua da 'a mu ni, -ε di-e nu, a 'ni -ha 'ki tete* a -koyo -he de. Kee, -te ε =gble 'a mu, 'a -ti, a 'ni 'pɔv 'li le, -ε mɔ, 'hru pe 'ki 'v bu, 'ki ba nu -tebli -hɩn a pepe, 'aan =wli -hue. Kee, ba nunue -ni, ε kɔ, ba -hɩhie -ni. 14'Ki 'li tete a pepe 'nyi, de -mɔ tete bu gbagbu, ε nɔ- mɔ: «Nue -na 'bi -tonyiblo, =wi yi -te -nu -na dɔnu a nuεle.» 15Kee, 'bu mɔ, 'aan 'klɔ 'bu 'wi-t 'wan bu a mamɔ a 'klɔ yi, -v yi le -mimle -ni, kɔ, -v 'lule -tebli 'yri le, ba -tu 'aan dɔnu 'yie, -ε di-e nu, a 'ni -ha ble -we.

16-Ti 'n hle, ε nɔ- -bu: Ba -ha Nyɩsua a -Hihiu me le, bu naa ne 'a mu. 'Bu mɔ, 'ba yi-t le ni ni, a 'yi 'li-t 'li -we, ba nu -tebli -hɩn -mu', 'aan =wli -hue. 17-Tebli -hɩn -mu', -tonyibli a =wli -hue, ε kɔ Nyɩsua a -Hihiu a -huhua-tebli 'hɩn-, ε 'yi -pe. -Tebli -mu', Nyɩsua a -Hihiu -hue -ba nu, ε kɔ -tebli -mu', -aan =gbetu, -a -hue -ba nu, ε 'yi -pe -we. ε nɔ- nu-o, de -mu', a -hue ba nu, 'a 'yi 'li 'a nunuo 'li -we. 18'Bu pa Nyɩsua a -Hihiu, 'bu yi 'a mu ni -nee -ni, -ε -bi a 'yi 'ki 'li tete a 'klɔ bu -ni de.

19-Tebli -hɩn -mu', -tonyibli a =wli -hue bu nu, -a yi-e ni. -Tebli a 'mu, ε nɔ- mɔ -wlawli, 'lawlu kɔ 'a -ne -tuide =du, 20nyibli a 'mu 'v kwle -ci, kɔ, 'v ni -wide, 'v yiyraa -ni, 'v kla hle'ple-ti, 'v =tutui ca -mɔ le, 'v nue yrupude, 'a nyo a dɔnu a -ti ni -do, ε nɔ- v yi 'lu -mɔ le -hie, v nue bu 'be =tu le, 21de v 'yi -kɔ, ε nɔ- v -hue, 'v yi 'waa dɔnu nɔ wɔn -hie -ni, kɔ, 'v yi 'waa dɔnu dii-tebli wɔn -hie -ni, 'v ni yinyre-tebli -bi, -ε kɔ 'a 'bio 'hɩn-, -ε 'wɔwɩ yi. 'N -gbee la 'a mu ni, 'ti- 'ni nune-ε ki de, -ε mɔ, nyibli -mu', -v ni -tebliɔv a 'mu, v 'yi 'li-t 'li -we bu pa 'li Nyɩsua a 'klɔ yrayru 'kwli.

22 Kεε, -tebli -mu', -ε -hven 'li Nyisua a -Hihiu -mɔ, ε 'wɪ-t tugbe a 'kui yɪ. Ε -hen 'nyre, Nyisua a -Hihiu 'bu yɪ -tonyibli nɪ -nεε -nɪ, -ε -bɪ nyibli a 'mɔ, υ nɔnυε nɪ, 'v ni dɔdɔ, 'v kɔ kɪbɔwεenle, 'v kɔ =wɪv a 'lɪlɪ, kɔ, 'v kɔ =wɪv 'yɔɔɔ, 'v ni -haan-tebli, 'v mɔ -haannyibli, 23 'v -tɪvε 'li 'waa dɪɔnυ nɪ, 'v yɪ 'waa dɪɔnυ a naale. Nyibli 'bu yɪ -tebliɔv a 'mɔ nɪ ni, Nyisua a tete 'nɪ -pɔ-v le, -ε mɔ, υ 'nɪ 'nuo 'lɪ-t. 24 Nyibli -mu', -v mɔ -Yusu 'Kɪɪv a nyibli, υ hie 'v -tebli -hɔɪn a pεpε -mu', 'waa =wɪ -hɔε bu. Ε 'wɪ yɪ, -tε υ 'ye nɪ kɔɔ wen 'v -tebli -hɔɪn a 'mɔ tugbe* 'yie. 25 Nyisua a -Hihiu, nɔ- yɪ -a mɔ 'kɔ yrayrɔ -nyɪ. -Tε ε nɪ 'mɔ le, ε nu -tεε, 'kɪ bu naa nε -a mɔ. 26 -A 'nɪ 'yaa 'li -aan dɪɔnυ 'li de, -a 'nɪ 'nuo 'lɪ-t, -aan 'bɪo 'nɪ 'bɪe 'li yrɔ' le, ε kɔ, -a 'nɪ 'tutuo 'li ca -mɔ.

-Ba -hihεε -nɪ

6 1'Dɪayɪv -na, 'bu mɔ, ba 'ye nyiblo, 'bu yɪ de 'kuku* nɪ ni, 'a mɔ -mu', Nyisua a -Hihiu* nεε -nɪ, ba -hεε =nε, -ε dɪ-e nu, ε 'mɔ 'v -haan'hru wɔn bi de. Kεε, ba nu-o, 'kɪ 'li =wɪv 'yɔɔɔ 'kwɪ, ε kɔ, ba -tɪ 'aan dɪɔnυ 'yie, -ε dɪ-e nu, a 'nɪ -ha de 'kuku nu -wε. 2 Ba -hihεε -nɪ, 'kɪ 'li 'aan 'kla-wɪye'yɪya 'kwɪ. 'Bu mɔ, 'ba yɪ-t le nɪ ni, -ε -bɪ a -tɪ 'v -Yusu 'Kɪɪv a tete* nɪ.

3 Nyiblo -bu, -ε 'yɪ nyiblo =dɔ 'pa, 'tɪ- -ε yɪ-t 'ye, -ε mɔ, ε 'yɪ yɪ'wɪnyɔ -kɔ, 'kɪ 'li 'a dɪɔnυ a 'lɪ'yaale 'kwɪ, ε kεε nε 'a dɪɔnυ nɪ. 4 'A -nε nyiblo 'bu nɪ 'v, 'bu 'jɪjra 'a dɪɔnυ a nunukɔ. 'Bu 'ye-e, -ε mɔ, ε nɔ yɪ, -ε -bɪ 'a dɪɔnυ a nunukɔ dɪ nuu =nε dɔdɔ. Ε 'yɪ 'lɪ-t 'li -wε, bu nu 'kɪ dɔdɔ, -tε ε -hi 'v 'a 'bɪ 'v a -tɪ. 5 'A -nε nyiblo 'bu 'nɪ 'v, -kɔv -mu', Nyisua -nyɪ-e, -tε ε nɪ 'a nunuo, 'a -gbetɔ, ε nɔ- dɪ 'a -tɪ Nyisua kle -hihta -nɪ.

6 Nyiblo -mu', -ε tɔε -Yusu a nyibli, ε nɔɔ 'v le, 'kɪ nyibli -mu', ε tɔε -nɪ, bu -ha 'li 'waa kɔkɔ-tebli -mu', υ -kɔ, bu -nyɪ =nε 'a 'kɪbɪa.

7 'A 'nɪ 'kaa 'li 'aan dɪɔnυ. Nyɔ 'nɪ 'caa-a lɪ Nyisua. De -tonyiblo 'dɔε, ε nɔ- ε yɪ 'cε. 8 Ε -hen 'nyre, 'bu mɔ, -tonyiblo 'bu yɪ Nyisua =wɪv yɪ -kuo -nɪ, 'bu yɪ -tebli -mu' nɪ ni, 'a =wɪv -hɔε, ε kɔ bu hɔɔ Nyisua -mɔ le, -tε 'kɔ tε yɪ bu. Kεε, 'bu mɔ, -tebli -mu', Nyisua a -Hihiu -hɔε, 'bu yɪ-t nɪ ni,

-ε -bι Nyisua a -Hihiu a 'mu, ε di -nyi=e 'klo yrayru, -ε 'ye ni -we 'li. 9'A -ti, -a 'ni 'saa 'li, 'ki -ba nu -haande 'a -ne ti, -koti =ba 'yi -sa, ε di ko -nyrowo, -ε ko 'kwli de -bu, -a 'do, -a 'mu=v 'ce. 10'A -ti, -te -a 'tue ko ti, -ba nu nyibli a pepe -haande -mo, kee, seyi-seyi, nyibli -mu', -v kuo -Yusu =wlv yi, v nu- -ba nu -haande -mo.

**-Yusu a 'kukuv,
ε no- ko -pli Pulu pi**

11Ba 'ye 'makubu gbagbu -bu, 'n ni, 'na -gbetu, 'ni yi 'a mu -mo 'cru -ni. 12Nyibli -mu', -v -hve -bu noo 'li nyibli a pepe 'yi kle, v nu- ni 'v 'a mu ke', -v yi 'a mu -lee -ni, -ε mo, ba 'be* yre. Nyiblidu a 'mu, v 'ni -hua=a li bu hla=a, -ε mo, nyiblo 'bu =tuu 'v -Juukue* a tete* 'v, Nyisua 'yi 'li-ι 'li -we, bu wa=a, kee, nyiblo 'bu kuo -Yusu 'Klisu -mu' =wlv yi, -ε 'kuv 'v tugbe* 'yie, -aan de 'kuku* a -ti, nyiblo a 'mu, ε no- Nyisua di wa. 'Bu mo, 'bu yi wen -ti a 'mu ni hle, -Juukue ko bu -tu wen=ε -huen. Ε no- ko huannu v yi pie. Ε no- nu=o, nyibli a 'mu 'v yi 'a mu -lee -ni, -ε mo, ba 'be yre, a 'mu 'v -Juukue a tete -bi 'v =tuu -ni -we. 13Ε mo, nyibli -mu', -v 'be yre, v 'ni =tuu-o 'v -Juukue a tete a 'mu a pepe 'v. U -hve=ε ni, 'ki ba 'be yre, -ε di=e nu, v 'mu 'waa dionu a -pli pu, v 'mu=v hla, -ε mo, -ti -mu', v -hla, a 'ble=e kua. 14'Mo -bi, de -bu, -koti 'ni pi -pli, ε no- mo, 'kukuv -mu', -aan Kukonyo -Yusu 'Klisu 'ku, 'ki 'v tugbe 'yie. Bu 'kuv 'v tugbe 'yie, ε nu=o ni, 'klo -bu a -tebli a pepe, 'ε 'ye ni da =dedede, 'ki 'li 'mu 'yi. Ε 'wi yi, -tebli a 'mu, v koo 'v=v tugbe 'yie, ε ko -Yusu 'Klisu 'huen-. 'Na 'mumu a 'mu -bu, 'n 'wi-ι nyiblodv -mu' yi, -ε 'kuv 'v tugbe a 'mu 'yie, 'ti- -ε hie 'v 'klo -bu a -tebli bu. 15'Bu mo, nyiblo 'bu 'be yi, -v'v- 'bu 'yi yi 'be, ε 'ni -da-a -dedede. De -mo de gbagbu, ε no- mo Nyisua bu nu=o, -ba -he nyibli yrayru. 16Nyibli a pepe -mu', -v ne 'hru yrayru a 'mu, -koti 'n hla wen, v ko nyibli -mu', -v mo Nyisua a seyi a dako 'huen-, v nu- Nyisua yi 'a kibweenle -nyi, ko, v nu- ko nyai ε yi yru.

17Kue 'ki mo -nyrowo -bu 'yie bu, nyiblo =du 'ni 'yaa 'ki 'mu 'kla -wliye, -koti 'pu -bu, -v ni 'mu 'hvi le, ε no- tue =ne nyibli yi, -ε mo, 'mo -Yusu 'Klisu a nyiblo =no.

18'Na 'diayuv -na, -aan Kukonyo -Yusu 'Klisu bu nu 'a mu -haande -mo. Ke- bu ni 'mu.

'Criɛn -mʊ', Pɔlv gba la

EFESUKUƆ

yi

1 ¹ Mɔ Pɔlv =nu, 'mɔ -yi 'criɛn -bu 'cru. Nyɪsua, ɛ nɔ- -ha 'li 'mʊ, -ɛ di-e nu, 'mʊ -Yusu 'Klɪsʊ* a titiepɔnyɔ -hɛ. 'A mʊ Nyɪsua a nyibli, -v nɪ 'li Efesɪdɔ 'kwli, -v kuo -Yusu 'Klɪsʊ =wlv yi, -v kɔ-ɔ 'hʋɛn- -mʊɛ, 'a mʊ 'n yi -mɔ 'cru -ni. 2-Aan 'Baɪ Nyɪsua, kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsʊ 'hʋɛn-, bu nu 'a mʊ -haande -mɔ, bu -nyi 'a mʊ kibwɛɛnɛ.

Nyɪsua nu -a mʊ -haande -mɔ diaki

3-Ba pʊ Nyɪsua 'nyrɛ lɛ, -ɛ mɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsʊ a 'Baɪ. ɛ nu -a mʊ -haan-tebli a gblegble -mɔ, 'kɪ 'li yakɔ 'kwli, -ɛ mɔ -haan-tebli -mʊ', nyibli 'yɛɛ nɪ 'yɛ, 'ɛ -nyi -a mɔ-ɔ, -ɛ nu-o, -a kɔ -Yusu 'Klɪsʊ 'hʋɛn-, -a -mʊɛ nɪ. 4Ti -mʊ' -kɔ 'yri Nyɪsua 'yɛ la 'klɔ nɪ ni, 'kɪ ɛ -ha la 'li -a mʊ, -ɛ nu-o, -a kɔ -Yusu 'Klɪsʊ 'hʋɛn-, -a -mʊɛ nɪ, -ɛ di-e nu, -a 'mʊ 'a nyibli -hɛ, kɔ, 'kɪ 'v-v yɛ', dɛ -hʋan =dʊ 'nɪ -ha 'li -a mʊ 'li nɪ. -Tɛ ɛ nʋɛ nɛ -a mʊ, 5ɛ nɔ- kɔ -tɪ 'ɛ nɪ yɛ', 'ɛ -yɾa-a, 'kɪ bʊ nu -a mʊ 'a 'yɔnʊ -mɔ, 'kɪ 'v dɛ -mʊ', -Yusu 'Klɪsʊ nu a -ta'. ɛ -hʋa-a nɪ, -ɛ nu-o, ɛ kwlɛɛ =nɛ kɪ. 6ɛ nu-o nɪ, -ɛ di-e nu, -a 'mʊ-v 'nyrɛ lɛ pʊ, 'kɪ 'v -haande -mʊ', ɛ nu -a mʊ -mɔ, 'kɪ 'li dadʊke 'kwli a -ta'. -Haande a 'mʊ, 'a -tɪ 'bʋa 'yi. ɛ yi -a mɔ-ɔ 'nɪ -nyi, 'kɪ 'li dadʊke 'kwli, -ɛ nu-o, -a kɔ 'a Nʋeyu 'hʋɛn-, -a -mʊɛ nɪ.

7'A 'Yu a 'mʊ, nɔ- kɔ -hlʊ, ɛ -nu, 'ɛ =gble -a mʊ, ɛ =hɛn 'nyrɛ, ɛ 'wɔwla -aan -tebli 'kukui* nɪ. ɛ nu-o nɪ, -kɔtɪ -a kɔ 'a 'Yu a 'mʊ 'hʋɛn-, -a -mʊɛ nɪ. Kɛ- ɛ nu -a mʊ 'a tɔlɛ, -ɛ mɔ, =haande -mʊ', ɛ nu -a mʊ -mɔ, 'kɪ 'li dadʊke 'kwli, 'a -tɪ 'bʋa 'yi diaki. 8'Tɪ- 'kɪ 'li 'a =wlv a yɪnɔnɔ 'kwli, 'ɛ -nyi -a mʊ =tɔ, 'kɪ -ba yru dɛ -mʊ', ɛ -hʋɛ bʊ nu la. 9-10Dɛ a 'mʊ, ɛ -hʋɛ bʊ nu la, ɛ -hli la nɪ. Kɛɛ, -huhlɪdɛ a 'mʊ, ɛ -hʋɛ

bu nu la see la a ti 'yri, ε τῶ 'kɪ-t 'a nyibli nu. Kue la 'li bu, ε pu la 'li-t ni, 'kɪ bu naa la 'li -Yusu 'Kɪsɪ 'li, -ε di-e nu, ti -mɪ', Nyɪsɪva pu 'li, ti a 'mɪ 'yri, -tebli a pepe -mɪ', -ε ni 'li yakɔ 'kwli, kɔ 'kɪ 'nɛ- -tutu kɪ, v 'mɪ-v lɛ 'kukue -ni, -Yusu 'Kɪsɪ 'mɪ 'v-v 'lu yi ni.

11-Te -mɪ', Nyɪsɪva ni 'a -huhua, kɛ- ε ni -tebli a pepe a nunuo. -ε -bɪ 'kɪ, ε ni la ke', 'ε -ha la 'li -a mɪ, -te -mɪ', ε nu la 'a -huhua, -ε di-e nu, -a 'mɪ 'a nyibli -hɛ, -ε nu-o, -a kɔ -Yusu 'Kɪsɪ 'hɛn-, -a -mɪε ni. 'Ti- -tebli -mɪ', ε -hɛ bu -nyi -a mɪ, ε -ha 'li -aan 'kɪbɪa ni, 'ε -nyi -a mɔ-ɔ -dodo. 12'A -ti o, -ba pu Nyɪsɪva 'nyre lɛ, -ε nu-o, 'a -ti 'bua 'yi, -a mɪ -mɪ', -v mɔ yi-henyibli, -v -nyi -aan dɪɔnu -Yusu 'Kɪsɪ.

13De ni -do, nɔ- -nɔ, 'kɪ 'v 'a mɪ -mɔ. A 'win -haanwin, -ε mɔ -haantitɛ, -ε kɔ 'kwli Nyɪsɪva naa 'li, 'ε wa 'a mɪ, 'a kuo -Yusu 'Kɪsɪ =wɪv yi. 'A -ti, -te a kɔ-ɔ 'hɛn-, a -mɪε, Nyɪsɪva =tu 'a mɪ yruule. Yruule a 'mɪ, nɔ- mɔ Nyɪsɪva a -Hihɪu*, ε pu la lɛ, ε di la 'a mɪ -nyi. Ke- ε ni-e -a mɪ 'a yitɔle, -ε mɔ, -a mɪ -mɔ 'a nyibli. 14-Haan-tebli a pepe, ε pu la lɛ, ε di la 'a dakɔ -nyi, 'a yi-hɛdɛ, ε -nyi -a mɪ, nɔ- mɔ 'a -Hihɪu. Ε nɔ- tɔɛ nɛ -a mɪ, -ε mɔ, -haan-tebli a pepe a 'mɪ, ε di -a mɔ-ɔ 'ni -nyi, ti -mɪ' -kɔ 'yri ε di 'v -a mɪ -waa -ni pepe. -Ba pu Nyɪsɪva 'nyre lɛ. Ε nɔ- kɔ -ti a 'yi'bubua.

Pɔlv de Nyɪsɪva, 'kɪ 'v Efesukoe a -ta'

15ε nɔ- nu-o, 'aan -ti 'ni yi Nyɪsɪva 'wio -nyi. 'N 'win ni, -te a -nu, 'a 'cibi 'v Kɔkɔnyɔ -Yusu a =wɪv a yɪkuole, kɔ, 'ni 'win -wɛ, -ε mɔ, a nɔɛ Nyɪsɪva a nyibli ni. -Te 'n 'win 'kɪ, 16ε nɔ- nu-o, 'a -nɛ ti, 'bu mɔ, 'ni yi Nyɪsɪva ni dɛ, 'ni yi-t 'wio -nyi 'aan -ti. 17'N de Nyɪsɪva ni, -ε mɔ -aan 'Bai, -kɔti a 'yi'bubua. Ε nɔ- mɔ Nyɪsɪva -mɪ', -ε kɔ -kuan -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsɪ ni la. 'N dɛ-ε ni, -ε di-e nu, ε 'mɪ 'a mɪ -tɔ -nyi, kɔ, ε 'mɪ 'a mɪ 'a dɪɔnu yi -tɔɔ -ni, a 'mɪ-v yi -tɛɛ. 18'N dɛ-ε ni -wɛ, -ε di-e nu, -nyre 'mɪ 'li 'aan =wɪt kɪ ni, ε 'mɪ 'a mɪ -hɛɛ -ni, a 'mɪ -tebli -mɪ' lɛ yru, -kɔti Nyɪsɪva 'ε -ha 'li 'a mɪ, ε 'mɪ 'a mɔ-ɔ -nyi. 'N -hɛɛ-ε ni, ba yi-e -wɛ, -ε mɔ, -nyinyi-tebli -mɪ', ε di 'a mɪ -nyi, 'a -ti 'bua 'yi. Ε di 'a mɔ-ɔ 'ni -nyi, a kɔ nyibli -bɪ -mɪ', -v mɔ 'a nyibli 'hɛn-.

19'N -hʋɛɛ ni -wɛ, ba yi=e -wɛ, -ɛ mɔ, 'a 'klɪkɪnɪnɪ -hi 'v 'a -nɛ =dedede ni, kɔ, 'a 'klɪ a 'mʋ 'ɛ ni -kʋan, 'kɪ 'lɪ -a mʋ 'lɪ, -a mʋ -mʋ', -v kuo =nɛ =wɪv yɪ.

'Klɪ ni -do a 'mʋ, nɔ- nu -kʋan, 'kɪ 'lɪ -Yusu 'Klɪsʋ 'lɪ, 20ti -mʋ' -kɔ 'yri Nyɪsʋa -ha la 'lɪ-tɪ 'kukɪnyibli 'nyɪ, ɛ -ha la-a 'klɔ, 'ɛ lee la-a, 'kɪ bʋ ni 'v 'a diidekɪbɪa kɪ bʋ, 'kɪ 'lɪ yakɔ 'kwli. 21'Kɪ 'lɪ yakɔ a 'mʋ 'kwli, -Yusu ni 'v 'klɪ a pɛpɛ 'lu yɪ, -v mɔ Nyɪsʋa a lelenyʋ*, kɔ 'waa nyibli gbagbɪ, kɔ 'kuo* 'hʋɛn-, kɔ -tɛblɪ a pɛpɛ -mʋ', -ɛ kɔ 'klɪ, 'kɪ 'lɪ yakɔ 'kwli. ɛ ni 'v nyibli a pɛpɛ 'lu yɪ -wɛ. 'Kɪ 'nɛ- kɪkɛ a 'klɔ, kɔ 'klɔ yrayrv -mʋ', -ɛ yɪ 'lɪ di 'kwli, ɛ 'yɪ 'klɪ =dʋ -kɔ, -bʋ 'yɪ 'v-v 'lu yɪ -nɪ. 22Nyɪsʋa nu=o ni, 'a -nɛ dɛ 'ɛ ni 'lɪ -Yusu a 'klɪ bʋ, -Yusu a 'mʋ 'ɛ ni 'v 'a -nɛ =dedede 'lu yɪ, Nyɪsʋa 'ɛ nu=o 'cʋɛ a nyiblo gbagbʋ -mɔ. 23'Cʋɛ 'wɪ-tɪ -Yusu 'Klɪsʋ a 'hʋɪ yɪ. -Yusu a -haan-tɛblɪ 'yii 'lɪ 'cʋɛ 'kwli ni, kɔ 'klɔ a pɛpɛ 'hʋɛn-, -Yusu -mɔ -bɪ, Nyɪsʋa a -haan-tɛblɪ a pɛpɛ 'ɛ 'yii 'lɪ-tɪ 'lɪ.

**Nyɪsʋa nu -a mʋ -haande -mɔ,
'kɪ 'lɪ dadʋke 'kwli, 'ɛ wa -a mʋ**

2 1Ti -hi la a ti 'yri, a 'wɪ-tɪ la -tɛ ba 'yɛ ni 'kʋ wen, 'kɪ 'v Nyɪsʋa ye', -ɛ nu=o, a ni la yɪnyre-tɛblɪ, 'a 'wɛ la Nyɪsʋa a tete*. 2'Klɔ -bʋ kɪ a nyibli -mʋ', -v 'yɪ Nyɪsʋa -yi, v nu- kɔ nunuŋmlɪ a yɪ la =wien lɛ kʋɛ, kɔ, 'a yɪ la 'kuo -hʋɪn* a nyiblo gbagbʋ =wien lɛ kʋɛ -wɛ, -ɛ kɔ 'klɪ, 'kɪ 'nɛ- -tʋtʋ kɔ yakɔ a -gbati. 'Kuo -hʋɪn a nyiblo gbagbʋ a 'mʋ, ɛ ni -kʋan, 'kɪ 'lɪ nyibli -mʋ' 'nyɪ, -v 'yɛ ni -tuu 'v Nyɪsʋa. 3'ɛ mɔ -tɛɛ, -aan pɛpɛ, -tɛ nyibli a 'mʋ, v ni 'mʋ, kɛ- -a ni la 'mʋ. -Tɛblɪ -hʋɪn -mʋ', -aan =wɪ -hʋɛ la, ɛ nɔ- -a ni la. -A =mʋɛ la-a lɛ, 'kɪ -ba nu la -aan dɪɔnʋ a -hʋhʋa-tɛblɪ -hʋɪn. -Tɛ -a ni la 'mʋ lɛ, -a mʋ mɔ la nyibli -mʋ', Nyɪsʋa kɔ bʋ pʋv la yrv lɛ, 'tɪ-, 'a -bati di la klɔ, =wɪ yɪ -tɛ ɛ di -v -bɪ a kuklɔ nu.

4Kɛɛ, ɛ 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bʋ ni 'mʋ lɛ, 'kɪ 'v -a mʋ -mɔ, -ɛ nu=o, Nyɪsʋa yrv -aan nyatɪ dɪaktɪ. ɛ nʋɛ nɛ -a mʋ ni dɪaktɪ, 5'yɛ =bʋ -a 'wɪ -tɛ -ba 'yɛ ni 'kʋ la, 'kɪ 'v-v ye', -aan ŋmlɪ 'kukui a -tɪ. -Tɛ ɛ nʋɛ nɛ -a mʋ, ɛ -nyɪ -a mʋ 'klɔ yrayrv, -a kɔ -Yusu 'Klɪsʋ 'hʋɛn-. Ba kɔ 'a yiyie, -ɛ mɔ, ɛ wa 'a mʋ ni, 'kɪ 'lɪ dadʋke 'kwli. 6-Tɛ -a kɔ -Yusu 'Klɪsʋ 'hʋɛn- -a -mʋɛ,

Nyɩsua 'e -ha 'lɩ -a mu 'kɔkɔnyibli 'nyɩ nɩ, 'e -ha -a mu 'kɔ, -a kɔ -Yusu 'Klɩsɔ 'hɛn-, 'e -ha -a mu 'kɔ, kɔ, 'e -nyɩ -a mu bunule, 'kɩ 'lɩ yakɔ 'kwli, -a kɔ -Yusu 'Klɩsɔ 'hɛn-. 7Kɛ- ε -nu, 'e naa 'lɩ -Yusu 'Klɩsɔ 'lɩ, 'e nu -a mu -haande -mɔ, -ε di-e nu, -tonyibli a -hrɩn a -hrɩn -mu', -v di di, v 'mu=v 'ye, -ε mɔ, -haande, ε nu -a mu -mɔ, 'kɩ 'lɩ dadɔke 'kwli, ε 'bua nɩ, 'e -hi 'v 'a -nɛ =dedede 'v. 8Nyɩsua wa 'a mu nɩ, -ε nu-o, a kuo -nɛ =wlv yɩ. 'Kɩ 'lɩ dadɔke 'kwli, ε waa 'lɩ 'a mu. Ɖ 'yɩ 'aan nunu-tebli a -tɩ 'pa-. Nyɩsua a -nyinyide -nɔ. 9Ɖ 'yɩ ba nu -haan-tebli =dv a -tɩ 'pa-, ε 'yɩ 'a mu -wa. Kɛɛ, ε wa 'a mu nɩ, 'kɩ 'lɩ dadɔke 'kwli, -ε di-e nu, nyiblo =dv 'nɩ -ha 'lɩ 'a dɔnɔ 'yaa -nɩ. 10Kɛ- ε nɩ 'mu, -ε nu-o Nyɩsua, nɔ- nu -a mu. 'Kɩ ε naa 'lɩ -Yusu 'Klɩsɔ 'lɩ, 'e -nyɩ -a mu 'kɔ yrayrɔ, -ε di-e nu, -a 'mu yɩnɔ-kuan nu. Yɩnɔ-kuan a 'mu, ti nɩ la ke', 'e -wɛ la-a -mɔ, -ε di-e nu, -a 'mu=v nu.

**-Yusu 'Klɩsɔ nu-o nɩ, -Juukɔɛ* kɔ nyibli -mu',
-v 'yɩ -Juukɔɛ 'pa-, 'v -mɛ**

11'A -tɩ o, -te a nɩ 'mu, bu bi 'lɩ 'a mu 'kwli: -Te v kɔ la 'a mu, a 'yɩ la -Juukɔɛ 'pa-, nyibli -mu', -v mɔ -Juukɔɛ, -v 'bɛ* yɩ, 'v -hɛ 'a mu 'hri lɛ, 'v dɛɛ nɛ 'a mu nyibli -mu', -v 'yɩ yɩ 'bɛ. Kɛɛ, yruule nɩ -do -mu', nyibli nii 'v 'waa 'hɩ kɩ, ε nɔ- kɔ -tɩ v hɛ. 12Bu bi 'lɩ 'a mu 'kwli, -ε mɔ, ti a 'mu 'yri, a hɔɔ la -Yusu 'Klɩsɔ -mɔ lɛ, -ε mɔ Wanyɔ* -mu', Nyɩsua pɔ la lɛ, ε di la ya. A mɔ la 'dagbɩ =nɔ, 'kɩ 'lɩ Nyɩsua a dakɔ 'nyɩ, Nyɩsua =tu la 'yri* a gblegble, ε kɔ 'a dakɔ 'hɛn-, 'e pɔ la 'lɩ =nɔ dɛ. Kɛɛ, ε 'yɩ la 'lɩ 'a mu dakɔ a 'mu 'nyɩ -hree -nɩ. A 'yɩ la-a =wlv yɩ -kuo -nɩ, -ε mɔ, -haande =dv kɔ bu mu la 'lɩ -mɔ, 'kɩ 'v 'a mu -mɔ. 'Kɩ a nɩ la 'lɩ 'kɔ a nunu-tebli 'nyɩ. A 'yɩ la Nyɩsua -yɩ. 13Ti -hi la a ti 'yri, a hɔɔ la Nyɩsua -mɔ lɛ, kɛɛ, -te ti nɛ -bɔ, a 'mɛ =nɛ yɛ, -ε nu-o, a kɔ -Yusu 'Klɩsɔ 'hɛn- a -mɛ nɩ. -Yusu 'Klɩsɔ a 'mu, ε 'wla 'a -hlɔ bɔ, 'kɩ 'v 'aan -ta'. Ɖ nɔ- nu-o, 'a 'mɛ Nyɩsua yɛ.

14-Yusu, nɔ- nu-o, =a kɔ 'kɩ kɩbɔwɛnɛ. Ti -hi la a ti 'yri, -Juukɔɛ, kɔ nyibli -mu', -v 'yɩ -Juukɔɛ 'pa-, v -hunhɔn la 'yɩ lɛ. Kɛɛ, ε nɔ- mɔ -bɩ, ε nu-o nɩ, =a -hɛ kɛ dakɔ nɩ -do. Yraale, -ε nɩ la 'lɩ -a mu 'nyɩ, ε 'wɩ la =gbɩ yɩ. Kɛɛ, ti -mu' -kɔ 'yri ε 'kɔv la 'v, 'kɩ ε 'wlaa la 'v =gbɩ a 'mu.

15-Juukue a tete*, nɔ- mɔ: Nu de -bu, -bu nu de -mu'. Kee, e nɔ- mɔ -bi, e -we-e bu. E nu-o ni, -e di-e nu, e 'mu -Juukue kɔ nyibli -mu', -v 'yi -Juukue 'pa- 'yi le -puvu -ni. -Te 'waa pepe, v kɔ -Yusu 'huen-, v -mve 'ki, v 'yi 'ki dakɔgble ni 'huen 'pa-, kee, v mɔ dakɔgble ni -do =nɔ. Ke- e -nu, 'v ween ki bu. 16-Te e 'kuv 'v tugbe* 'yie, yraale 'yi 'ki 'li =nu 'nyi -ni. E -we-e bu. E nu-o ni, 'v -he dakɔ ni -do, 'ti- 'e nu-o, v ni 'huen- a 'mu, v kɔ Nyɔsua 'huen-, 'v bibi 'yi le, 'v -mve.

17-Yusu 'Klɔv di 'ne- 'kɔ ki ni, 'e pu -haantitie -mu', -e -hle-e, -e mɔ, 'a mu -mu', -v 'yi -Juukue 'pa-, -v hɔɔ la Nyɔsua -mɔ le, a kɔ Nyɔsua a 'mu 'huen-, a ween ki bu, kɔ, -a mu -mu', -v mɔ -Juukue, -v 'mve la-a yre, -a kɔɔ 'huen-, =a ween ki bu -we. 18-De -mu', -Yusu 'Klɔv -nu a -ti, a kɔ -a mu 'huen-, -a -we 'li -ba 'mve -aan 'Bai Nyɔsua yre ni, 'ki 'li Nyɔsua a -Hihiu* a 'klɔ 'kwli. Nyɔsua a -Hihiu ni -do a 'mu, e nɔ- yi -a mu -hee -ni.

19'A -ti o, 'a mu -mu', -v 'yi -Juukue 'pa-, a 'yi 'ki 'dagbi 'pa- de, a 'yi nyibli -mu', -v =mve 'tiile le 'pa-, kee, a mɔ 'blugba a 'mu a nyibli =nɔ, =wi yi nyibli -mu', -v mɔ -Juukue. A mɔ Nyɔsua a -tugba a nyibli =nɔ -we. 20-Bu pu-v 'kayu a de yi. A 'wi-t 'kayu a -plati yi. -Yusu a -mɔnanyu*, kɔ Nyɔsua a winwɔn-hanyu*, v nu- 'wi-t -tutu -mu' yi, 'kayu nyra 'v ki bu. -Yusu 'Klɔv, nɔ- 'wi-t 'katuo yi. 21-Yusu a 'mu, nɔ- nu-o, 'kayu a 'mu 'e ku bu, 'e 'ye, -e di-e nu, e 'mu Nyɔsua a 'kayu -he, -e kɔ bu Nyɔsua a 'mu, e 'ti 'li. 22-Te a kɔ -Yusu 'Klɔv 'huen-, a -mve, 'aan 'mumu, a kɔ -v -bi 'huen-, a 'wi-t 'kayu a 'mu yi, -e kɔ bu Nyɔsua a -Hihiu 'ti 'li.

**Nyɔsua -hve-e ni, Pɔlv bu pu -Yusu a -haantitie
nyibli -mu', -v 'yi -Juukue* 'pa-**

3 1E nɔ- kɔ -ti, 'ni de Nyɔsua 'aan -ti. 'Mɔ Pɔlv, v pu 'mu =ji', -e nu-o, 'n ni -Yusu 'Klɔv a -kvan, 'a mu -mu', -v 'yi -Juukue 'pa-, 'ni pi 'a mu -Yusu a -haantitie. 2'N pu-v =han-ti, -e mɔ, a yi-e ni, -e mɔ, Nyɔsua, nɔ- -nyi 'mu -kvan a 'mu, 'n ni, 'ki 'v 'aan -ta'. E nu 'mu =haande -mɔ, 'ki 'li dadɔke 'kwli, 'e -nyi 'mu -kvan a 'mu. 3De -mu', -e -hli la, kve la 'li bu, e tɔɔ 'mɔɔ ni, -e di-e nu, 'mu-v yi. -Huhlidae a 'mu, e nɔ- kɔ 'hra, 'n -ha wen 'a mu, 'ki 'ne- 'cɔren -bu 'kwli.

4'Bu mɔ, 'ba -hre -ti a 'mu, a di-e 'ni 'ye, -ε mɔ, -huhlidε -bu, -ε hle -Yusu 'Klɩsu a -ti, 'n yruie-e' le -tεε. 5Ti -hi la a ti 'yri, Nyɩsua 'yi la -huhlidε a 'mu nyiblo =dɔ -tɔɔ -ni. Kεε, -te ti ne -bu, ε ya 'a -Hihiu* ni, -ε di-e nu, ε 'mu de a 'mu nyibli -tɔɔ -ni. 'E mɔ -han-ti, de a 'mu, 'ε tɔɔ =ne 'a -mɔnanyɔ*, kɔ 'a winwɔɔn-hanyɔ*, ε pu 'kɩbia ki, 'ki 'ɔ 'a 'mumu a -ta'. 6-Huhlidε a 'mu, ε nɔ- -bu: -Tɛbli -mu', Nyɩsua -nyi -Juukɔε, 'a mu -mu', -ɔ 'yi -Juukɔε 'pa-, ε di 'a mɔ-ɔ 'ni -nyi -wε. A kɔ -Juukɔε 'hɛn-, a -hε de ni -do. De -mu', Nyɩsua pu la le, ε di la -Yusu 'Klɩsu a nyibli -nyi, ε di 'a mɔ-ɔ 'ni -nyi. Kε- ε ni 'mu, -ε nu-o, a 'ble Nyɩsua a =haantitie kua.

7Nyɩsua nu 'mu =haandε -mɔ, 'ki 'li dadɔke 'kwli, 'ti-, 'ε -nyi 'mu -kɔan -bu, 'n ni, 'ki 'li 'klɩkɩnɩnu 'kwli. -Kɔan a 'mu, ε nɔ- mɔ =bu pu nyibli 'a =haantitie a 'mu. 8'Ki 'li Nyɩsua a nyibli 'nyi, 'mɔ -mɔ le'ɔɔnyɔ. 'Ye =bu bu ni 'mu le, Nyɩsua nu 'mu =haandε -mɔ, 'ε lee 'mu, 'ki =bu pu nyibli -mu', -ɔ 'yi -Juukɔε 'pa-, 'a =haantitie -mu', -ε hle=ε, -ε mɔ, 'ki Nyɩsua neε 'li -Yusu 'Klɩsu 'li, 'ε ni -a mu =haan-tɛbli -hɔɔhɔi -mɔ. =Haan-tɛbli a 'mu, ε -hi -aan 'lule-hihie wɔɔn; 9'ε lee 'mu -wε, 'ki =bu -hɩhia nyibli a pɛpɛ kle, de -mu', Nyɩsua -yra la, kɔε la 'li bu, 'ki 'li -huhlie 'kwli, -te de a 'mu, ε di 'lu-mɔmumuo nu. Kɔε la 'li bu, -bu ye ti -bu ki, Nyɩsua, -ε mɔ -tɛbli a pɛpɛ a nununyɔ, ε -hli de a 'mu nyibli 'yi ki. 10Kεε, -te ti ne -bu, Nyɩsua nu-o ni, 'ε 'hru 'li 'cɔε a nyibli 'nyi, -ε di-e nu, Nyɩsua a lɛlenyɔ*, kɔ 'kuo* a pɛpɛ 'hɛn-, kɔ 'a -ne 'klɩkɩnidε =dɔ 'hɛn-, -ε ni 'li yakɔ 'kwli, ɔ 'mu 'cɔε a nyibli 'ye, ɔ 'mu=ɔ le yru, -ε mɔ, Nyɩsua kɔ =tɔ, 'ti-, 'a =tɔ a 'mu 'ε kɔ 'hrii a gblegble. 11De a 'mu, ε -nu, ε nɔ- mɔ de, ε -yra la ti -mu' -kɔ 'yri ε 'ye la 'kɔ ni ni. 'Ki ε naa 'li -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɩsu 'li, 'ε nu de a 'mu, ε -yra la. 12-Te -a kɔ -Yusu 'Klɩsu 'hɛn-, -a -mɔε, kɔ, -a kuo =ne =wɔɔ yi, huannu 'ni 'nuo 'li -a mu, 'ki -ba 'yiya 'ɔ Nyɩsua 'hɔi bu. 13-ε -bi 'ki, -te Nyɩsua nu 'a nunuo le, 'n nyεε ne 'a mu le: 'Ye =bu =bu yi =hɔɔn ni 'ye, 'ki 'ɔ 'aan -ta', 'aan =wɔɔ ni 'bie 'li =hlɔn, -ε nu-o, 'na =hɔɔn a 'yiye a 'mu, ε 'yi dadɔ 'pa-, kεε, ε mɔ -hεεε =nɔ, 'ki 'ɔ 'a mu -mɔ.

-Te -Yusu nu -aan nvele

14 Ɛ nɔ- nu-o, 'nɪ 'gble kwli, 'kɪ 'v -aan 'Baɪ Nyɪsua ye', 'nɪ dɛ-ɛ 'aan -tɪ. 15 'A nyibli -mʊ', -v nɪ 'lɪ yakɔ 'kwli, kɔ -v -bɪ -mʊ', -v nɪ 'nɛ- -tʊtʊ kɪ, v mɔ =tʊgbi a gblegble, kɛɛ, v mɔ 'Baɪ nɪ -do a 'yɔnʊ. 16 'Ɛ mɔ =han-tɪ, Nyɪsua a -tɪ 'ɛ 'bʊa 'yi, 'ɛ -hi 'v 'a -nɛ =dedede 'v. Ɛ nɔ- nu-o, 'nɪ dɛ-ɛ, -ɛ di-e nu, 'a -Hihiu* 'mʊ 'a mʊ 'kɪ -nyi, 'kɪ a 'mʊ, ɛ 'mʊ 'lɪ 'a mʊ 'lɪ nɪ. 17 'N dɛ-ɛ nɪ -wɛ, -ɛ di-e nu, -Yusu 'Kɪsʊ 'mʊ 'lɪ 'aan =wɪ kɪ nɪ 'a -nɛ tɪ, -ɛ nu-o, a kuo =nɛ =wɪv yɪ. 'N dɛ-ɛ nɪ -wɛ, -ɛ di-e nu, a 'mʊ -nʊnʊɛ -nɪ. 'Bʊ mɔ, 'ba nʊnʊɛ -nɪ, a kɔ ba ku bʊ, =wɪ yɪ -tɛ tʊgbe a -wɪlʊbʊ nɪ bʊkukuo -tɛɛ, kɔ, ɛ 'wɪ-tɪ 'kayʊ kɪ, -ɛ ku bʊ. 18 'Bʊ mɔ, 'bʊ nɪ 'mʊ lɛ, a kɔ Nyɪsua a nyibli -bɪ 'hʊɛn-, a di kɔ 'kɪ, 'kɪ ba yru-o lɛ, -ɛ mɔ, -Yusu 'Kɪsʊ nʊɛ nɛ 'a mʊ nɪ, 'ɛ -hi 'v 'a -nɛ =dedede 'v. 'A -nɛ -tɛ a mi 'v, 'ye =bʊ a 'ya, 'ye =bʊ a -tɪ, ɛ 'tɪɛ nʊɛ nɛ 'a mʊ. 19 'N dɛ Nyɪsua nɪ, -ɛ di-e nu, a 'mʊ 'a nʊɛɛ yi -tɛɛ, 'ye =bʊ a 'yɪ 'kɪ -kɔ, 'kɪ ba yi-e pɛpɛ, -ɛ di-e nu, -tɛblɪ a pɛpɛ, -ɛ nɪ 'lɪ Nyɪsua 'lɪ, ɛ 'mʊ 'lɪ 'aan =wɪ kɪ nɪ -wɛ.

20 Nyɪsua kɔ 'kɪ, 'kɪ bʊ nu 'a -nɛ =dedede, 'ɛ -hi 'v 'a -nɛ dɛ -mʊ', -a -hʊɛ bʊ nu, kɔ, 'ɛ -hi 'v 'a -nɛ dɛ -mʊ', -a yɪ 'lʊ -mɔ lɛ -hie -wɛ. Kɛ- 'a 'kɪkɪnɪnɪ nɪ 'mʊ, 'a 'kɪ a 'mʊ 'ɛ ni -kʊan, 'kɪ 'lɪ -a mʊ 'lɪ. 21 -Ba pʊ Nyɪsua 'nyre lɛ, 'cʊɛ a nyibli a -tɪ, kɔ -Yusu 'Kɪsʊ a -tɪ -wɛ. -Tonyibli a -hrʊn a -hrʊn bʊ -nyi-e -tɪ a 'yi'buale, -tɛ ɛ tɛ yɪ bʊ. Kɛ- bʊ nɪ 'mʊ.

-A mʊ -Yusu a nyibli, -ba -mʊɛ

4 1 'A -tɪ o, 'mɔ -bʊ, -ɛ mɔ =jɪklapi, -Yusu 'Kɪsʊ a -kʊan a -tɪ, 'n nyɛɛ nɛ 'a mʊ lɛ: 'A mʊ -mʊ', Nyɪsua -da, 'kɪ ba -hɛ 'a nyibli, 'aan nʊnʊkɔ bʊ 'wɪ -tɛ -mʊ', Nyɪsua nɪ 'a -hʊhʊa yɪ. 2 Ba =tɔ 'lɪ 'aan dɪɔnʊ 'a -nɛ tɪ, 'aan =wɪ bʊ nɔ yɪ, ba kɔ =wɪv a 'lɪla, ba 'cibi 'v 'aan 'bio a nʊɛɛ, 'ye =bʊ v yɪ 'a mʊ dɛ -hʊan -mɔ nɪ nɪ. 3 Ba =tʊ 'v 'kɪ, dɛ -mʊ', Nyɪsua a -Hihiu* -nʊ, =a -mʊɛ, ɛ 'mʊ 'v 'cibi -nɪ, kɔ, ba wɛɛn kɪ bʊ, -ɛ di-e nu, a 'mʊ dɛ nɪ -do mɔ. 4 'Cʊɛ 'wɪ-tɪ -Yusu 'Kɪsʊ a 'hʊɪ yɪ, 'tɪ- 'hʊɪ a 'mʊ, ɛ mɔ 'hʊɪ nɪ -do. Nyɪsua a -Hihiu, ɛ mɔ -Hihiu nɪ -do. Dɛ -mʊ', Nyɪsua pʊ la lɛ, ɛ di la 'a mʊ -nyi, a yɪ -ple, 'kɪ 'lɪ =wɪv a 'lɪla 'kwli, dɛ a 'mʊ, ɛ mɔ dɛ nɪ -do. 5 -Aan Kʊkɔnyɔ, ɛ mɔ Kʊkɔnyɔ nɪ -do.

-Yusu a =wlv a yikuole, ε mɔ =wlv a yikuole ni -do. Nyibli a 'nie a 'lulepɔpɔv, ε mɔ 'nie a 'lulepɔpɔv ni -do. 6Nyisva mɔ Nyisvabglo ni -do. Ε nɔ- mɔ nyibli a pepe a 'Bat. Nɔ- kɔɔ nyibli kɔ -tebli a pepe win ki. 'Ki ε nεε 'li 'a -ne nyiblo =dv kɔ 'a -ne -dedede 'kwli, 'ε ni -kvan.

7-Yusu 'Klɩsv nu -aan pepe =haandε -mɔ, 'ε -nyi -a mu 'klɩ, 'ki -ba nu 'a -kvan, =wɩ yɩ -tε ε -hɔε bu nu -a mu 'a -nyinyie. 8'Ε mɔ -han-tɩ, 'ki 'li Nyisvacriεn 'kwli, v 'cɩ la-a ni, 'ki 'v -Yusu a -ta', v wεn:

«Tε ε 'ya 'li yakɔ 'kwli,
 -ε -bɩ ε -ha 'v yraanyibli 'hru wlɔn,
 'ε gba =nv, 'ε nu =nv =juklav -mɔ,
 'tɩ- 'ε -nyi -tonyibli,
 -v ni 'nε- -tɔv ki -nyinyi-tebli.»

9-Ε -bɩ 'bv pɔ lε, ε 'ya 'li yakɔ 'kwli, yɩ-hedε, ε -hen 'nyrε, ε nɔ- mɔ: Ε -tɩ 'nε- -tɔv ki ni. 10Nyiblo -bv, -ε -tɩ 'nε- -tɔv ki, ε ni -do a 'mv, ε nɔ- 'ya 'li yakɔ 'kwli, -ε di-e nu, ε 'mv -tebli a pepe win ki -kɔɔ -ni, 'ki 'v 'a nε -tε -dv. 11Ε nɔ- -nyi nyibli 'klɩ, 'ki bu nu 'a -kvan. Ε -nyi -v -bɩ 'klɩ, 'ki bu -hε 'a titieponyɔ, -v -bɩ 'v -hε Nyisva a winwlɔn-hanyɔ*, -v -bɩ 'v nε -tebli 'nyɩ lε, 'v yɩ Nyisva a -tɩ nyibli -tɔɔ -ni, -v -bɩ 'v mɔ 'cɔε a nyibli gbagbɩ, 'v tɔε Nyisva a win. 12Kε- ε -nu, -ε di-e nu, v 'mv -Yusu a nyibli -hεε -ni, 'ki -Yusu a nyibli a 'mv bu nu Nyisva a -kvan, -ε di-e nu, 'cɔε, -ε 'wɩ -Yusu a dɔnv a 'hɔv yɩ, 'a 'klɩ 'mv 'li bi. 13'A 'klɩ di 'li 'ni bi, ε 'mv=v gba -gbagba, -aan pepe, -a 'mv -mɔε, -ε nu=o, -aan pepe, -a kuo -Yusu 'Klɩsv =wlv yɩ, -ε mɔ Nyisva a 'Yu. Dε a 'mv, ε nɔ- nu=o, -aan pepe, =a yi-e. -Ε -bɩ -a 'yɩ 'li-tɩ 'li -wε, -ba 'wɩ 'yonv yɩ, kεε, -a di 'wɩ kukunyɔ yɩ, -a 'mv 'v yɩ =cε, =wɩ yɩ -Yusu 'Klɩsv.

14Ti a 'mv 'yri, -a 'yɩ 'li-tɩ 'li wε, -ba 'wɩ 'ki 'yonv yɩ de, -v kɔ 'lulε-hihie kla 'cɩcɩ-tɩ. -Ε -bɩ -yɩkɔnyibli, kɔ hulekɔnyibli 'hɔn-, v 'yɩ 'li-tɩ -wε, bu kaa nε -a mu de, 'ki 'li 'waa tɔlε 'kwli, =wɩ yɩ -tε -mv', 'yru a 'dɔv ni 'mu a 'kabɩ a klepɔpɔv. 15Ε 'ni 'nu 'mv lε, 'ki 'v -a mu -mɔ. Kεε, -tɩ a -tεε -mv', Nyisva tɔɔ nε -a mu, -ba 'cibi 'v 'a kva'buble -tεε, ε kɔ, =ba yɩ-tɩ nyibli ni -lee -ni, -ba nu=o, 'ki 'li nɔlε 'kwli, -ε di-e nu, -aan nunukɔ a pepe 'mv -Yusu 'Klɩsv a 'klɔ yɩ 'wɩ. -Yusu 'Klɩsv a 'mv, ε nɔ- mɔ 'cɔε a 'lu. 16Ε nɔ- 'kukue

'a nyibli a pepe le, -ε di=e nu, υ 'mu de ni -do -he, =wɪ yɪ -te -tonyiblo a 'hvi a -tebli a pepe nu yrekukuele. -ε -bi -tonyiblo a 'hvi a -tebli a 'mu, -ε kukue yre -tee, 'bu mo, 'a pepe, 'bu yɪ -kvan ni ni -tee, -ε -bi 'a 'hvi a pepe kui ni -tee. Ke- ε ni 'mu -we, 'ki υ -Yusu a 'hvi, -ε mo 'cve a nyibli -mo'. Nyibli a 'mu, 'bu nunue -ni, -ε -bi 'cve ni 'kli ki.

-Aan nunuklo 'ka ko 'a yrayru 'hven-

17-Tɪ -bu, 'n mi hla mo, 'n hle=ε ni, 'ki 'li -aan Kukonyo a 'nyre 'kwli. 'N nyee ne 'a mu le: A 'ni 'kve 'li nyibli -mu', -υ yɪ Nyɪsua -yi a nunuklo =wien. -Tebli -mu', υ yɪ 'lu -mo le -hie, ε 'ni -da=a =dedede. 18'Waa 'lule-hihie 'wɪ-ti halɔ yɪ. 'Klo yrayru -mu', Nyɪsua yɪ 'a nyibli -nyi, υ 'yɪ-ti -ko, -ε nu=o, 'waa =wɪ 'gboklo ni, υ 'yɪ Nyɪsua a 'hru -yi. 19'Ya υ 'lu de, 'ye -bu υ yɪ -tɔ-tɛbli ni ni, -tɔ-tɛ 'ni -nu=o li -nu. U -ha 'waa dɔnu ni, 'ki bu nu yinyre-tebli a gblegble. Nunu-tebli ni -do a 'mu, ε nɔ- υ yɪ 'lu -mo le -hie.

20'A mu -mo -bi, nunukloɔ a 'mu, ε 'yɪ-ti 'pa-, -Yusu 'Kɪsu 'yɪ 'a mo=ɔ -tɔɔ -ni. 21'A win, nɔ- a 'win, 'a =tui 'u=υ. 'A mu -mu', -υ ko -Yusu 'hven-, -υ -mve, a 'nyi -ti a -tee a pepe -mu' ni, ε tɔɔ ne -a mu. 22-Te ε ni 'mu 'le, nunuɔmlɪ -mu', a yɪ la =wien le kve, ba 'kee 'a nunuo. Nunuɔmlɪ a 'mu, ε yɪ nyre la 'aan =wɪ yɪ, -ε nu=o, 'aan =wɪ a 'mu, υ -hve la yinyre-tebli. Ke- a ni la 'aan dɔnu a kaale. 23Ba -ha Nyɪsua me le, bu 'ble 'aan =wɪ kva, υ 'mu yrayru -he. 24Ba ni 'klo yrayru -mu', Nyɪsua a 'mu, ε -hve, -ε di=e nu, 'aan nunuklo 'mu 'a 'klo yɪ 'wɪ. Nunuklo a 'mu, ε mo -haande. ε nɔ- nu=o, 'ε 'sii 'u yɪ, 'ε yɪ Nyɪsua a plo -blee -ni.

25'A -ti o, a 'ni 'nuo 'ki hi de, kee, ba hla 'aan 'bio -ti a -tee yɪ, -ε nu=o, -aan pepe, -a -mve ni. 26'Bu mo, 'ba bi yru', a 'ni 'nuo 'li de 'kuku*, kee, 'ti- 'tɔ 'mu -wɔn, 'aan =wɪ bu -ti 'u le. 27A 'ni 'nyie 'li 'kuo -hvin* a nyiblo gbagbu 'hru, 'ki bu koɔ ne 'a mu win ki. 28Nyiblo -mu', -ε yɪ la 'yri, bu 'kee 'yiyrie, kee, 'a =gbetu bu nu -kvan, 'ki 'li yɪ'siitu 'kwli, -ε di=e nu, ε 'mu 'a dɔnu yɪ -wɔn, ε 'mu =hvennyibli -hee -ni -we. 29A 'ni 'hlaa 'li -ti -hvin, kee, ba hla =haan-ti -mu', ε di 'aan 'bio -hee -ni, 'ki 'u Nyɪsua a =wɪ a yikuole a -ta'. 30A 'ni 'nuo 'li-ti, Nyɪsua a -Hihiu* a =wɪ 'ni 'mve 'li bu. Nyɪsua a -Hihiu a 'mu, -ε ni 'u 'a mu ke', ε nɔ- mo

yruule -mu', Nyisua =tu 'a mu, -e tɔe =ne 'a mu, -e mɔ, a mɔ 'a nyibli -nɔ. E tɔe =ne 'a mu ni -we, -e mɔ, e di kɔ -nyrɔwɔ, e 'mu 'a mu wa pepe.

31-Tɛbli a pepe, -e ni 'li 'a mu 'li, -e ni=e, 'aan -ti 'e kla 'mu, ba -ha 'li-ti 'aan dɔnɔ a =wli ki, ba -ha 'li yru a pupɔv 'aan =wli ki, a 'ni 'pɔv 'ki =ye de, a 'ni 'pɔv 'ki 'tanɔ de, yunyrede =dɔ ni 'nu 'li 'aan =wli ki de. 32'Aan =wli bu nɔ yi, 'ki 'v 'aan 'bio -mɔ, ba yuyru nyai, ba -hru 'aan yunyre-tɛbli, a nini la le a -ti -mɔ, =wi yi -te -mu', Nyisua -nu, 'e -hru 'aan yunyre-tɛbli a -ti -mɔ, de -mu', -Yusu 'Klɩsɩ -nu a -ta'.

**-Te -mu', Nyibli -mu', -v ni 'li Nyisua a -nyre',
v kɔ bu nu nɩna**

5 1'A mu -mɔ Nyisua a 'yonɩ -mu', e nɔe -ni -tɛɛ. 'A -ti o, -te Nyisua a nunuklɔ ni 'mu, ke- 'aan nunuklɔ bu ni 'mu -we. 2Ba 'cibi 'v 'aan 'bio -tonyibli a nɔele, =wi yi -te -mu', -Yusu nu -aan nɔele. -Aan nɔele a -ti, 'e -ha 'a dɔnɔ, 'e 'ku, =wi yi -te v 'ye ni 'la 'wlugbade, 'ki 'v -cɔhlɔn* a pipie a -ta', 'ki 'v Nyisua ye', Nyisua a =gbetu 'e wen -cɔhlɔn a 'mu ki.

3'A mu -mɔ Nyisua a nyibli. 'A -ti o, e 'yi yi -blɛɛ -ni, 'ki ba nu -wlawli, kɔ, a 'ni 'tuo 'li 'aan 'bio a kukɔ-tɛbli a ca. Yunyre-tɛbli a 'mu, a 'ni 'hlaa 'li 'a -ti -we. 4E 'yi -tɛɛ -nu -we, 'ki ba hla -ti -hɩn, kɔ -tɔ-tɛbli 'hɩn-. Kɛɛ, e nu -tɛɛ, 'ki ba -nyi Nyisua 'wio, 'ki 'v -tɛbli -mu', e ni a -ta'. 5Ba kɔ 'a yiyie, -e mɔ, nyibli -mu', -v ni -wlawli, kɔ, -v ni yunyre-tɛbli -bi -mu', kɔ, -v =tui 'waa 'bio a kukɔ-tɛbli a ca, nyibli a 'mu, Nyisua 'yi 'li-ti 'li -we, bu -nyi -nu 'hru, 'ki 'li 'klɔ yrayru, e di nu 'kwli, -tite -mu', Nyisua a 'mu, e kɔ -Yusu 'Klɩsɩ 'hɩn-, v di 'v nyibli win ki -kɔɔ -ni. Nyibli a 'mu, -v =tui 'waa 'bio a kukɔ-tɛbli a ca, kukɔ-tɛbli a 'mu, e nɔ-v =tui 'v, 'e -hi 'v Nyisua 'v. Nyibli a 'mu, v 'wi-ti nyibli -mu' yi, -v kwle -ci.

6A 'ni 'haa 'li nyiblo =dɔ mɛ le, e 'ni 'naa 'li win -mu' 'kwli, -e 'ye ni da =dedede, e 'ni 'kaa 'li 'a mu, e 'ni 'hlaa 'li-ti, -e mɔ, -tɛbli a 'mu, e 'yi yi -nyre. Kɛɛ, yunyre-tɛbli a 'mu, e nɔ- ni=e, Nyisua 'e pu nyibli -mu', -v 'ye ni =tuu 'v-v yru le. 7'A -ti, nyiblidɔ a 'mu, a 'ni 'bie 'li =nu 'nyi le. 8Ti -hi la a ti 'yri, a ni la 'li halɔ 'nyi. Kɛɛ, -te ti ne -bu, 'ki a ni 'li -nyre', -e nu-o, a kɔ Kukɔnyɔ -Yusu 'hɩn-, a -mɔe ni.

'A -ti o, ε nɔɔ 'v lɛ, 'kɪ 'aan nunuklɔ bu 'wɪ nyibli -mʊ',
 -v nɪ 'lɪ -nyrɛ' a nunuklɔ yɪ. 9-Tɛ a nɪ 'lɪ -nyrɛ', 'a -ti,
 'aan =wɪ kɔ bu nɔ yɪ, a 'mʊ 'v yɪ 'sɪi -nɪ, a 'mʊ -tɛɛ
 a =haannyibli mɔ. 10Ba =tu 'v 'kɪ, -ɛ di-e nu, -tɛblɪ -mʊ',
 -ɛ yɪ -aan Kɔkɔnyɔ a plɔ -blee -nɪ, a 'mʊ=v yɪ, kɔ, a 'mʊ=v
 nu. 11A 'nɪ 'pʊv 'lɪ dabu nyibli -mʊ' 'nyɪ, -v nɪ -tɛblɪ -hʊn,
 'kɪ 'lɪ halɔ 'nyɪ, kɛɛ, ba pʊ 'waa nunu-tɛblɪ -hʊn a 'mʊ pepe'.
 12-Tɛblɪ a 'mʊ, nyibli nɪ, 'kɪ 'lɪ -huhlike 'kwɪ, 'a hɪhɪa nɪ
 -tʊ. 13-Tɛblɪ a 'mʊ, 'bʊ pʊ=v pepe', nyibli di-e 'nɪ 'yɛ,
 -tɛ ε nɪ 'mʊ. 14Nyiblo 'bʊ -ha Nyɪsua a -nyrɛ mɛ lɛ
 'bʊ pʊ 'a yɪnyrɛ-tɛblɪ pepe', -ɛ -bɪ Nyɪsua a =gbɛtʊ, ε -wɛ 'lɪ
 bʊ nu=o nɪ, nyiblo a 'mʊ, bʊ bi 'lɪ 'a -nyrɛ yɪ nɪ. ε nɔ- kɔ -ti,
 'v pɪ lɛ:

«Mɔ -mʊ', -ɛ yɪ ŋmɛ, 'du yɛ',

-hɔn 'lɪ 'kɔkɔnyibli 'nyɪ,

-ɛ di-e nu, -Yusu 'Kɪsʊ 'mʊ -mʊ 'a -nyrɛ -nyɪ.»

15-Tɛ ε nɪ 'mʊ lɛ, 'a -ti, ba =tu 'aan nunuklɔ 'yɛ. Nyibli
 -mʊ', -v 'yɪ =tɔ -kɔ, -tɛ -mʊ', 'waa 'kɔ nɪ 'mʊ, 'aan 'kɔ 'nɪ 'nɪ
 'mʊ lɛ, kɛɛ, ba nu 'kɔdʊ -mʊ', =wɪ yɪ nyibli -mʊ', -v yɪ
 Nyɪsua, 'tɪ- -v nɔɛ =nɛ. 16Ti -bʊ, -a nɪ kɪ, nyibli nɪ
 yɪnyrɛ-tɛblɪ -hʊhʊ. 'A -ti, 'a -nɛ dɛ -mʊ', -ɛ yɪ 'v 'a mʊ yɛ'
 bi, ba naa 'lɪ-tɪ 'kwɪ, ba nu =haan-tɛblɪ. 17A 'nɪ 'mɔɔ 'lɪ
 bubanyibli, -tɛblɪ a pepe -mʊ', -aan Kɔkɔnyɔ -hʊɛ ba nu,
 ba yru-o lɛ.

18A 'nɪ 'hie 'lɪ 'aan dɪɔnʊ nɔ wɔn. Dɛ a 'mʊ, ε yɪ nyrɛ
 'aan 'kɔ yɪ. Kɛɛ, ba -ha Nyɪsua a -Hihiu* mɛ lɛ, bʊ kɔɔ nɛ
 'a mʊ win kɪ pepe. 19Ba blee Nyɪsua -mɔ, kɔ, -wɪa -mʊ',
 Nyɪsua a -Hihiu tʊɛ nɛ 'a mʊ, ba ble-e -wɛ. Ba ble, 'kɪ 'v
 -aan Kɔkɔnyɔ yɛ' -wɛ. Ba pʊ=v 'nyrɛ lɛ, 'kɪ 'lɪ 'aan =wɪ a pepe
 kɪ. 20Ba naa 'lɪ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsʊ a 'nyrɛ 'kwɪ,
 ba -nyɪ -aan 'Bai Nyɪsua 'wio, 'kɪ 'v -tɛblɪ a pepe -mʊ',
 ε nɪ a -ta'. Ba 'cibi 'v 'a 'wio a -nyinyɛ.

Nyɪbɛpʊ kɔ nʊgbɪ 'hʊn-

21'A mʊ -mʊ', -v =tʊi 'v -Yusu 'Kɪsʊ 'v, ba =tʊtʊu 'v nɪ -wɛ.

22'A mʊ nʊgbɪ, ba =tʊu 'v 'aan nyɪbɛpʊ 'v, =wɪ yɪ -tɛ -mʊ',
 Kɔkɔnyɔ -Yusu nɪ 'a -hʊhʊa, 23-ɛ nu=o, nyɪbʊ, nɔ- mɔ
 'a nʊgba a 'luyɪnɪnyɔ, =wɪ yɪ -tɛ -mʊ', -Yusu 'Kɪsʊ -nɪ, 'ɛ mɔ
 'cʊɛ a 'luyɪnɪnyɔ. 'Cʊɛ, nɔ- mɔ 'a 'hʊ. -Yusu a 'mʊ, nɔ- wɛ-ɛ.

24Ɛ nɔ- nu-o, nugbɪ 'v kɔ bu =tuu 'v 'waa nyibɛpu 'v, 'kɪ 'lɪ 'a -nɛ =dedede 'kwli, =wɪ yɪ -tɛ -mʊ', 'cʊɛ ni, 'ɛ =tɪ 'v -Yusu 'Klɪsʊ 'v.

25'A mʊ nyibɛpu, ba nuɛ nɛ 'aan nugbɪ, =wɪ yɪ -tɛ -Yusu 'Klɪsʊ nu 'cʊɛ a nuɛlɛ, 'ɛ 'kʊ, 'kɪ 'v 'a -ta'. 26Ɛ 'kʊ nɪ, -ɛ di=e nu, ɛ 'mʊ 'cʊɛ 'kɪbɪa kɪ pu, 'kɪ 'v Nyɪsʊa a -ta'. 'Kɪ ɛ naa 'lɪ 'a win 'kwli, 'ɛ =gbɛ 'cʊɛ a 'mʊ, 'kɪ 'v 'a dɛ 'kuku* a -ta', 'ɛ 'sɪi 'v=v yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa ye', 27-ɛ di=e nu, ɛ 'mʊ 'v=v yɪ di, 'kɪ 'lɪ -tɪ a 'yɪ'buale 'kwli, kɔ, ɛ 'mʊ 'v yɪ 'sɪi -nɪ pɛpɛ, 'kɪ 'v=v ye', -ɛ di=e nu, ɛ 'mʊ yɪ nɔ -wɛ, dɛ -hʊan =dʊ 'nɪ -ha 'lɪ-tɪ 'kwli nɪ, ɛ 'nɪ -ha kɪkade =dʊ kɔ. 28Kɛ- ɛ nɪ 'mʊ -wɛ, 'kɪ 'v nyibɛpu -mʊ'. Bu nuɛ 'waa nugbɪ, =wɪ yɪ -tɛ -mʊ', v nu 'waa dɔnʊ a nuɛlɛ. Nyiblo 'bu nuɛ nɛ 'a nugba, -ɛ -bɪ ɛ -hɛn 'nyɛ, ɛ nuɛ nɛ 'a dɔnʊ nɪ. 29Ɛ mʊ -han-tɪ, ɛ 'yɪ nyiblo =dʊ -kɔ, -bu yraa nɛ 'a dɔnʊ a 'hʊ. Kɛɛ, ɛ nuɛ =nɛ nɪ, 'ɛ yɪ dɛ di, 'ɛ =tɪ 'a 'hʊ 'yɛ, =wɪ yɪ -tɛ -mʊ', -Yusu 'Klɪsʊ nɪ 'cʊɛ a 'yɛ-tutuo, 30-ɛ nu-o, -aan pɛpɛ, -a mʊ -Yusu 'Klɪsʊ a 'hʊ a 'kabɪ =nɔ. 31ʊ 'cɪ-tɪ nɪ, 'kɪ 'lɪ Nyɪsʊacrɪɛn 'kwli, -ɛ mʊ: «Ɛ nɔ- kɔ -tɪ, nyɪbʊ kɔ bu hɛ 'v 'a 'bat kɔ 'a 'dɪi 'hʊɛn- bu, -ɛ di=e nu, ɛ kɔ 'a nugba 'hʊɛn-, v 'mʊ 'v -tɛ nɪ -do 'tɪ, nyɪbli nɪ 'hʊɛn a 'mʊ, v 'mʊ nyiblo nɪ -do -hɛ.» 32'Kɪ 'lɪ win a 'mʊ 'kwli, -huhlɪdɛ gbagbu nɪ 'lɪ, 'ɛ hɔ 'kwli bu. Ɛ -hɛn 'nyɛ, -Yusu 'Klɪsʊ kɔ 'cʊɛ 'hʊɛn-, nu- kɔ -tɪ v hɛ. 33Kɛɛ, 'a mʊ -kɔ -tɪ ɛ hɛ -wɛ: 'A -nɛ nyiblo 'bu nɪ 'v, bu nuɛ nɛ 'a nugba, =wɪ yɪ -tɛ -mʊ', ɛ nu 'a dɔnʊ a nuɛlɛ. Nugba bu =tuu 'v 'a nyɪbʊ 'v -wɛ.

'Yonu, kɔ 'waa 'bainʊ, kɔ 'waa 'diinʊ 'hʊɛn-

6 1'A mʊ 'yonʊ, a kɔ Kʊkɔnyɔ -Yusu 'hʊɛn-, a -mʊɛ nɪ. 'A -tɪ o, ba =tuu 'v 'aan 'bat kɔ 'aan 'dɪi 'hʊɛn- 'v, -ɛ nu-o, dɛ a 'mʊ, ɛ mʊ =haandɛ =nɔ. 2Kɛ- Nyɪsʊa a tɛtɛbʊ* -bɪ pɪ: «=Tuu 'v -na 'bat kɔ -na 'dɪi 'hʊɛn-, 'kɪ 'lɪ nuɛlɛ 'kwli.» Tɛtɛbʊ a 'mʊ, ɛ nɔ- -mʊ yɪ-hɛtɛtɛbʊ, -ɛ kɔ -ta' Nyɪsʊa pu 'lɪ dɛ. 3'Lɪpudɛ a 'mʊ, ɛ nɔ- mʊ: «'Bu mʊ, =nɪ yɪ 'v =nu nɪ =tɪ -nɪ, -kɔ -bu kɔ pɔ a bleɛlɛ, 'tɪ- =mʊ -hʊnhlʊn blɔblʊ pu, 'kɪ 'nɛ-tʊtʊ kɪ.»

4'A mʊ 'bainʊ -mʊ -bɪ, a 'nɪ 'nuo 'lɪ -tɛblɪ -mʊ', -ɛ di 'aan 'yonʊ yɪv' lɛ pu. Kɛɛ, ba tɔɔ =nu, 'tɪ-, ba -ha 'lɪ =nu lɛ, -tɛ Kʊkɔnyɔ nɪ 'a -hʊhʊa.

-Kvannunyibli kɔ 'waa nyibli gbagbɔ 'hven-

5'A mu -kvannunyibli, ba =tuu 'v 'aan nyibli gbagbɔ 'v -tɛɛ, -v nɪ 'nɛ- 'klɔ -bɔ kɪ. Ba =mɔɔ -kvan a nunuo lɛ, 'kɪ 'lɪ 'aan =wɪ a pɛpɛ kɪ. 'Bɔ mɔ, 'ba yɪ-t nɪ nɪ, -Yusu 'Kɪsɔ a =tɪ 'v. 6'A 'nɪ 'nuo 'lɪ -kvan, tɪ -kɔ 'yɪ 'v =tɪ 'v 'a mu 'yie nɪ -do, =wɪ yɪ nyibli -mɔ', -v -hɔɛ=ɛ, bɔ pɔ =nɔ 'nyɛ lɛ. Kɛɛ, ba yɪ-e, -ɛ mɔ, 'a mu -mɔ -Yusu 'Kɪsɔ a -kvannunyibli. 'A -tɪ, ba -hɔa=a, 'kɪ 'lɪ 'aan =wɪ a pɛpɛ kɪ, 'kɪ ba nu -teblɪ -mɔ', Nyɪsɔa -hɔɛ. 7'Ba yɪ -kvan nɪ nɪ, ba nuu 'lɪ-t =haan-wɔ 'kwɪ. A 'nɪ 'pɔɔ 'lɪ lɛ, a nɪ -tonyibli a -kvan nɪ -do, kɛɛ, kɛ- ba pɔ, Kɔkɔnyɔ -Yusu, nɔ- kɔ -kvan a nɪ. 8-Mɔ -kvannunyɔ, -v'v- =yɪ -kvannunyɔ 'pa-, kɔ 'a yiyie, -ɛ mɔ, =nɪ nu -haan-kvan, Kɔkɔnyɔ -Yusu, nɔ- di -mɔ 'wio -nyɪ.

9'A mu nyibli gbagbɔ, ba nu 'aan -kvannunyibli -haande -mɔ' -wɛ. A 'nɪ 'yaa 'lɪ =nɔ 'kla -wɪye. Ba kɔ 'a yiyie, -ɛ mɔ, a kɔ 'aan -kvannunyibli 'hven-, 'a mu -mɔ Nyiblo gbagbɔ -mɔ', -ɛ nɪ 'lɪ yakɔ 'kwɪ a nyibli. ɛ nɔ- mɔ -bɪ, ɛ 'nɪ 'jra-a nyibli' lɛ.

Ta-wɔn-teblɪ -mɔ', Nyɪsɔa -nyɪ -a mu, -a di nu, -a 'mu 'v Satan* 'hru wɔn -ha

10'Tɪ- 'mɔ -yɛ mɔ mu, 'n -hɔɛ=ɛ nɪ, =bɔ lee nɛ 'a mu, -ɛ mɔ: A kɔ -aan Kɔkɔnyɔ 'hven-, ba -mɔɛ, -ɛ di-e nu, ɛ 'mɔ 'a mu 'klɪ -nyɪ, -ɛ nu-o, ɛ nɪ 'klɪ kɪ dɪakɪ. 11Ta-wɔn-teblɪ a pɛpɛ -mɔ', Nyɪsɔa yɪ 'a mu -nyɪ, ba 'ble-e kɔa. 'Bɔ mɔ, 'ba 'ble-e kɔa, -ɛ -bɪ tɪ -mɔ' -kɔ 'yɪ 'kuo -hɔn* a nyiblo gbagbɔ di 'v =yɛ -nuu -nɪ, ɛ 'mɔ 'a mu yɪ -wɔn, a di nyra-a yɪ bɔ. 12ɛ mɔ -tɛɛ, tɔ -bɔ, -a -wɛn, ɛ 'yɪ -tonyibli 'pa-, -a 'nɪ -wɔn-ɔ lɪ =nɔ -mɔ, kɛɛ, -a -wɛn 'kuo -hɔn kɔ 'waa nyibli gbagbɔ 'hven- yɪ, -v kɔɔ halɔklɔ -bɔ win kɪ. -Tɛblɪ a pɛpɛ -mɔ', -ɛ kɔ 'klɪ -hɔn, 'kɪ 'lɪ yakɔ 'kwɪ, nɔ- -a -wɛn yɪ. 13'A -tɪ o, -tɛ ɛ nɪ 'mɔ lɛ, ta-wɔn-teblɪ -mɔ', Nyɪsɔa yɪ -a mu -nyɪ, ba 'ble-e kɔa, -ɛ di-e nu, 'kla-wɪye'yɪya a -nyɔwɔ 'bɔ nyɛ 'v, 'kuo -hɔn 'bɔ yɪ 'a mu nɪ -tɔɛ, a 'mɔ =nɔ yɪ bɔ nyra, a 'mɔ -wɔn -wɔnwɔn, tɔ 'mɔ 'lɪ -wɛ, tɔ 'bɔ -wɛ 'lɪ, a 'mɔ bɔ nyra -tɛɛ.

14'A -tɪ, ba -wɛ -mɔ, 'kɪ ba -wɔn tɔ a 'mɔ. Ba mɔ -tɪ a -tɛɛ a nyibli. -Tɪ a -tɛɛ, ɛ 'wɪ-tɪ 'betɪye yɪ. ɛ nɔ- ba nu ba mɔa

'aan wlawlv bu, -ε di-e nu, a 'mv -mɔ -wε, 'kɪ ba -wɔn tu a 'mv. Ba 'sii 'v yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsva ye'. 'Bv mɔ, 'bv nɪ 'mv lε, -ε -bɪ ε 'wɪ-t tawlawlv a -pυ. Ε nɔ- kε 'a mv kɪ. 15 Ba pυ -Yusu a -haantitε -mv', -ε yɪ nyibli kiboweenle -nyi. Ba nu-o, 'kɪ 'lɪ 'aan =wɪ a pepε kɪ. 'Ba yɪ-t nɪ nɪ, -ε -bɪ ε 'wɪ-t 'suin yɪ, a -pυ, -ε yɪ 'a mv -hεε -nɪ, 'a nε -tεε, 'kɪ 'v Nyɪsva a 'hru wɔn. 16 Ba 'cibi 'v -Yusu 'Kɪsv a =wlv a yɪkuolε, =wɪ yɪ -tε ba 'yε nɪ 'ble wen ta'wle kva. Ε nɔ- di-e nu, 'dio -mv', Satan di 'a mv -mɔ lε pυ, v 'nɪ -ha 'a mv lε -hren. 'Ye =bu bu yɪ na nɪ pɪ, ta'wle a 'mv, ε di-e 'nɪ jrɔ. 17 Nyɪsva bu wa 'a mv, ε 'wɪ-t 'plɪhungble, a -tu 'lu, ε 'mv 'aan 'lu kɪ ka. Ba =tu-o 'lu, 'tɪ-, ba 'ble Nyɪsva a win kva. Nyɪsva a win a 'mv, ε 'wɪ-t -hɔtɪplɪen, Nyɪsva a -Hihiu* yɪ 'a mv -nyi yɪ.

18 'A -nε ti, ba da Nyɪsva, 'kɪ 'lɪ 'aan =wɪ a pepε kɪ. Ba da-a, =wɪ yɪ -tε -mv', 'a -Hihiu nɪ-e 'aan tɔolε. A 'nɪ 'ɣmee 'lɪ, ba nɪ 'v -pleelε', a 'nɪ 'saa 'lɪ. Ba 'cibi 'v Nyɪsva a dɪda, 'kɪ 'v 'a nyibli a pepε a -ta'. 19 Ba da Nyɪsva -wε, 'kɪ 'v 'na -ta', -ε di-e nu, -tɪ -mv', 'n di hla, ε 'mv 'mɔ-ɔ -tɔɔ -nɪ, 'nɪ -ha huannu pie, 'mv -Yusu a -haantitε -mv' pυ, ti -hi la a ti 'yri,

-ε -hli la, kεε, ε tɔɔ 'ki -a mu. 20-Yusu, nɔ- nu 'mu 'a titieponyɔ -mɔ', 'mu 'a -haantitie a 'mu nyibli pɔ. Ba da Nyɔsua, -ε di-e nu, 'ni -ha hvannɔ pie, 'bɔ mɔ, 'ni yi -haantitie a 'mu ni pi, =wɪ yi -tε -mɔ', Nyɔsua ni 'a -hɔhɔa. Ε nɔ- 'n kɔ -bɔ nu, 'ye -bu -bɔ 'n ni 'nε- =ji'.

'Betile

21 Tisiki, -ε mɔ -aan nɔɛ'diayɪ, -ε ni -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu a -kɔan -tεε, ε di 'a mu 'ni -lee -ni, -tε 'n nu 'nε-nunu, -ε di-e nu, -tεbli a -pεpε, 'n ni, a 'mu=v yi. 22'A -ti o, 'n tε 'li-ti 'a mu -mɔ, -ε di-e nu, -tε -a nu 'nε-nunu, a 'mu=v yi, kɔ, ε 'mu 'a mu 'klɪ -nyi.

23-Aan 'Baɪ Nyɔsua, ε kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɔn-, bɔ -nyi 'a mu 'diayɪnɔ a pεpε kibɔwεenle. Bɔ nu-o, ba nɔnɔe -ni, kɔ, ba kuo -Yusu 'Klɪsɔ =wɪb yi -tεε. 24Nyibli a pεpε, -v 'cibi 'v -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsɔ a nɔɛle, Nyɔsua bɔ nu =nɔ -haandε -mɔ, 'ki 'li dadɔke 'kwli.

'Crien -mu', Pɔlv gba la

FILIPUKUƐ

yi

1 ¹Mɔ Pɔlv kɔ Timote 'hven-, -v mɔ -Yusu 'Klɩsu* a -kuannunyibli, -a mu yi 'crien -bu 'cru. 'A mu -mu', -v mɔ Nyɩsua a dakɔ, 'kɩ 'lɩ Filipudɩɔ 'kwli, 'a mu -a yi -mɔ 'cru -nɩ, 'aan pepe -mu', -v kɔ -Yusu 'Klɩsu 'hven-, -v -mɩɛ. A bi 'lɩ yi, a kɔ 'cɛ a 'yie-tunyɔ, kɔ 'cɛ a -hɛenyibli, 'aan pepe, 'a mu -kɔ 'crien -bu. 2-Aan 'Bai Nyɩsua, kɔ -aan Kukɔnyɔ -Yusu 'Klɩsu, bu nu 'a mu -haande -mɔ, kɔ, bu -nyi 'a mu kibwɛenle.

Pɔlv yi -nyi Nyɩsua 'wio, Filipukɛ a 'cɛ a -ti

³A -nɛ ti, 'bu mɔ, 'nɩ yi 'aan -ti 'lu -mɔ lɛ nɩ -hie, -ɛ -bɩ 'n yi -nyi Nyɩsua 'wio, 'kɩ 'v 'aan -ta'. ⁴A -nɛ ti, 'bu mɔ, 'nɩ yi Nyɩsua nɩ dɛ, 'kɩ 'v 'aan -ta', -ɛ bɩ 'na plɔ ble nɩ. ⁵N yi -nyi Nyɩsua 'wio, -kɔtɩ kɛ la 'lɩ -nyrɔwɔ -mu' 'yie bu, -ɛ kɔ 'yri a -hɛ la -Yusu a nyibli, -bu di -didi, -bu ye -nyrɔwɔ -bu kɩ, a bi 'mu kɩ, -a pɩ nyibli Nyɩsua a -haantitie. ⁶N yi-e nɩ, -ɛ mɔ, Nyɩsua -mu', -ɛ =tu yɩnɔ-kɩan -wlu, 'kɩ 'lɩ 'aan =wli kɩ, ɛ di gba-a 'lu -mɔ -gbagba, ɛ 'mu-v -mɔ -wɛ, -nyrɔwɔ -mu', -Yusu 'Klɩsu di ya de. ⁷Ɛ nɔɔ 'v lɛ, 'kɩ =bu kɔ 'lu a lɛ-hihiedɔ a 'mu, 'kɩ 'v 'a mu -mɔ. 'Ɛ mɔ -tɛɛ, 'nɩ nuɛ nɛ 'a mu dɩakɩ, 'kɩ 'lɩ 'na =wlv a pepe kɩ, -kɔtɩ 'aan pepe, a kɔ 'mu 'hven-, Nyɩsua nu -a mu -haande -mɔ, -ɛ di-e nu, a 'mu 'mu -hɛɛ -nɩ, -tɛ ti nɛ -bu, tɛ 'n nɩ 'nɛ- =jɩ', kɔ, 'nɩ yi Nyɩsua a -haantitie -mɔ lɛ nɩ nɛ, 'kɩ 'v -batipɔnyɔ yi, 'mu =nɛ-ɛ yi -tɔɔ -nɩ, -ɛ mɔ, -haantitie a 'mu, ɛ mɔ -ti a -tɛɛ =nɔ. ⁸Bu mɔ, 'nɩ pɩ lɛ, -ɛ mɔ, 'n nuɛ nɛ 'a mu nɩ, ɛ mɔ -ti a -tɛɛ =nɔ, -ɛ nu=ɔ, Nyɩsua yi-e nɩ, -ɛ mɔ, 'n hɛ -ti a -tɛɛ. Nuɛle -bu, 'n nuɛ nɛ 'a mu, 'kɩ ɛ -hven 'lɩ -Yusu 'Klɩsu -mɔ. ⁹De -kɔ -ti 'nɩ de Nyɩsua, 'kɩ 'v 'aan -ta', ɛ nɔ- mɔ ba nuɩve -nɩ,

'ti- 'aan nunuƆe a 'mu, bu bii ki. 'Bu mɔ, nunuƆe 'bu yi kle ni -bii -ni, a di -ti a -tɛ -mɔ' 'ni yi, ɛ kɔ, a 'mu yɛnɔ-tɛbli kɔ yɛnyre-tɛbli a 'yilɛ-hɛtɛle yi, 10-ɛ di-e nu, a 'mu 'li yɛnɔ-tɛbli 'li -ha, a 'mu-v nu. 'Bu ni 'mu le, -nyrɔwɔ -mɔ', -Yusu 'Klɛsɔ di ya de, -ɛ bi a di 'v yi 'ni 'sii -ni, yɛnyrede =du 'ni -ha 'li 'a mu 'li ni. 11-Yusu 'Klɛsɔ, ɛ nɔ- di-e nu, -aan nunuklɔ 'mu 'v yi 'sii -ni. Nyibli -mɔ', -v di de a 'mu 'ye, v di pu Nyɛsua 'nyre le, kɔ, v 'mu-v -ti a 'yi'buale -nyi -wɛ.

**De -mɔ de gbagbu,
nɔ- mɔ =bu -nyi -Yusu 'Klɛsɔ -ti a 'yi'buale**

12'Diayɛnu -na, ba kɔ 'a yiyie, -ɛ mɔ, bu pu 'mu =ji', ɛ 'yi-ti -nu, Nyɛsua a -haantitie 'ɛ 'yi bu -nyra, kɛɛ, ɛ 'hɛɛn bu. 13ɛ -hɛn 'nyre, 'seyɔ a pepe -bu, -v =tui -gulɔnɔma a 'kayu 'yie, kɔ nyibli -bu, -v ni 'nɛ- -tuo ki, v yi-e ni, -ɛ mɔ, -tɛ 'n mɔ -Yusu 'Klɛsɔ a nyiblo, ɛ nɔ- kɔ -ti 'ni ni 'nɛ- =ji'. 14De -bi ni 'v, ɛ nɔ- mɔ 'na =ji' a nɛnu, ɛ -nyi -Yusu a nyibli -huɔhuɔ 'ki, 'ki bu kuo -aan Kukɔnyɔ =wlv yi -tɛɛ. U 'ni -pie 'ki huannu, 'ki bu lee -Yusu a -ti nyibli. 15Nyibli -bi ni 'v, 'v hle -Yusu 'Klɛsɔ a -ti, -ɛ nu-o, v =tui 'mu ca -mɔ. U -hɛ bu -nyi 'mu 'kla-wliye'yɛya. Kɛɛ, -v -bi ni 'v, 'v hle Nyɛsua a -ti, 'ki 'li 'waa =wli a pepe ki. 16U ni-e ni, -kɔti v nuɛ 'mu ni, ɛ kɔ, 'v yi-e, -ɛ mɔ, Nyɛsua lee 'mu ni, 'ki -bu tɔɔ -nɛ nyibli, -ɛ mɔ, Nyɛsua a -haantitie mɔ -ti a -tɛɛ =nɔ. 17Nyibli -bi -mɔ', -v =tui 'mu ca -mɔ, v hle -Yusu 'Klɛsɔ a -ti ni, -kɔti v -hɛɛ-ɛ ni, 'ki bu ni 'v 'mu 'lu yi. U nɛɛ 'li ni 'hɛn. U ni-e ni, -ɛ di-e nu, 'mu =hɛn 'ye de, 'ki 'nɛ =ji'. 18Kɛɛ, ɛ 'ni 'yaa-a 'mu 'kla -wliye. 'Ye =bu bu yi 'li-ti =wlv -huan 'kwli ni -hlɛɛ -ni, -huɔ' bu yi 'li-ti =wlv 'yɔpɔ 'kwli ni -hlɛɛ -ni, -Yusu a -haantitie, ɛ nɔ- v pi. 'N ni dɔdɔ, de a 'mu a -ti, kɔ 'n 'tɛ di dɔdɔ nu, 'a -ti. 19'ɛ mɔ -tɛɛ, 'n yi-e ni, -ɛ mɔ, -bati -mɔ', v pu 'mu le, ɛ di-e 'ni nu, Nyɛsua 'mu 'mu wa, -kɔti a de Nyɛsua, 'ki 'v 'na -ta', kɔ, -Yusu 'Klɛsɔ a -Hihiu*, ɛ yi 'mu 'ni -hɛɛ -ni -wɛ. 20De 'n -hɛɛ seyɔ-seyɔ, kɔ, 'n yi -ple, nɔ- mɔ, 'ni 'nuo 'li =dedede, -ɛ di 'mu -tɔi -nuu -ni, kɔ, 'ni 'saa 'li, 'ti- 'n -hɛɛ-ɛ ni, 'ki 'na nunuklɔ a -ta', nyibli bu pu -Yusu 'Klɛsɔ 'nyre le, -tɛ ti nɛ -bu, kɔ 'a -nɛ ti =du, mɔ 'ye =bu =bu ni 'klɔ, -huɔ' =bu 'ku. 21Mɔ 'ye =bu 'n ni 'klɔ, de gbagbu,

ε nɔ- mɔ =bu -nyi -Yusu 'Klɪsɔ -tɪ a 'yi'buale, mɔ 'ye =bu 'n 'kɔ, -ε -bɪ 'na 'kukɔv -hi 'v 'na 'klɔnɪnu nɪ, -ε nu=o, 'kɪ 'n di 'v=v 'hɔɪ mu. 22'Bɔ mɔ, 'nɪ 'tɪe nɪ 'klɔ, 'n -wε 'lɪ =bu nu -kvan nɪ, -ε di nyibli -hεε -nɪ. -Tε ε nɪ 'mɔ lε, 'a -tɪ, 'hru =bu di 'lɪ -ha, 'n 'yɪ-t -yi. 23-Bɔ 'kɔ, kɔ, =bu nɪ 'klɔ, -tɛblɪ nɪ 'hven a 'mɔ, nɔ- kɔ -gbati 'n nɪ 'v. 'Kɪ 'lɪ 'kɪbɪa -bɪ kɪ, 'n -hɔε wɛn=ε nɪ, =bu 'kɔ wɛn, -ε di=e nu, 'n kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hven-, -a 'mɔ 'hɔɪ bu -nɪnɪ -nɪ. Dε a 'mɔ, ε di nu wɛn -tεε, 'ε -hi 'v =bu nɪ 'klɔ. 24'Kεε, 'kɪ 'lɪ 'kɪbɪa -bɪ kɪ, ε nu -tεε -wε, 'kɪ =bu nɪ 'klɔ, 'aan -tɪ, -ε di=e nu, 'mɔ 'a mɔ -hεε -nɪ. 25'A -tɪ, 'n yɪ=e nɪ, -ε mɔ, 'n 'tɪe di 'klɔ nɪ, 'mɔ 'lɪ 'a mɔ 'nyɪ nɪ, -ε di=e nu, a 'mɔ ye' -muu -nɪ, 'kɪ 'v Nyɪsɔa a 'hru wɔn, kɔ, a 'mɔ dɔdɔ nu dɪaktɪ. 26'A -tɪ, 'nɪ -hɔn 'nε- =jɪ', 'n di di 'lɪ 'a mɔ -mɔ, a 'mɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'nyɪrε lε pɔ, 'na 'lɪdɪdɪe a -tɪ.

27'Dε -mɔ dε gbagbɔ, ε nɔ- mɔ 'a mɔ -Yusu 'Klɪsɔ a nyibli, 'aan nunukɔ bu nu=o, -Yusu 'Klɪsɔ a =haantɪe, bu kɔ -tɪ a 'yi'bubɔa. Mɔ 'ye =bu =bu di 'lɪ 'a mɔ -mɔ, mɔ 'ye =bu =bu 'yɪ 'lɪ -di, 'n -hɔε =bu 'wɪn, -ε mɔ, a kɔ 'lu a lε-hihie nɪ -do, 'a -mɔε, ε kɔ, 'a kɔ =wɔv nɪ -do, 'a nɪ -kvan, -ε di=e nu, nyibli 'mɔ -Yusu 'Klɪsɔ a =haantɪe =wɔv yɪ -kuo -nɪ. 28'A 'nɪ 'pie 'kɪ 'aan yɪanyibli a huannɔ de. 'Bɔ mɔ, ba 'ye nɪ pie 'waa huannɔ, v di=e 'nɪ yɪru, -ε mɔ, Nyɪsɔa a -bati di =nɔ 'nɪ klɔ, kεε, 'a mɔ -mɔ -bɪ, Nyɪsɔa wa 'a mɔ nɪ. Nyɪsɔa a =gbetɔ, ε nɔ- di =nɔ de 'a mɔ -tɔɔ -nɪ. 29'Nyɪsɔa naa 'lɪ -Yusu 'Klɪsɔ 'lɪ, 'ε -nyi 'a mɔ 'hru, 'kɪ ba kuo =nε =wɔv yɪ. ε 'yɪ ba kuo =nε =wɔv yɪ nɪ -do a 'hru, ε 'yɪ 'a -mɔɔ -nyi, kεε, ε -nyi 'a mɔ 'hru nɪ -wε, 'kɪ ba 'ye -hven, -Yusu 'Klɪsɔ a 'mɔ, 'a -tɪ. 30'A 'ye la=a nɪ, -ε mɔ, 'n nɪ la -Yusu a -kvan nɪ -tεε, =wɪ yɪ nyiblo -bɔ, -ε yɪ -wɔnle -tεε. -Tε tɪ nε -bɔ, a yɪ 'nɪ 'wɪn, -ε mɔ, 'n 'tɪe -wɛn, -ε kɔ -ta', 'aan 'mumu, yɪ-wɔnwɔnle a 'mɔ, ε nɔ- a -wɔnwɛn yɪ.

Ba kɔ 'lu a lε-hihiedɔ -mɔ', -Yusu 'Klɪsɔ kɔ la

2¹A kɔ -Yusu 'Klɪsɔ, 'hven-, a -mɔε nɪ. Dε a 'mɔ, nɔ- yɪ 'a mɔ 'klɪ -nyi. Bɔ nɔε nε 'a mɔ, dε a 'mɔ, ε nɔ- -tɪ 'lɪ 'a mɔ =wɔv 'kwɪlɪ bɔ. A kɔ Nyɪsɔa a -Hihiu* 'hven-, a -mɔε nɪ, 'a nɔε nε 'aan 'bio, 'a yuyɪru nyɪ. 2-Tε ε nɪ 'mɔ lε, ba nɔnɔε -nɪ, ba kɔ =wɔv nɪ -do, ba -mɔε, ba 'wɪnwɪn win' lε. 'Bɔ mɔ, 'ba yɪ-t lε nɪ nɪ, 'n di nu dɔdɔ dɪaktɪ.

3'Bu mɔ, 'ba yi de ni ni, a 'ni 'hie 'li 'a mu ni -do a -ti 'lu -mɔ le, kɔ, a 'ni 'yaa 'li 'aan dɔnɔ, keɛ, ba -tɔ 'li 'aan dɔnɔ.

Ba 'ye 'aan 'bio =wi yi nyibli, -v ni 'v 'a mu 'lu yi.

4Nyiblo 'bu ni 'v, yɔnɔ-tɛbli -mɔ', -ɛ di 'a 'bio -hɛɛ -ni, ɛ nɔ-bu nu. A 'ni 'nuo 'li -tɛbli -mɔ', -ɛ di 'a mu ni -do -hɛɛ -ni.

5Ba kɔ 'lule-hihiedv -mɔ', -Yusu 'Klɔsɔ kɔ la.

6 'E mɔ =han-ti, -Yusu 'ɛ mɔ Nyɔsɔ,

keɛ, ɛ 'ni -tu-o la ca,

'ki bu -hɛ -tɛ Nyɔsɔ ni 'mɔ.

7 Keɛ, ɛ hie 'v Nyɔsɔatu a 'mɔ bu,

'ɛ -hɛ Nyɔsɔ a -kuannunyo, 'ɛ -hɛ -tonyiblo -wɛ.

8 -Tɛ ɛ -hɛ -tonyiblo,

-ɛ bi ɛ =tɔ 'li 'a dɔnɔ ni,

'ɛ =tuu 'v Nyɔsɔ, 'ti- 'ɛ 'kɔ.

'Kɔkɔv a 'mɔ, ɛ 'kɔ,

ɛ nɔ- mɔ bu kɔv 'v=v tugbɛ* 'yie,

-ɛ mɔ -tu'kɔkɔv.

9 ɛ nɔ- nu-o, Nyɔsɔ 'ɛ 'yaa 'v=v 'v,

'ɛ ni 'v -tɛbli a pɛpɛ 'lu yi,

'ɛ =tue-e 'nyɛ -mɔ', -ɛ ni 'v 'nyɛ a pɛpɛ 'lu yi,

10 -ɛ di-e nu, nyibli a pɛpɛ, kɔ 'a -nɛ =dedede 'hven-,

-v ni 'li yakɔ 'kwli,

kɔ 'ki 'nɛ- -tɔv ki,

kɔ 'ki 'li -tɔv bu,

'bu mɔ, 'bu 'win -Yusu a 'nyɛ,

'waa pɛpɛ, v 'mɔ 'li di,

v 'mɔ=v kwli yi bu bla,

'ki 'v 'a 'v=tuule a -ta'.

11 'A -nɛ nyiblo 'bu ni 'v, ɛ di-e 'ni hla, -ɛ mɔ,

-Yusu 'Klɔsɔ, ɛ nɔ- mɔ Kɔkɔnyɔ.

-ɛ -bi v di -nyi 'a 'Baɪ Nyɔsɔ -ti a 'yi'buale.

'Ki 'li -tɛbli-hɔnnunyo 'nyi,

ba 'wi nyahroyɔ yi, -v yi wlin

12'Na ninatumupv -na, 'bi a yi-e ni, -tɛ -Yusu nu 'v Nyɔsɔ

a 'v=tuule, 'aan 'mumu, ba =tuu 'v Nyɔsɔ 'v -wɛ. Ti -mɔ' -kɔ

'yri 'n ni la 'li 'a mu 'nyi, a =tui la 'v=v ni. De -bu 'n 'yi 'ki 'li

'a mu 'nyi -ni, ba 'cibi 'v 'a 'v=tuule, bu -hi 'v 'v=tuule -mɔ',

a kɔ la 'ki 'v=v -mɔ, ti -mɔ' -kɔ 'yri 'n ni la 'li 'a mu 'nyi.

Ɛ =hen 'nyre, wowa Nyɔsua wa 'a mu, ɛ -hɔɛ-ɛ ni, 'kɪ 'lɪ 'aan -nɛ 'kɪbɪa kɪ, ba nu -kuan, 'kɪ 'lɪ Nyɔsua a pipie a 'tu 'kwli, 13-kɔtɪ Nyɔsua a =gbetɔ, ɛ ni -kuan, 'kɪ 'lɪ 'aan =wli kɪ, -ɛ di-e nu, -tɛbli -mɔ', -ɛ yɪ 'a plɔ -blee -nɪ, a 'mɔ=v -nɔɛ -nɪ, kɔ, a 'mɔ=v nu. 14'A -nɛ =dedede, a di nu, a 'nɪ 'pɔpɔlɛ 'lɪ wɔn lɛ, kɔ, a 'nɪ 'nuo 'lɪ 'blini, 15-ɛ di-e nu, a 'mɔ 'v yɪ 'sii -nɪ, yɪnyrede =dɔ 'nɪ =ha 'lɪ 'a mu 'lɪ nɪ, kɔ, a 'mɔ Nyɔsua a 'yonɔdɔ -mɔ' pa, -v 'yɛ nɪ nu -tɛbli -hɔn lɛ. Nyibli, -v kɛɛ 'waa 'bio, v nu- kɔ 'nyɪ a nɪ 'lɪ. Nyibliɔ a 'mɔ, 'waa 'klɔ nyre yɪ. 'Kɪ 'lɪ nyibliɔ a 'mɔ 'nyɪ, ba 'wɪ-t nyahroyɔ yɪ, -v yɪ wɔn. 16Ba lee =nɔ windɔ -bɔ, -ɛ yɪ nyibli 'klɔ yrayrɔ -nyɪ. 'Bɔ mɔ, 'ba yɪ-t lɛ nɪ ni, -nyrɔwɔ -mɔ' -kɔ 'yɪ -Yusu 'Klɪsɔ di ya de, 'n di pɔ 'aan -pli, -kɔtɪ dɛ a 'mɔ, ɛ di-e nyibli 'nɪ -tɔɔ -nɪ, -ɛ mɔ, -kuan 'yakla -bɔ, 'n nu 'lɪ 'a mu 'nyɪ, ɛ 'yɪ dadɔ a -kuan 'pa-.

17'Aan -Yusu a =wɔ a yɪkuole, ɛ 'wɪ-t -cɔhlɔn* yɪ, a yɪ pi, 'kɪ 'v Nyɔsua ye'. 'Bɔ kɔ bɔ 'la 'mɔ, 'na -hlɔ di 'wɪ -cɔhlɔn yɪ -wɛ, 'n pɪ 'aan -cɔhlɔn a 'mɔ kɪ. 'Bɔ nɪ 'mɔ lɛ, -ɛ -bɪ 'n di kɔ plɔ a bleelɛ, 'mɔ dɔdɔ nu, 'n kɔ 'aan pepɛ 'hɔn-. 18Ba kɔ plɔ a bleelɛ -wɛ, a 'mɔ dɔdɔ nu, a kɔ 'mɔ 'hɔn-.

Timote kɔ Epafroditi 'hɔn-

19'N yɪ-e nɪ, 'bɔ mɔ, -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'bɔ -hɔa-a, 'n 'tɛ yɛ 'lɪ 'a mu Timote -mɔ nɪ, -ɛ di-e nu, 'bɔ -hɪan -mɔ, ɛ 'mɔ 'mɔ -lee -nɪ, -tɛ a nu 'lɪnɪnɪ, titie a 'mɔ, ɛ 'mɔ 'lɪ 'mɔ =wɔ 'kwli bɔ =tu. 20Nyiblo =dɔ 'yɪ 'nɛ- -nɪ, -bɔ kɔ 'na 'lɛ-hihie, 'bɔ 'yɪ Timote nɪ -do 'pa-. 21Nyibli a pepɛ -bɪ -mɔ', v yɪ -hie v nɪ -do a -tɛbli a -tɪ 'lɪ -mɔ lɛ. Ɔ 'nɪ -hie-e lɪ -Yusu 'Klɪsɔ a -tɛbli a -tɪ 'lɪ -mɔ lɛ. 22Timote -mɔ -bɪ, a yɪ-e nɪ, -ɛ mɔ, ɛ mɔ =haannyiblo =nɔ. Ɛ kɔ 'mɔ 'hɔn-, -a pɔ nyibli Nyɔsua a =haantitie. Ɛ yɪ 'mɔ 'nɪ -hɛɛ -nɪ, 'kɪ 'lɪ -kuan a 'mɔ 'kwli, =wɪ yɪ -tɛ 'yɪ 'yɛ nɪ -hɛɛ wɛn 'a 'baɪ. 23'A -tɪ, 'n yɪ-e nɪ, -ɛ mɔ, -nyrɔwɔ, v di 'na -bati pɔ, 'n di tɛ-ɛ bɔ, ɛ 'mɔ 'lɪ 'a mu -mɔ di. 24'N yɪ-e nɪ -wɛ, -ɛ mɔ, 'bɔ mɔ Kɔkɔnyɔ a kɔwɛnɛ, 'n 'tɛ di 'lɪ 'a mu -mɔ nɪ.

25Nyiblo -bɔ, -ɛ mɔ Epafroditi, a -nyɪ mɔ -hɛɛlɛ, -ɛ ya mɔ 'mɔɔ yɪ, ɛ kɔ 'mɔ 'hɔn-, -a nu -kuan. 'Ɛ mɔ -tɛɛ, -a nu -kuan dɪaktɪ. 'N 'yɛ-e nɪ, -ɛ mɔ, ɛ nɔɔ 'v lɛ, 'kɪ =bɔ tɛ-ɛ bɔ, bɔ di 'lɪ 'a mu -mɔ, 26-kɔtɪ ɛ -hɔɛ-ɛ nɪ, bɔ di 'lɪ 'a mu -mɔ,

ε 'mu 'a mu 'ye. 'Aan nyai ni=e ni diaki, -koti ε yi=e ni, a 'win ni, -ε mɔ, 'a 'hvi yi mɔ 'ni hren. 27'ε mɔ -han-ti, 'kue, -ε ni mɔ-ɔ, ε dva=a 'lila. Kee, Nyɔsua yru 'a nyai, 'ε -wεε ne 'a 'kue. ε 'yi ε ni -do 'pa-, Nyɔsua 'yi 'a nyai -yru. 'Na 'mumu a 'mu, ε yru 'na nyai ni -wε, -ε di=e nu, 'kla-wliye'ɔya 'ni -ha 'mu ki ye. 28'ε nɔ nu=o, 'ni -hve =bu lee =ne, bu di 'li 'a mu -mɔ, -ε di=e nu, 'ba 'ye=e, a 'mu dɔdɔ nu, kɔ 'na 'mumu, 'mu =wli a lenaale 'kee -ni. 29'A ti, 'bu di 'li 'a mu -mɔ, ba 'ble=e kva -tεε, 'ki 'li dɔdɔke 'kwli. Ba -nyi Nyɔsua 'wio, 'a -ti. -Tε ε ni 'mu, nyibli -mu', -v ni 'mu le, ba =tuu 'v =nu 'v, 30-ε nu=o, ε dva 'kukuu, -Yusu 'Klɔsɔ a -kuan a -ti. ε nu 'aan 'lu a -kuan, 'ki 'ne- 'mu 'hvi, 'ε dva 'kukuu, 'na -hεεε a -ti, =wi yi, -tε a di wen nu, a 'mu wen 'mu -hεε -ni, 'bu mɔ, 'ba ni wen 'ne- 'mu 'hvi.

-Tε Nyɔsua ni 'v -aan 'ɔyi'siile, 'ki 'v 'a dɔnɔ ye'

3 ¹Dɔayuv -na, 'na le'ɔɔwin, ε nɔ- -bu: Ba nu dɔdɔ, -ε nu=o, a kɔ Kukɔnyɔ -Yusu 'hven-, a -mυε ni. -Ti ni -do -bu, -koti 'n 'cru mɔ 'a mu -mɔ, ε nɔ- 'n di ki -nuna -ni. =Bu di=e ki -nuna -ni, ε 'ni -wε=ε 'li 'na 'klɔ, -koti ε mɔ -hεεε =nɔ, 'ki 'v 'a mu -mɔ. 2Ba =tu 'aan dɔnɔ 'yie, 'ki 'v nyibli -mu' -mɔ, -v ni ynyre-kuan, 'ti- -v mɔ hitɔnyu. Nyibliɔ a 'mu, v yi nyre 'cve yi, 'v tve nyibli, 'ki bu 'be* yre. 'Bu yi nyibli yre ni 'be, -te -Juukve* ni 'a nunuo, v nu- -mɔ -bi, v wen 'ni, nɔ- ni=e, nyibli a 'mu, 'v yi -tεε a Nyɔsua a nyibli -he. Kee, ε 'yi 'mu le -ni. 3Kee, ε 'yi 'hvi a yruule =dɔ 'pa-, ε 'ni -nu=o li-t, nyiblo 'ni -hε=ε li Nyɔsua a dakɔtayu. 'A mu -mɔ Nyɔsua a -tεε a dako, -ε nu=o, 'a -Hihiu*, ε nɔ- yi 'a mu 'klɔ -nyi, 'ki ba nu Nyɔsua a -kuan -tεε. ε 'yi de -bu, -aan =gbetu, -a -wε 'li -ba nu, -a 'ni -kuo=o li-t =wlv yi, kee, -Yusu 'Klɔsɔ, ε nɔ- -a kuo =wlv yi, 'ki bu wa -a mu.

⁴Bu mɔ, -tonyibli a nunu-tebli 'bu -wε 'li bu wa wen nyibli, 'mɔ Pɔlv, 'n kɔ wen 'hru, 'ki =bu kuo wen -tebli a 'mu =wlv yi. 'Bu mɔ, nyiblo 'bu pu le, -ε mɔ, ε kɔ 'v =wɔn, 'ki bu kuo nyibli a nunu-tebli a 'mu =wlv yi, 'n yi=e ni, -ε mɔ, 'n kɔ 'v =wɔn, 'ni -hi 'v nyiblo a 'mu 'v. 5-Ti kɔ -ti 'ni pu le, 'n kɔ 'v =wɔn, ε nɔ- mɔ, 'mɔ -tεε a Hebrekveyu* =nɔ. 'Ki 'n kɔ 'li Yisraekve* a 'blugba 'kwli. 'N pu Besame*

a =tugba. -Te v ko 'mu, -nyrowi nu =blen=blen a -nyrowo, -e bi v 'be 'mu yi, =wi yi -te -a mu -Juukue a tete* ni 'a hihla. Kue 'v bu de, 'n mo la Falisi-tumu* a nyiblo =mo, -v =tui 'v -Juukue a tete a pepe, -v -hi 'v nyibli -bi 'v. 6'N =tui la 'v -a mu -Juukue a 'bli-tebli a pepe ni. E no- nu-o, 'ni gbe la -Yusu a nyibli ti 'yaki yi. 'Ni 'wla=a la -Juukue a tetebu nu -do =du. 'Bu mo, tete a 'v=tuule 'bu yi wen 'v nyibli yi nu 'sii -ni, 'ki 'v Nyisua ye', 'n di wen 'v yi 'ni 'sii -ni pepe.

7'Mo -bi, 'wen 'ni, -tebli a 'mu, e di la 'mu 'ni -hee -ni. Kee, -te ti ne -bu, -tebli a 'mu, e 'ni -da=a li =dedede, 'ki 'li 'mu 'yi, -koti 'n kuo -Yusu 'Klisu =wlu yi. 8'E mo -tee, -tebli a 'mu, e 'ni -da=a 'ki =dedede de, 'ki 'li 'mu 'yi, -koti =bu yi 'na Kukonyo -Yusu 'Klisu, e -hi 'v -tebli a pepe a 'mu ni. 'A -ne =dedede, 'n hie ke 'v=v bu, 'na Kukonyo a 'mu, 'a -ti. -Tebli a 'mu, 'n dee ke=e 'bali ki a -tebli, -e di=e nu, -Yusu 'Klisu 'mu 'na Kukonyo -he, 9ko, e ko 'mu 'hwen-, -a 'mu -mue pepe. 'Ni -pu=v 'ki le ni de, -e mo, -te 'n =tui 'v -Juukue a tete 'v, e no- nu-o, 'ni 'sii 'v yi, 'ki 'v Nyisua ye'. De -mu', -e yi 'v 'mu yi 'sii -ni, 'ki 'v=v ye', e no- -mo, =bu -nyi 'na =wlu -Yusu 'Klisu. Nyisua, e no- 'sii 'v 'mu yi, -koti 'n kuo =ne =wlu yi. 10De ni -do, 'n =mue le diaki, e no- mo, =bu yi -Yusu 'Klisu pepe, ko 'a 'klukunuu -mu', -e -nu, 'e -hon 'li 'kukonyibli 'nyi, 'e 'hri 'klb. 'N -hve=e ni -we, -te -mu', e nu =hwen a 'yiye, =bu nu =hwen a 'yiye le -we, e ko, =bu =tu 'li 'na diowu, =wi yi -te e nu 'li 'a diowu a 'li-tuole, ti -mu' -ko 'yri e 'ku la, 11-e di=e nu, 'mu=v yi -tee, -e mo, Nyisua di 'li 'mu 'kukonyibli 'nyi 'ni -ha, e 'mu 'mu 'klb -ha, -te e nu la, 'e -ha la 'li -Yusu 'kukonyibli 'nyi, 'e -ha la=a 'klb.

-A 'tue 'ye 'v yi ni =cee -ni

12'N 'yi le -pu, -e mo, =haande -mu', 'n yi -ple, 'n -we 'a kuko -mo, ko, 'n 'yi le -pu -we, -e mo, 'n =cee 'v yi ni. Kee, 'n =tui 'v 'kli, 'ni mii ye', 'ki 'v Nyisua a 'hru wlon, -e di=e nu, 'mu =haande a 'mu ki ye, 'mu=v kua 'ble, -koti 'na 'mumu, -Yusu 'Klisu 'ble 'mu kua, 'ni -he 'a nyiblo. 13'Diayuu -na, 'n 'yi le -pu, -e mo, 'n -we =haande a 'mu, 'a kuko -mo. Kee, de ni -do, 'n ni, e no- mo -tebli -mu', -e -hi,

'n -hrui 'a -ti -mɔ, 'nɪ 'gbe ci, =wɪ yɪ cigbɛ'gbanyɔ, 'nɪ =tui 'v 'kɪ, 'nɪ mii ye', -ɛ di=e nu, =haande -mɔ', -ɛ nɪ 'lɪ 'mɔ ye', 'mɔ=v kɪ yɛ. 14 'N 'gbe ci, -te -mɔ', 'na 'yie tɛ 'lɪ lɛ, 'kɪ 'n mi 'lɪ, -ɛ di=e nu, =haande gbagbu -mɔ', Nyɪsua dɛ -a mɔ -mɔ, 'mɔ=v kɔ. =Haande a 'mɔ, nɔ- mɔ =bu nɪ 'v=v 'hɔɪ, 'kɪ 'lɪ yakɔ 'kwɪ, dɛ -mɔ', -Yusu 'Kɪsɔ -nu a -ti.

15-A mɔ -bu, -v 'yɪ 'kɪ 'yonv 'pa-, 'kɪ 'v Nyɪsua a 'hru wɔn, kɛ- -a kɔ -ba nu 'lu a lɛ-hihie. 'Bu mɔ, nyiblo =dɔ 'bu nɪ 'v, 'bu 'yɪ 'lulɛ-hihiedɔ a 'mɔ -kɔ, Nyɪsua di =nɛ-ɛ 'nɪ -tɔɔ -nɪ. 16 Dɛ gbagbu, ɛ nɔ- mɔ: 'Hru nɪ -do -mɔ', -a -tua la 'lɪ nuna, nɔ- -ba 'cibi 'v -ba na.

17 'Diayuv -na, 'aan pɛpɛ, ba -ha 'lɪ 'na =pɪ lɛ. Nyibli -mɔ', -te 'n ni nuna, -v ni nuna lɛ, v nɔ- ba ta 'v -mɔ lɛ. 18 ɛ kɔ nyibli -hɔɔhɔɪ, 'waa nunukɔ 'ɛ tɔɛ =nɛ nyibli yɪ, -ɛ mɔ, v mɔ -Yusu 'Kɪsɔ -mɔ', -ɛ 'kɔv 'v tugbɛ* 'yie a yraanyibli =nɔ. 'N -tua la 'lɪ-tɪ 'aan leeɛ, see la a ti 'yri. -Tɛ ti nɛ -bu, 'n nɪ 'lɪ wuwe 'kwɪ, 'nɪ hɛ 'a mɔ-ɔ yɪ dɛ. 19 Lɛ'boɔti 'yri, Nyɪsua di nyibli a 'mɔ bu 'nɪ -wɛ, -kɔti v 'nɪ -kɔɛ-ɛ Nyɪsua =wien lɛ. -Tɛbli -mɔ', 'waa =wɪ -hɔɛ, ɛ nɔ- v yɪ =wien lɛ kɔɛ, 'v ni -tɔɪ-tɛbli lɛ, 'v pɪ 'waa dɔɔv a -pli, 'kɪ 'v -tɔɪ-tɛbli a 'mɔ a -ta'. 'Kɔ -bu kɪ a -tɛbli nɪ -do, ɛ nɔ- kɔ -ti v yɪ 'lu -mɔ lɛ -hie. 20 -A mɔ -mɔ -bɪ, 'kɪ -a kɔ 'lɪ yakɔ 'kwɪ. -Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsɔ, -ɛ mɔ -aan Wanyɔ, ɛ nɔ- -a yɪ -ple. 'Kɪ ɛ di 'lɪ yakɔ a 'mɔ 'kwɪ -hɔn. 21 'Bu -di, -aan -plahɔ -bu, -ɛ 'yɪ 'kɪ -kɔ, ɛ di=e 'nɪ 'cɪɪ -nɪ, -ɛ di=e nu, ɛ 'mɔ 'a 'hɔɪ -mɔ' yɪ 'wɪ, -kɔti a 'yɪ'boɔba. 'A 'kɪ -mɔ', ɛ ni, 'ɛ kɔɔ nɛ 'a -nɛ =dedede win kɪ, ɛ nɔ- ɛ di nu, ɛ 'mɔ -aan 'hɔɪ a 'mɔ 'cɪɪ -nɪ.

Lɛ'boɔ-tɔwin

4 1 'A -ti, 'na 'diayuv, 'n nɔɛ -nɪ, 'a mɔ -mɔ', -v mɔ Kɔkɔnyɔ a nyibli, ba 'nɛɛ 'v yɪ bu, 'kɪ 'v Kɔkɔnyɔ a =wɔv a yɪkuɔlɛ a -ta'. 'N nɔɛ nɛ 'a mɔ nɪ diaki. 'Aan 'yiyetv ni 'mɔ nɪ. 'N ni dɔɔv, 'aan -ti. 'A mɔ -mɔ yruuledɔ -mɔ', -ɛ tɔɛ =nɛ nyibli yɪ, -ɛ mɔ, 'na -kvan nɔ yɪ.

2 'A mɔ nɔgbɪ -mɔ', -v mɔ Efodi kɔ Setisɪ 'hven-, ba 'winwin win' lɛ, -te a mɔ -Yusu a nyibli a -ti. 3 -Mɔ -bɪ -mɔ', -ɛ mɔ 'na nunatumu, 'tɪ- -ɛ kɔ 'mɔ 'hven-, -v ni -kvan, -hɛɛ nɔgbɪ nɪ 'hven a 'mɔ, -kɔti v kɔ 'mɔ 'hven-,

-a nu -kuan diaki, kɔ, =a 'ye =hwen, -ε di-e nu, Nyɔsua a -haantitie 'mu bu 'heen -ni. U kɔ 'mu 'hwen-, kɔ Klema, kɔ Nyɔsua a -kvannunyibli -bi 'hwen-, -a bibi 'yi lɛ, =a nu -kuan. 'Waa pɛpɛ a 'mu, Nyɔsua 'cɔ 'waa 'nyɛ ni, 'kɔ 'lɔ 'cɔɛn -mu' 'kwli, -ε mɔ nyibli -mu', -v kɔ 'kɔ yrayɔ a 'cɔɛn.

4Ba nu dɔdɔ 'a -nɛ ti, -kɔti a mɔ Kukɔnyɔ -Yusu a nyibli =nɔ. 'N nɛnɛ-ε kɔ de, ba nu dɔdɔ. 5Ba nu=ɔ, -ε di-e nu, nyibli a pɛpɛ 'mu-v 'ye, -ε mɔ, 'aan =wɔv nɔ yi. Ba kɔ 'a yiyie, -ε mɔ, -aan Kukɔnyɔ 'tɛ di ni. 6=Dedede 'nɔ 'yaa 'lɔ 'a mu 'kla -wliye, kɛɛ, ba lee Nyɔsua -tɛbli ni -tie -mu', a -hɛ. Ba da-a, 'kɔ bu -hɛɛ nɛ 'a mu, kɔ, ba -nyɛ-e 'wio. 7'Bu mɔ, 'ba yɛ-tɛ lɛ ni ni, Nyɔsua di -nyɛ 'a mu kɔwɛɛnle. Nyɔsua a kɔwɛɛnle a 'mu, ε -hi 'v -tɛbli a pɛpɛ -mu' ni, -tonyibli yɔɔi' lɛ, 'tɛ- ε 'mu 'aan =wɔv 'yie =tu, -kɔti a kuo -Yusu 'Kɔsɔ =wɔv yi.

8'Diayɔv -na, dɛ -kɔ kɔ 'n di 'v -yɛɛ -ni, ε nɔ- -bu: Ba -hie yɔv-tɛbli -mu' 'lu -mɔ lɛ, nyibli di 'nyɛ lɛ pɔ. ε mɔ -haan-tɛbli =nɔ, -a =tui 'v, -ε 'sii 'v yi, -ε yi nyibli a plɔ -blee -ni, kɔ, -kɔti a 'yi'buale. -Tɛbli a 'mu, ε nɔ- ba -hie 'lu -mɔ lɛ. 9-Tɛ -mu', 'n tɔv 'a mu, a 'ble-e kɔa, kɔ, -tɛbli -mu', a 'wun 'lɔ 'mu wɔn, 'n -nu, a 'ye, ε nɔ- ba nu -wɛ. Nyɔsua, -ε yi -tonyibli kɔwɛɛnle -nyɛ, ε di 'v 'a mu -mɔ 'nɔ ni.

-Tɛbli -mu', v -nyɛ Pɔv, nɔ- kɔ 'wio ε pɛ bu

10'N yi -nyɛ Kukɔnyɔ -Yusu 'wio, kɔ, 'nɔ ni dɔdɔ diaki, -kɔti a pɔ 'na -tɛ =wɔv -mɔ lɛ de. 'ε mɔ -tɛɛ, a pɛ mɔ 'na -tɛ =wɔv -mɔ lɛ, kɛɛ, a 'yi mɔ 'hru -kɔ, 'kɔ ba -hɛɛ mɔ 'mu. ε nɔ- nu=ɔ, 'ε gba ti -hɔhɔ, 'kɔ a 'yi 'mu -hɛɛ -ni. 11'ε 'yi =bi =bu 'yi dɛ -kɔ a -tɛ, =bu nu 'a hɔhɔ lɛ. 'ε mɔ -tɛɛ, 'n 'nyɛ-tɛ ni, 'kɔ =bu kɔ plɔ a bleele, 'na -kɔ dɛ, kɔ 'na =yi dɛ -kɔ. 12=Dedede 'bu 'yi 'v -ni, -tɛ 'n di nu, 'tɛ- 'mu dididɛ 'ye, 'n yi-e ni, kɔ, -tɛ 'n di nu, -tɛbli 'bu -hu, 'n yi-e ni -wɛ. 'Kɔ 'v 'a -nɛ =tadɔ, kɔ 'kɔ 'v 'a -nɛ =dedede -mɔ, 'n 'nyɛ-tɛ ni, -tɛ 'n di nu, 'tɛ- 'mu plɔ a bleele kɔ, 'ye =bu =bu kɔ dididɛ, 'ye =bu 'kanv bu yi 'mu ni ni, mɔ 'ye =bu 'n kɔ dɛ, kɔ, 'ye =bu 'mɔ =yi dɛ -kɔ. 13'N -wɛ 'lɔ 'a -nɛ de ni, -kɔti -Yusu 'Kɔsɔ, nɔ- yi 'mu 'klɔ -nyɛ.

14'Ye =bu ε ni 'mu lɛ, kɛɛ, -tɛ a -nu, 'a -hɛɛ 'mu, 'kɔ 'lɔ 'na -hwen a 'yiyie 'kwli, ε mɔ -haandɛ =nɔ. 15'A mu Filipudɔ

a nyibli, a yi-e ni, ti -mu' -kɔ 'yri 'n -tua la 'li 'a mu -Yusu a -ti a leele, 'ki 'li Masɔvanɔɔbugba 'kwli, kɔ, -te 'n -hɔn la 'li 'a mu -mɔ, 'a mu ni -do, 'a mu -yi la 'mu -heɛ -ni. 'A mu -mɔ -Yusu a nyibli ni -do -mu', 'n pɔ Nyɔsua a -haantitie, 'ti- 'n -wen, 'ki -bu -heɛ 'mu. 16-Te 'n ni la 'li Tesalonikidɔ 'kwli, 'ki 'li ti blebli 'kwli, -tebli -mu', 'n yi la -kɔ, ε nɔ- a ye la 'mu ye. 17 ε 'yi =bi =bu =mɔɔɔ le, 'ki ba ya 'mu -tebli ye, keɛ, 'n kɔ pɔ a bleele, -kɔti Nyɔsua di nu 'a mu -haande -mɔ, 'ki 'v de -bu, a ni a -ta'.

18-Tebli a pepe -mu', a ya mɔ 'mu yi, 'n 'ye mɔɔ ni. ε -hi 'v -tebli -mu' ni, 'na =wɔv yi mɔ -hre. -Te 'n 'ye mɔ -tebli -bu, Epafroditi ya mɔ 'mu yi, 'na -tebli a pepe =ce ni. -Tebli a 'mu, ε 'wi -cɔhlɔn* -mu', -ε pɔ hunhron yi, Nyɔsua ween ki, 'ti- -ε kwleɛ =ne ki -tee.

19Nyɔsua -bu, 'n de, 'a kɔkɔ-tebli -hu ni. -Tebli ni -tie -mu', a 'yi -kɔ, 'ki ε di 'li =nu -Yusu 'Kɔsɔ 'li -naa -ni, ε 'mu 'a mɔɔ -nyi. 20-Ti a 'yi'ɔɔɔ, 'ki 'v -aan -ne 'Baɔ Nyɔsua -mɔ, -te 'kɔ te yi bu. Ke- bu ni 'mu.

Tiiwin

21 'N 'beti -Yusu 'Kɔsɔ a nyibli a pepe, -Yusu a nyibli -bu, -v kɔ 'mu 'hven-, -v ni 'ne- -te ni -do, v 'beti 'a mu -we.

22-Yusu a nyibli a pepe, v 'beti 'a mu, seyɔ-seyɔ, -Yusu a nyibli -bu, -v ni 'ne- 'kunpɔ a -yaa 'kwli, nu- 'beti 'a mu.

23-Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɔsɔ bu nu 'a mu -haande -mɔ.

'Crien -mυ', Pɔlv gba la

KOLOSIKUƎ

yɪ

1 ¹Mɔ Pɔlv, Nyɪsva -ha, 'kɪ =bυ -hɛ -Yusu 'Klɪsɔ* a -mɔnanyɔ*, 'mɔ -yɪ 'crien -bυ 'cɪ, 'n kɔ -aan 'ɔɪayɪ Timote 'hven-. ²A mυ -mυ', -v mɔ Nyɪsva a dakɔ, 'kɪ 'lɪ Kolɔsɪɔ 'kwli, 'a mυ -a yɪ -mɔ 'cɪ -nɪ. A kɔ -a mυ 'hven-, -a mυ 'ɔɪayɪnυ =nɔ, -tɛ a kɔ -a mυ 'hven-, -a pa 'v, -a kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hven- =a -mυɛ, 'tɪ- =a 'sii 'v yɪ, 'kɪ 'v Nyɪsva a 'hru wɔn. -Aan 'Baɪ Nyɪsva bυ nu 'a mυ =haande -mɔ, ɛ kɔ, bυ -nyi 'a mυ kɪbυweenlɛ.

Pɔlv yɪ -nyi Nyɪsva 'wio

³A -nɛ tɪ, 'bυ mɔ, =ba yɪ Nyɪsva nɪ dɛ, -ɛ mɔ -Yusu 'Klɪsɔ a 'Baɪ, -a yɪ -nyi-e 'wio, 'kɪ 'v 'aan -ta'. ⁴-A yɪ -nyi-e 'wio, -ɛ nu=ɔ, -a 'wɪn nɪ, -ɛ mɔ, a kuo -Yusu 'Klɪsɔ =wlv yɪ ɔɪakɪ, kɔ, a nυɛ Nyɪsva a dakɔ a pɛpɛ nɪ. ⁵A ni-e nɪ, -ɛ nu=ɔ, 'klɔ yɪayɪv -mυ', Nyɪsva ɔɪ 'a mυ -nyi, a yɪ-e nɪ, 'a yɪ-tɪ -ple, -ɛ mɔ, a ɔɪ-e 'nɪ kɔ. Ti -mυ', -ɛ kɔ 'yɪ v pɪ la 'a mυ Nyɪsva a =haantitɛ, -ɛ mɔ Nyɪsva a =haan-tɪ, 'kɪ a 'wɪn la 'v 'klɔ yɪayɪv a 'mυ 'a -tɪ. ⁶-Yusu a =haantitɛ a 'mυ, ɛ 'hɛɛn 'klɔ a pɛpɛ -bυ kɪ bυ, 'ɛ ni-e, nyibli a 'klɔ 'ɛ yɪ 'v yɪ 'sii -nɪ, -tɪ' nyibli -mυ', -v kuo =haantitɛ a 'mυ =wlv yɪ, 'v yɪ klɛ -bii -nɪ. =Haantitɛ a 'mυ, ɛ ni-e nɪ, 'a ni =haande -wɛ, kυɛ la 'lɪ -nyɔwɔ -mυ' 'yɪɛ bυ, -ɛ kɔ 'yɪ v pɪ la 'a mυ =haantitɛ a 'mυ, 'a yɪ=ɔ -tɛɛ, -ɛ mɔ, Nyɪsva ni 'a mυ =haande -mɔ, 'kɪ 'lɪ dadukɛ 'kwli, -bυ ɔɪ -ɔɪɔɪ, -bυ yɛ -nyɔwɔ -bυ kɪ. ⁷Nyiblo -bυ, -ɛ mɔ Epafɪrasi, ɛ nɔ- tɔɔ nɛ 'a mυ =haantitɛ a 'mυ. Epafɪrasi a 'mυ, ɛ mɔ -aan =wlv a nɪnatumu =nɔ. ɛ kɔ -a mυ 'hven-, -a mυ -mɔ -Yusu 'Klɪsɔ a -kuanunuyibli. ɛ ni -Yusu 'Klɪsɔ a -kuan nɪ -tɛɛ. ɛ nɔ- nyɪra 'v -aan -ta' bυ,

'ki 'li 'a mu -mɔ. 8ɛ nɔ- lee nɛ -a mu 'aan -ti, -tɛ a ni, 'a nuɛ nɛ 'aan 'bio -tonyibli, 'ki 'li Nyɪsua a -Hihiu* a 'kli 'kwli.

9ɛ nɔ- nu-o, kuɛ la 'li ti a 'mu 'yie bu, -tɛ -a 'wɪn la -ti a 'mu, =a 'cibi 'v Nyɪsua a dɪda, 'ki 'v 'aan -ta'. -A dɛ=e ni, -ɛ di=e nu, dɛ -mu', ɛ -huɛ ba nu, ɛ 'mu 'a mɔɔ -tɔɔ -ni, kɔ, Nyɪsua a -Hihiu 'mu=v nu, a 'mu =tɔ kɔ, a 'mu 'a -nɛ =dedede a lɛyuyruo kɔ, 'ki 'v Nyɪsua a 'hru wɔn. 10-Tɛ Kɔkɔnyɔ ni 'a -hɔhɔa, kɛ- 'aan 'yrinaabu di 'mu ni, kɔ, 'aan nuu-tebli a pepɛ 'mu=v ki -kwɛɛ -ni. -ɛ -bi a di nu yɪnɔ-tebli a gblegble, kɔ 'aan Nyɪsua a yiyie 'mu kle -bii -ni. 11-A dɛ Nyɪsua ni -wɛ, -ɛ di=e nu, ɛ 'mu=v nu, a 'mu 'kli ki ni, 'ki 'li 'a dɔnɔ a 'klɪkɪnɪnu -mu', -kɔti a 'yi'bubua 'kwli, -ɛ di=e nu, 'a -nɛ ti, a 'mu 'v yɪ bu 'nɛɛ -ni, kɔ, a 'mu =wɔ a 'lɪla kɔ, a 'mu dɔdɔ nu. 12Ba -nyi -aan 'Baɪ Nyɪsua 'wio, -tɛ ɛ -nu, 'ɛ kla 'hru a 'mu yɪ, -ɛ di=e nu, -nyrɔwɔ =dɔ, a 'mu 'v=v 'hvi ni, a kɔ 'a dakɔ 'hɛn-, 'ki 'li yakɔ 'kwli, -tɛ -mu', 'a -nyrɛ ni 'v. 13ɛ nɔ- wa -a mu, 'ɛ -ha 'li -a mu halɔ a 'kli bu, 'ɛ nu-o, =a ni 'li 'a Nuɛyɪ a 'kli bu. 14'A 'Yu a 'mu, ɛ nɔ- kɔ -ti kuɛ 'nyrɛ yɪ, 'ɛ =gble -a mu, 'ɛ 'wɔwɪla -aan dɛ 'kuku*.

-Yusu 'Klɪsɔ ni 'v 'a -nɛ =dedede 'lu yɪ

15Nyiblo =dɔ 'yɪ -huan Nyɪsua ni 'ye. Kɛɛ, -Yusu 'Klɪsɔ -mu', nyibli 'ye, ɛ nɔ- 'wɪ Nyɪsua yɪ, 'ɛ tɔɛ nɛ -a mɔɔ yɪ, -tɛ Nyɪsua ni 'mu. ɛ ni la 'klɔ, 'ti- Nyɪsua 'ɛ nu 'a -nɛ =dedede. 'A 'Yu a 'mu, ɛ ni 'v 'a -nɛ =dedede 'lu yɪ. 16Nyɪsua -nyi=e 'kli, 'ki bu nu 'a -nɛ dɛ. ɛ nɔ- Nyɪsua naa 'li, 'ɛ nu 'a -nɛ =dedede, yakɔ 'kwli a -tebli, kɔ -tutɔ ki a -tebli, kɔ -tebli ni -tie -bu, nyibli yɪ 'ye, kɔ 'a dɛ -mu', nyibli 'yɛ ni 'ye, ɛ kɔ -tebli a pepɛ -mu', -ɛ ni 'kli ki, 'ki 'li yakɔ 'kwli, Nyɪsua a lɛlenyɔ* a pepɛ, v kɔ 'waa nyibli gbagbi 'hɛn-, 'kuo* a pepɛ. -Tebli a pepɛ a 'mu, Nyɪsua naa 'li 'a 'Yu, 'ɛ nu-o. ɛ nu-o ni, 'ki 'v 'a 'Yu a 'mu a -ta'. 17Ti -mu' -kɔ 'yri Nyɪsua 'yɛ la 'klɔ ni ni, 'a 'Yu a 'mu, ɛ ni la 'klɔ. ɛ nɔ- ni=e, -tebli a pepɛ 'ɛ ni 'klɔ. 18ɛ nɔ- mɔ 'Cɔɛ a 'lu. ɛ nɔ- nɛɛ =nɛ, =wɪ yɪ -tɛ -tonyiblo a 'lu ni, 'ɛ nɛɛ =nɛ. 'Cɔɛ 'wɪ-tɪ 'a 'hvi yɪ. 'Ki 'li-tɪ 'mu, 'ki 'klɔ yrayru =tui 'li -wɪlu. ɛ nɔ- mɔ yɪ-henyiblo, -ɛ -hɔn 'li 'kɔkɔnyibli 'nyi, -ɛ 'hri 'klɔ, -ɛ di=e nu, ɛ 'mu 'v 'a -nɛ =dedede 'lu yɪ ni. 19Nyɪsua pu 'li-tɪ ni, 'ki -tebli a pepɛ, -ɛ ni 'li 'a =wɔ ki, bu ni 'li 'a 'Yu a =wɔ ki -wɛ.

20 Nyɩsua pu 'lɩ-ti ni -wɛ, 'kɩ bu naa 'lɩ 'a 'Yu a 'kukuu 'kwli, ε kɔ -tebli a pepe 'huen- bu -mɔɛ, -tɔtɔ kɩ a -tebli, kɔ yakɔ 'kwli a -tebli, ε kɔ, nyibli 'nɩ 'mɔɔ 'kɩ 'a yraanyibli, kɛɛ, bu kɔ kɩbɔwɛɛnɛ, v kɔ Nyɩsua 'huen-. 'A 'Yu a -hɩv -mɔ', -ɛ 'wɛ bu, 'kɩ 'v tugbɛ* 'yie, ε nɔ- ε naa 'lɩ, 'ɛ nu -tebli a 'mɔ.

21 Ti -hi la a ti 'yri, a hɩɔ la Nyɩsua -mɔ ɛ. A mɔ la 'a yraanyibli -nɔ, -kɔti yunyre-tebli a yɩ la 'lu -mɔ ɛ -hie, ε kɔ, 'a ni la yunyre-tebli -wɛ. 22 Kɛɛ, -tɛ ti nɛ -bu, 'a 'Yu -bu, ε -hɛ -tonyiblo, 'ɛ 'kɔ, 'kɩ 'v 'aan -ta'. 'A dɩɔnɔ a 'kukuu a 'mɔ, ε nɔ- ε naa 'lɩ, 'ɛ nu-o, a kɔ Nyɩsua 'huen- 'a -mɔɛ. ɛ nu-o ni, -ɛ di-e nu, 'aan =wɩ 'mɔ 'v yɩ 'sii -nɩ, yunyredɛ =du 'nɩ =ha 'lɩ 'a mɔ 'lɩ ni, ε 'mɔ 'a mɔ Nyɩsua yɩ -tɔɔ -nɩ, nyiblo =du 'nɩ =ha 'kɩ 'a mɔ -ti -yɛɛ -nɩ de. 23 Kɛɛ, ba 'tɛ ba kuo -Yusu =wɩv yɩ, a 'mɔ 'v 'a 'hru wɩɔn 'cibi -nɩ, a 'nɩ =ha 'kabɩ klɛ bi, ε kɔ =haan-tɩ -mɔ', a 'wɩn la ti -mɔ' -kɔ 'yri v pu la 'a mɔ -Yusu 'Kɩsɩv a =haantitɛ, ba 'tɛ ba kuo =nɛ =wɩv yɩ. =Haantitɛ a 'mɔ, v pu-v 'klɔ -bu 'a nyibli a pepe ni. 'Mɔ Pɔɩv, -kuan Nyɩsua tɛ 'mɔ -mɔ, ε nɔ- mɔ -bu pu nyibli =haantitɛ a 'mɔ.

-Kuan -mɔ', Nyɩsua -nyi Pɔɩv

24 -Tɛ ti nɛ -bu, 'n yɩ 'ye =hwen, 'kɩ 'v 'aan -ta', kɛɛ, =hwen a 'yiye a 'mɔ, ε nie 'mɔ dɔdɔ. =Wɩ yɩ -tɛ -Yusu 'Kɩsɩv nu la, ti -hi la a ti 'yri, 'ɛ yɩ la =hwen 'ye, kɛ- nɩ -do 'n ni =hwen a 'yiye, 'kɩ 'v 'Cɔɛ a -ta', -ɛ mɔ -Yusu 'Kɩsɩv a 'hɩv. 'N yɩ 'ye =hwen, -ɛ di-e nu, 'a -kuan -mɔ', -ɛ hie 'v, ε 'mɔ =cɛ. 25 'N -hɛ 'Cɔɛ a -kvannunyɔ. Nyɩsua, ε nɔ- -nyi 'mɔ -kuan a 'mɔ, -ɛ di-e nu, 'mɔ 'a mɔ -hɛɛ -nɩ. -Kuan a 'mɔ, ε nɔ- mɔ =bu lee nɛ 'a -ti nyibli a pepe. 26 Ti -hi la a ti 'yri, Nyɩsua -hɩv la 'a -ti nyibli a pepe 'yɩ kɩ, kɛɛ, -tɛ ti nɛ -bu, ε pu-v pepe', 'kɩ 'v 'a nyibli -mɔ'. 27 Nyɩsua -hɩv bu tɔɔ =nɛ 'a nyibli yɩ, -ɛ mɔ, dɛ -bu, ε -hɩv bu nu, ε mɔ dɛ gbagbu =nɔ, 'ɛ -hi 'v 'a -nɛ =dedede 'v, kɔ, ε 'mɔ 'klɔ -bu a dakɔ a pepe -hɛɛ -nɩ, 'ye =bu v mɔ -Juukvɛ*, 'ye =bu v 'yɩ -Juukvɛ 'pa-. -Huhlɩdɛ a 'mɔ, -ɛ bi pepe', ε nɔ- mɔ, 'kɩ -Yusu 'Kɩsɩv ni 'lɩ -aan =wɩv kɩ. De a 'mɔ a -ti, a yi-e ni, 'a yɩ-tɩ -ple, -ɛ mɔ, Nyɩsua di-e 'nɩ nu, a 'mɔ 'lɩ 'a -ti a 'yi'buale 'kwli pa, 'a mɔ -mɔ', -v 'yɩ -Juukvɛ 'pa-. 28 -Yusu 'Kɩsɩv a 'mɔ, ε nɔ- kɔ -ti -a yɩ nyibli a pepe -lee -nɩ, =a yɩ -nɩv ti, kɔ, =a tɩvɛ -nɩv -tebli a 'mɔ,

'ki 'li tɔɔwin -mɔ', Nyɩsua -nyi -a mɔ 'kwli. -A -hɔɛ-ɛ ni, 'ki nyibli a pɛpɛ -mɔ', -v kɔ -Yusu 'hɔɛn-, -v -mɔɛ, bu -cɛɛ 'v yi. 29'A -ti, 'n =tui 'v 'klɩ, 'ni yi 'v yi bu 'nɛɛ -ni. 'Kli -mɔ', -Yusu 'Klɩsɔ pɔ 'li 'mɔ 'li, ɛ nɔ- 'n ni, -ɛ di-e nu, 'mɔ -kɔan a 'mɔ 'lu -yra.

2 ¹Ba kɔ 'a yiyie, -ɛ mɔ, 'n ni -kɔan diaki, 'ki 'v 'a mɔ -Yusu a nyibli a -ta', -v ni 'li Kolɔsɩdɔ 'kwli, kɔ Laodisedɔ 'kwli, ɛ kɔ 'ki nyibli -hɔɔhɔ, -v kɔ -bɩ 'ye 'mɔ ni 'ye a -ta'. ²'N ni-e ni, -ɛ di-e nu, 'mɔ 'a mɔ 'klɩ -nyi, a 'mɔ -nɔnɔɛ -ni, kɔ, a 'mɔ -mɔɛ. 'N -hɔɛ-ɛ ni, ba yru Nyɩsua a -huhlɩde -mɔ', Nyɩsua tɔɔ nɛ 'a mɔ, -ɛ di-e nu, a 'mɔ-v kɔa 'ble -tɛɛ, kɔ, Nyɩsua 'mɔ 'a mɔ =haande -mɔ nu, -huhlɩde a 'mɔ a -ti. -Huhlɩde a 'mɔ, Nyɩsua tɔɔ nɛ -a mɔ, ɛ nɔ- mɔ -Yusu 'Klɩsɔ. ³-Yusu 'Klɩsɔ a 'mɔ, ɛ nɔ- di -aan -nɛ 'hru yi kla, -a 'mɔ =tɔ kɔ, -a 'mɔ -tɛblɩ -mɔ' lɛ yru, -v -hɔɛn 'li Nyɩsua -mɔ.

⁴'N yi 'a mɔ -ti a 'mɔ 'ni -lee -ni, -ɛ di-e nu, nyiblo =du 'ni -ha 'a mɔ -kaa -ni, 'ki 'li lɛ'tuɛwin 'kwli. ⁵Ba kɔ 'a yiyie, -ɛ mɔ, 'ye =bu 'n hlɔɔ nɛ 'a mɔ -mɔ lɛ, 'ki 'na =wɩ pɛ 'li 'a mɔ -mɔ bu. 'N ni dɔdɔ, -kɔti a gbɛ Nyɩsua a -ti 'lu -mɔ -tɛɛ, ɛ kɔ, 'a -nyi 'aan =wɩ a pɛpɛ -Yusu 'Klɩsɔ, 'a 'ble 'a -ti kɔa -tɛɛ.

Ba =tu 'aan dɔɔnɔ 'yie, nyibli 'ni -ha 'a mɔ -kaa -ni

⁶A wɛɛn la-a ki, 'ki -Yusu 'Klɩsɔ bu mɔ la 'aan Kɔkɔnyɔ. 'A -ti, ɛ kɔ 'a mɔ 'hɔɛn-, ba -mɔɛ, ɛ kɔ, -tɛ ɛ ni 'a -hɔhɔa, kɛ- 'aan nɔnɔklɔ bu ni 'mɔ. ⁷Ba kɔɛ 'li -Yusu 'Klɩsɔ bu, =wɩ yi -tɛ tugbɛ ni, 'ɛ yi -tɔtɔ a 'nie -jri, ɛ kɔ, ba kuku ti' blɛ, 'ki 'v -Yusu 'Klɩsɔ a 'hru wɩn, -ɛ 'wɩ yi, -tɛ v nu-o 'aan tɔɔlɛ. Ba -nyi Nyɩsua 'wio 'a -nɛ ti.

⁸Ba =tu 'aan dɔɔnɔ 'yie, -ɛ di-e nu, nyiblo =du 'ni -ha 'a mɔ -kaa -ni, 'ki 'li hitɔɔwin 'kwli, -ɛ 'ye ni da =dedede. =Tɔdɔ a 'mɔ, ɛ 'ni -hɔn-ɔ 'li -Yusu 'Klɩsɔ -mɔ, kɛɛ, 'ki ɛ -hɔɛn 'li -tonyibli kɔ 'kuo -hɔɩn* 'hɔɛn- -mɔ. ⁹A 'ni 'pɔv 'li =nɔ nɔa yi bu, -ɛ nu-o, Nyɩsua a ŋmlɩ a pɛpɛ, ɛ nɔ- ni 'li -Yusu 'Klɩsɔ a =wɩ ki. -Tɛ Nyɩsua ni 'mɔ, kɛ- -Yusu 'Klɩsɔ ni 'mɔ -wɛ. ¹⁰-Tɛ ɛ kɔ 'a mɔ 'hɔɛn-, a -mɔɛ, 'a -ti, 'ki 'a ŋmlɩ ni 'li 'aan =wɩ ki -wɛ. -Yusu 'Klɩsɔ ni 'v 'kuo* a pɛpɛ kɔ 'waa nyibli gbagbɩ 'lu yi.

11-Tε ε κω 'a mu 'huen-, a -muε, ε nu-o ni, Nyisua 'ε =tu 'a mu yruule, -ε tve =ne nyibli yi, -ε mω, 'a mu -mω 'a nyibli. Ti -hi la a ti 'yri, ε lee la -Juukue ni, bu 'be* la yre, -ε mω la Nyisua a dakω a yruule. Kee, 'a mu -mω -bi, yruule -mu', ε =tui 'a mu, ε 'ni -hōn-ō 'li -tonyibli -mω, keε, 'ki ε -huen 'li -Yusu 'Klusu -mω. Ε =hen 'nyre, =wlv 'ka -mu', a κω la, ε -ha 'a mω-ō -ji'.

12Ti -mu' -kō 'yri v pu la 'a mu 'nie* 'lu, ε 'wi -te bu 'ye ni -ha wen 'v 'a mu 'v, a κω -Yusu 'Klusu 'huen-, κω, ε 'wi -te ba 'ye ni -hōn wen 'li 'kukonyibli 'nyi -we, 'ti- ba 'ye ni 'hri wen 'klō, -ε nu-o, a kuo =ne =wlv yi, -ε mω, Nyisua -mu', -ε -ha 'li -Yusu 'Klusu 'kukonyibli 'nyi, -ε -ha-a 'klō, ε κω 'kl, 'ki bu -ha 'li 'a mu 'kukonyibli 'nyi ni -we, bu -ha 'a mu 'klō ni. 13Ti -hi la a ti 'yri, ε 'wi la -te ba 'ye ni 'ku wen, 'ki 'v Nyisua ye', 'aan de 'kuku* a -ti, κω, a 'yi la Nyisua a nyibli 'pa-. Kee, -te ti ne -bu, Nyisua -ha 'li 'a mu 'kukonyibli 'nyi ni, a κω -Yusu 'Klusu 'huen-, 'ε -ha 'a mu 'klō, 'ε 'wuwla 'aan de 'kuku a pepe. 14Ti -hi la a ti 'yri, Nyisua a -bati mi la -a mu κlō mω, =a bleε yi -ba 'ku la, -te -a ni la de 'kuku a -ti, 'ti- Nyisua 'ε -ha 'v -a mu de 'kuku a 'mu 'lu. Gba -mu', -a di wen 'pee -ni, ε nō- ε 'pee -ni. Ε 'wi yi, 'crien -mu', -ε yi -a mu -ti -yee -ni, -ε hle-ε, -ε mω, -a di 'pee wen gba, Nyisua wen 'ni, 'crien a 'mu, ε 'yi 'ki -kvan -kō de, 'ε κω 'v-v -Yusu 'Klusu 'lu yi, 'ki 'v tugbe* 'yie. 15-Tε -Yusu 'Klusu 'kuv la 'v tugbe 'yie, ε -we 'li 'kuo -hūn a pepe a 'kl ni, v κō 'waa nyibli gbagbi 'huen-, 'ε -ha 'v =nu 'hru wlōn, 'ε κlō =nu, 'ε tōō =nu nyibli a pepe yre, 'ε nuu =nu -tvi, 'ti- 'ε tōō =ne nyibli, -ε mω, ε ni 'kl ki, 'ε -hi 'v =nu 'v.

-Yusu 'Klusu =gble 'a mu ni

16-Tε ε ni 'mu le, 'a -ti, nyiblo =dv 'ni -nyi-e 'li 'a mu tete*, 'ki 'v diide κō 'nunade a -ta'. Ε κω, nyiblo =dv 'ni 'die 'li 'aan 'nyre, -te a 'ye ni 'ye le'mimle a gblegble -mu', -v mō =hōnpv yrayv κō -wuwle-nyrōwō*, ε κō le'mle-nyrōwī -bi -mu' 'huen-. 17-Tεbli a 'mu, ε nu- tve =ne nyibli, -ε mω, =haande di la 'li 'ni di. Kee, ε 'ye la =haande a 'mu ni pue. Kee, =haande a 'mu, ε nō- mō -Yusu 'Klusu. 18A 'ni 'ween 'li, 'ki nyiblo =dv bu yee 'a mu -ti. Nyiblidv -bv, -v κō -ti 'n hle, v hle-ε ni, -ε mω, a κō ba =tu 'aan dīōnv =huen, κō,

ba da Nyisva a leleny^{*}, -tebli -mu', v pu le, v 'yee 'lu le'yiye 'kwli, ε nɔ- kɔ -pli v pi 'a -ne ti. Nyiblidu a 'mu, v 'yee 'lu 'waa dɔnɔv ni diaki. Kεε, v 'yi -dedede -yi. 'Waa 'lu a le-hihie 'wɪ-ti 'klɔ -bu ki a nyibli a 'lu a le-hihie yi. 19-Yusu -bu, -ε kɔɔ ne 'a -ne -dedede win ki, ε kɔ -nu 'hven-, v 'yi -mυε. -Yusu 'Klɪsɔ a 'mu, ε nɔ- mɔ 'Cυε a 'lu. 'Cυε, ε 'wɪ-ti 'a 'hvi yi. Nyibli -mu', v kɔɔ 'hven-, -v -mυε, v nu- ε yi 'kli -nyi, 'ε ni-e, 'a nyibli 'v kυε -wɔtu ni -do, 'v mii ye', 'ki 'v 'a 'hru wɔn, =wɪ yi -te Nyisva ni 'a -hɔhva. ε ni-e ni, 'a nyibli 'v yi 'v -tite ni -do ni, -ε di-e nu, ε kɔ -nu 'hven-, v 'mu -mυε, =wɪ yi -te -tonyiblo a 'hvi a -tebli nu 'li 'yibletutule, 'v -mυε.

20 A yi-e ni, -ε mɔ, 'aan pεpε, a kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hven-, ε 'wɪ yi, a 'ku ni. 'A -ti, 'kuo^{*} 'yi 'ki 'a mu 'kli ki -kɔɔ -ni. -Te ε ni 'mu le, de- nu 'ki-ti, 'a ne, =wɪ yi nyibli -bu, -v 'ye -Yusu 'Klɪsɔ ni yi. De- kɔ -ti 'a -tui 'v tete a gblegble -mu', -v pi le: 21 «Ni 'blee 'li de -mu' kva, =ni 'tεε 'li de -mu' wɔn, kɔ, =ni 'hrεen 'li de -mu' le.» 22 Tetedu a 'mu, nyibli, v nu-hie-e 'lu -mɔ le. Didi-tebli a pεpε ni 'v ni, 'ki nyibli 'mu=v di. 23 Ti -hi la a ti 'yri, -tonyibli a 'lu a le-hihie yi la-a ni 'ye, -ε mɔ, tetedu a 'mu, v yi -nyi la nyibli -tɔ, -ε nu-o, v wen 'ni, -a kɔ -ba kυε nunu-tebli -bi =wien le, 'ki 'li Nyisva a dɪda 'kwli, ε kɔ, -a kɔ -ba -tu -aan dɔnɔv =hven. Kεε, 'waa tetedu a 'mu, v 'ni -hεε-ε nyiblo, 'ki bu kɔɔ a 'lu a le-hihie -hvan win ki.

-Yusu 'Klɪsɔ -nyi 'a mu ηmlɪ yrayrɪ

3 1 A yi-e ni, -ε mɔ, Nyisva -ha 'li 'a mu 'kukonyibli 'nyi, 'ε -ha 'a mu 'klɔ, a kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hven-. 'A -ti o, -tebli -mu', -ε ni 'li yakɔ 'kwli, ε nɔ- ba =mυɔ le, -te -mu', -Yusu 'Klɪsɔ ni 'li, 'ki 'li Nyisva a diidekiɔta ki. 2-Tebli -mu', -ε ni 'li yakɔ 'kwli, ε nɔ- kɔ -ti ba -hie 'lu -mɔ le 'a -ne ti. A 'ni 'hie 'li 'klɔ -bu ki a -tebli 'lu -mɔ le. 3 A yi-e ni, -ε mɔ, 'aan 'klɔ 'ka -we la 'li ni. A 'wɪ la -te ba 'ye ni 'ku wen, 'ti -te Nyisva bu -ha wen 'li 'a mu 'kukuv wɔn. 'Ki 'li -Yusu 'Klɪsɔ -ji', 'ki ε pu 'li 'aan 'klɔ yrayrv 'li, 'ε =tui-e 'yie. 4 Aan -hunhlɔn, ε nɔ- mɔ -Yusu 'Klɪsɔ. -Nyrɔwɔ -kɔ 'kwli, ε di -hvan 'v -dii -ni de, a kɔɔ 'hven-, 'a mu di 'li 'a -ti a 'yi'bubva 'kwli pa.

5'A -ti, ba -ha 'li 'aan dabu 'klo a nunu-tebli -huan 'nyi. Ba hie 'v -wlawli ko 'lawlu 'huen- bu. A 'ni 'ween 'ki de, 'ki 'aan 'yrinaabu bu nyre yi. 'Aan =wli a -huhua-tebli -huan 'ni 'koo 'li 'a mu win ki de. A 'ni 'muo 'ki yunyre-tebli le. -Tebli -mu', a 'yi -ko, 'a 'ni 'tuo 'li 'a ca, -e nu-o, 'bu mo, 'ba =tu 'a ca, e =hen 'nyre, -e mo, a 'wi-t nyibli -mu', -v kwle -ci yi. 6Yunyre-tebli a 'mu, e no- ko -ti Nyisua 'e pu nyibli -mu', -v 'ye ni =tuu 'v-v yru le. 7Ti -hi la a ti 'yri, yunyre-tebli a 'mu, no- 'aan 'mumu, a ni la -we, 'e koo la 'a mu win ki.

8Kee, -te ti ne -bu, ba -ha -tebli a pepe a 'mu me le. A 'ni 'puu 'ki yru de, 'aan =wli bu 'kee 'lile'yiya, 'ki ba nu de -huan, a 'ni 'nuo 'li nyibli 'crejmlu 'yi -hlon le, a 'ni 'haa li nyibli 'yri le, a 'ni 'hlaa 'ki -ti -huan le de, 9a 'ni 'pupu 'li hi kle, -e nu-o, a hie 'v 'aan nunuklo 'ka bu, e ko -tebli -huan -mu', a ni la le. 10A ween ke 'klo yrayru ki. Nyisua, no- -nyi 'a mu 'klo yrayru a 'mu, 'e pu-t yrayru' le, -e di-e nu, e 'mu Nyisua a 'klo yi 'wi, a 'mu Nyisua yi -tee, Nyisua a yiyie a 'mu, e 'mu kle -bii -ni 'ki 'v 'a mu -mo.

11De a 'mu 'a -ti, -Yusu a nyibli a pepe, v mo de ni -do. -Juukue ko 'a -ne dakoo =du a nyibli 'huen- -gbati, 'yile'jura =du 'yi 'v -ni, 'ki 'v Nyisua ye'. Nyiblo 'bu ni 'v, e 'be* yi, e 'yi yi 'be, 'ki 'v Nyisua ye', 'yile'jura 'yi 'v -ni. Nyiblo yi 'crien, e 'yi 'crien -yi, -mo =koyu, =yi =koyu 'pa-, 'ki 'v Nyisua ye', 'yile'jura =du 'yi 'v -ni, -e nu-o, -Yusu 'Klisu ni -do, e no- ni 'v nyibli a pepe 'lu yi, e ko, 'e ni 'li 'a nyibli a pepe a =wli ki.

-Yusu 'Klisu nu-o ni, 'a bi yrayru'

12Bu bi 'li 'a mu 'kwli, -e mo, Nyisua -ha 'li 'a mu ni, 'ki ba -he 'a nyibli. E nue ne 'a mu ni. -Te e ni 'mu le, 'a -ti, -tebli a ko ba nu, e no- mo: Ba ko nyibli a nyai, 'aan =wli bu 'yoo -ni, ba -tuo 'li 'aan duonv 'li, nyibli -bi a -ti, e no- ba -hie 'lu -mo le, e ko ba ko =wlv a 'lila -we. 13'Aan 'bio, 'ye =bu bu nu 'a mu de -huan -mo, a 'ni 'puu 'li =nu yru le, kee, ba -hru de -huan a 'mu 'a -ti -mo. -Te -aan Kookonyo -nu, 'e -hru -aan de 'kuku* a -ti -mo, ke- ba nu, ba -hru nyibli a de 'kuku, v nu 'mu -mo a -ti -mo -we. 14De -mo de gbagbu, e no- mo ba -nunue -ni, -kotu 'ba yi-t le ni ni,

a di kɔ =wɔtu ni -do. 15 Ba -hɔn 'v=v -mɔ', 'ki kibuwɛɛnlɛ -mɔ', -Yusu 'Klɪsɔ yɪ 'a mɔ -nyi, bu kɔɔ nɛ 'aan =wɪ win ki, -ɛ nu=o, Nyɪsua da 'a mɔ ni, 'ki ba -mɔɛ, kɔ, 'ki ba kɔ kibuwɛɛnlɛ. Ba -nyi-e 'wio 'a -nɛ ti. 16 Ba -hie -Yusu a win a -tɪ 'lu -mɔ lɛ 'a -nɛ ti. Ba tɔtɔɔ -ni. Ba pɔpɔ =tɔ' lɛ. Ba nu -wɪdɔvɪ a gblegble, ba blee Nyɪsua -mɔ. Ba nu -wɪdɔvɪ -mɔ', Nyɪsua a -Hihɪu* tɔɛ nɛ 'a mɔ. Ba nu dɔdɔ, ba -nyi-e 'wio. 17 'A -nɛ dɛ, a di nu, ba nu 'lɪ-tɪ -Yusu 'Klɪsɔ a 'nyrɛ 'kwɪli, kɔ 'a -nɛ -tɪ a di hɪa, ba hɪa=a, 'ki 'lɪ -Yusu 'Klɪsɔ a 'nyrɛ 'kwɪli. Ba -nyi -aan 'Bat Nyɪsua 'wio -wɛ, 'ki 'lɪ -Yusu 'Klɪsɔ a 'nyrɛ 'kwɪli.

**-Tɛ -Yusu a nyibli a nɪnabɔvɪ kɔ bu ni 'mɔ,
'ki 'v nyibli -bɪ ye'**

18 'A mɔ nɔgbɪ, ba =tuu 'v 'aan nyɪbɛpɔ 'v, -ɛ nu=o, ɛ nɔ- mɔ yɪnɔdɛ, 'ki 'v -aan Kɔkɔnyɔ ye'.

19 'A mɔ nyɪbɛpɔ -mɔ -bɪ, ba nɔɛ nɛ 'aan nɔgbɪ, a 'nɪ 'pɔvɪ 'lɪ =nɔ yɪv lɛ.

20 'A mɔ 'yonɔ -mɔ -bɪ, ba =tuu 'v 'aan 'bainɔ kɔ 'aan 'diɪnɔ 'v, 'ki 'v 'a -nɛ =dedede a -ta', -kɔtɪ ɛ nɔ- kwɪɛ Kɔkɔnyɔ ki.

21 'A mɔ 'yonɔ a 'bainɔ -mɔ -bɪ, a 'nɪ 'pɔvɪ 'lɪ 'aan 'yonɔ yɪv' lɛ, -ɛ di=e nu, 'waa =wɪ 'nɪ =ha =hlɔn bi.

22 'A mɔ -kvannunyibli, ba =tuu 'v 'aan nyibli gbagbɪ 'v, 'ki 'v 'a -nɛ =dedede a -ta'. A 'nɪ 'pɔvɪ 'lɪ lɛ, bu ni 'v 'a mɔ ye', 'tɪ- a 'mɔ 'v =nɔ 'v =tuu -ni, -ɛ di=e nu, v 'mɔ 'a mɔ 'nyrɛ lɛ pɔ. Kɛɛ, 'ba yɪ -kɔvɪn ni ni, ba -ha 'lɪ-tɪ =wɪv ki, ba nu=o, -ɛ nu=o, -aan Kɔkɔnyɔ, ɛ nɔ- a =tui 'v. 23 'A -nɛ -kvande, v di 'a mɔ -nyi, ba -ha 'lɪ-tɪ =wɪv ki, ba nu=o, -ɛ nu=o, -aan Kɔkɔnyɔ a -kɔvɪn a ni. ɛ 'yɪ -tonyibli ni -do a -kɔvɪn 'pa-, a 'nɪ -nu=o lɪ-tɪ. 24 Ba kɔ 'a yiyie, -ɛ mɔ, Kɔkɔnyɔ, ɛ nɔ- di 'a mɔ 'wio -nyi. 'Kɔ yɪyɪv -mɔ', ɛ -wɛ -mɔ, 'ki 'v 'a nyibli -mɔ', ɛ di 'a mɔɔ 'nɪ -nyi, 'ki 'lɪ yakɔ 'kwɪli. 'Aan Nyibli gbagbɪ -mɔ', -ɛ kɔ -kɔvɪn a ni, ɛ nɔ- mɔ -Yusu 'Klɪsɔ. 25 Nyibli -mɔ', -v ni -tɛblɪ -hɔvɪn, v nu- -mɔ -bɪ, Nyɪsua a -bati di =nɔ 'nɪ klɔ, -tɛblɪ -hɔvɪn a 'mɔ, v ni a -tɪ. ɛ nɔ- -mɔ -bɪ, ɛ 'nɪ 'jra=a lɪ nyibli 'yɪ lɛ.

4 1 'A mɔ nyibli gbagbɪ -mɔ -bɪ, 'aan =wɪ bu nɔ yɪ, 'ki 'v 'aan -kvannunyibli -mɔ'. -Tɛblɪ -mɔ', -ɛ 'sɪi 'v yɪ, ɛ nɔ- ba nu =nɔ -mɔ. Bu bi 'lɪ 'a mɔ 'kwɪli, -ɛ mɔ,

'aan 'mumu, a kɔ Nyiblo gbagbu -wɛ, 'kɪ 'lɪ yakɔ 'kwli,
'ɛ nɪ 'v 'a mʊ 'lu yɪ.

**Ba 'cibi 'v Nyɪsua a dɪda,
ɛ kɔ, ba kɔ -tɔ**

2Ba 'cibi 'v Nyɪsua a dɪda. 'Aan 'klɪ 'nɪ 'wɛɛ 'lɪ, 'kɪ ba da-a.
Ba -nyɪ-e 'wio. 3Ba da Nyɪsua -wɛ, 'kɪ 'v -aan -ta', -ɛ di-e nu,
ɛ 'mʊ 'hru yɪ kla, -a 'mʊ 'a -haantitɛ nyibli pʊ, ɛ kɔ, -Yusu
'Klɪsʊ a -tɪ -bʊ, -ɛ -hli nyibli 'yɪ kɪ, -a 'mʊ =nʊ-v kle -huhɪa
-nɪ. 'Bɪ a yɪ-e nɪ, -ɛ mɔ, -tɛ 'n nɛ -Yusu a -tɪ -mɔ lɛ, ɛ nɔ- kɔ
-tɪ, 'v pʊ 'mʊ =jɪ'. 4Ba da Nyɪsua, -ɛ di-e nu, 'mʊ nyibli -Yusu
a -tɪ kle -huhɪa -nɪ -tɛɛ, =wɪ yɪ -tɛ Nyɪsua ni 'a -huhua.

5Ba =tu 'aan 'yrinaabʊ 'yɪe, -ɛ di-e nu, ɛ 'mʊ 'v yɪ 'sɪi -nɪ,
'kɪ 'lɪ nyibli -mʊ', -v 'yɪ -Yusu a nyibli 'pa- 'nyɪ. A 'nɪ
'waan 'lɪ tɪ, 'kɪ ba lee -nʊ -Yusu a -tɪ, ɛ kɔ, ba -hɛɛ -nʊ.
6'Aan pupuwɪn bʊ nɔ yɪ. Bʊ kwɛɛ nyibli kɪ. 'A -nɛ nyiblo
'bʊ yɪ 'a mʊ nɪ 'betɪ -nɪ, ba yɪ -tɛ a di 'a kle-huhɪaɛ nu.

'Betɪle

7-Aan =wɛ a nyiblo, -ɛ mɔ Tɪsɪkɪ, ɛ ni -Yusu 'Klɪsʊ
a -kʊan, 'kɪ 'lɪ 'a =wɛ a pepɛ kɪ. ɛ kɔ 'mʊ 'hʊɛn-, -a mʊ ni
-aan Kʊkɔnyɔ a -kʊan. ɛ nɔ- di 'a mʊ -lee -nɪ, -tɛ 'n nɪ
'nɛ-nɪnɪ. 8ɛ nɔ- nu-o, 'nɪ yɪ 'lɪ-tɪ 'a mʊ -mɔ tɛ, -ɛ di-e nu,
ɛ 'mʊ 'a mʊ -lee -nɪ, -tɛ -a nu 'nɛ-nɪnɪ, ɛ kɔ, ɛ 'mʊ 'a mʊ 'klɪ
-nyɪ -wɛ. 9ɛ kɔ -aan =wɛ a nyiblo Onesimʊ 'hʊɛn-,
v nɪ 'hʊɛn a 'mʊ, v nʊ- 'n yɪ 'lɪ 'a mʊ -mɔ tɛ. Onesimʊ
a 'mʊ, ɛ mɔ 'aan 'blikʊɛyʊ -nɔ. ɛ kʊo -Yusu 'Klɪsʊ =wɛ yɪ
-tɛɛ. ʊ nɪ 'hʊɛn a 'mʊ, v nʊ- di 'a mʊ -lee -nɪ, -teblɪ nɪ
-tɛ -bʊ, -ɛ mɪi 'nɛ- 'lu -mɔ.

10Nyiblo -bʊ, -ɛ mɔ Alɪtakɪ, -ɛ kɔ 'mʊ 'hʊɛn-, -a nɪ 'nɛ- =jɪ',
ɛ 'betɪ 'a mʊ. Makɪ, -ɛ mɔ Banabasɪ a 'dɪayɪ -bɪ, ɛ 'betɪ 'a mʊ.
'Bʊ mɔ, 'bʊ nyɛ 'lɪ 'a mʊ -mɔ, ba 'ble-e kʊa -tɛɛ. 'N lee la
'a mʊ 'a -tɪ nɪ. 11Jesu, -ɛ kɔ 'nyɛ -bɪ -mɔ Jutʊsɪ, ɛ 'betɪ
'a mʊ -wɛ. Nyibli nɪ ta a 'mʊ, v nʊ- mɔ -Juukʊɛ nɪ -do,
-v kɔ 'mʊ 'hʊɛn- -ni -kʊan, -ɛ di-e nu, nyibli 'mʊ-v yɪ,
-ɛ mɔ, Nyɪsua, nɔ- kɔɔ nyibli a pepɛ win kɪ. ʊ yɪ 'mʊ
'nɪ -hɛɛ -nɪ dɪakɪ.

12Nyiblo -bʊ, -ɛ mɔ Epafɾasɪ, -ɛ mɔ 'aan 'blikʊɛyʊ -bɪ,
ɛ 'betɪ 'a mʊ. ɛ ni -Yusu 'Klɪsʊ a -kʊan. 'A -nɛ tɪ,

ε =tui 'v 'kli, 'ε δε Nyisva, 'ki 'v 'aan -ta', -ε di=e nu, a 'mv 'kli kɔ, ε kɔ, a 'mv ye' -muu -ni, 'ki 'v Nyisva a 'hru wlɔn, kɔ, δε -mv', Nyisva -hve, a 'mv=v yi, kɔ, a 'mv=v nu. 13'Na 'mumu, 'n yi-t 'ni 'ye, -ε mɔ, ε ni -kvan dtaki, 'ki 'v 'aan -ta', kɔ 'ki 'v nyibli -mv' -mɔ', -v ni 'li Laodisedɔ kɔ Hielapolisɔ 'hven- 'kwli. 14 Luku, -ε mɔ -dɔdɔ gbagbu -mv', -a -nve -ni, ε kɔ Damasi 'hven-, v 'beti 'a mv.

15-Yusu a nyibli a pepe -mv', -v ni 'li Laodisedɔ 'kwli, 'n 'beti =nv. Nɔgba -mv', -ε mɔ Nifa, 'n 'beti=e, ε kɔ -Yusu a nyibli -mv', -v yi 'li 'a -te le 'kukue -ni 'hven-. 16'Bu mɔ, 'ba -hre 'crien -bu, -ε -bi ba gba=a 'cve a nyibli -mv' yi, -v ni 'li Laodisedɔ 'kwli, -ε di=e nu, 'waa =gbetu, v 'mv=v -hre -we. 'Crien -mv', 'n gba la Laodisekue yi, bu ya 'a mɔ=v yi, a 'mv=v -hre -we. 17 Ba lee Asipu, -ε mɔ, bu =tu 'v 'kli, -kvan -mv', -Yusu 'Kisu -nyi=e, ε 'mv=v nu -nunu, ε 'mv=v 'lu -yra.

18'Mɔ Pɔlv, 'mɔ -yi 'crienkotɔ -bu 'cri: 'N 'beti 'a mv -tεε. ε 'ni 'hruo 'li 'a mv -mɔ, -ε mɔ, 'n 'tεε ni 'ne- =ju'. Nyisva bu nu 'a mv =haande -mɔ.

YI-HECRIEN,
Pɔlv gba la
TESALONIKUKUƆ
yi

1 ¹Mɔ Pɔlv, 'mɔ -yi 'crien -bu 'cri, 'n kɔ Silasɔ kɔ Timote 'hven-. 'A mu -mɔ', -v mɔ -Yusu a nyibli, -v ni 'lɔ Tesalonikidɔ 'kwli, 'a mu -a yi -mɔ 'cru -ni, 'a mu -mɔ', -v ni 'lɔ -aan 'Bat Nyɔsua kɔ -aan Kukɔnyɔ -Yusu 'Klɔsɔ* 'hven- -jɔ'. Nyɔsua bu nu 'a mu -haandɛ -mɔ, ɛ kɔ, bu -nyi 'a mu kibwɛenlɛ.

**-Yusu a nyibli -mɔ', -v ni 'lɔ Tesalonikidɔ 'kwli,
v nu- kɔ -ti Pɔlv 'ɛ yi Nyɔsua 'wio -nyi**

2-3 'A -nɛ ti, 'bu mɔ, -ba yi -aan 'Bat Nyɔsua ni dɛ, 'kɔ 'v 'aan -ta', -a yi -nyi-e 'wio, 'aan -ti. 'Bu mɔ, -ba yi-t ni dɛ, -ɛ -bɔ -tɛ a -nu, 'a kuo -Yusu 'Klɔsɔ =wlv yi, 'a ni 'a -kuan, kɔ, -tɛ a nu Nyɔsua a nɔvɛɛ, ɛ nɔ- -a yi 'lu -mɔ lɛ -hie, ɛ kɔ, -tɛ a -nu, 'a kuo =nɛ =wlv yi, 'a yi-t -ple, 'kɔ 'lɔ =wlv a 'lɔla 'kwli, -ɛ mɔ -aan Kukɔnyɔ -Yusu 'Klɔsɔ di 'nɔ di dɛ. 4 'Dayɔv -na, -a yi-e ni, -ɛ mɔ, Nyɔsua nɔvɛ nɛ 'a mu ni, kɔ, 'ɛ -ha 'lɔ 'a mu, 'kɔ ba -hɛ 'a nyibli. 5 -A yi dɛ a 'mɔ ni, -ɛ nu-o, ti -mɔ', -ɛ kɔ 'yri -a pu la 'v 'a mu -Yusu 'Klɔsɔ a -haantitɛ, -a 'nɔ -pu-v la win dadɔ, kɛɛ, 'kɔ 'lɔ Nyɔsua a -Hihiu* a 'klɔ 'kwli, 'kɔ -a yi la 'lɔ -hlee -ni, kɔ, -a yru ti lɛ, -ɛ mɔ, -Yusu a -haantitɛ a 'mɔ, ɛ mɔ -ti a -tɛɛ =nɔ. -Tɛ -a ni la 'lɔ 'a mu -mɔ, 'a -ti, a yi la -aan nunuklɔ ni. -A ni la-a ni, -ɛ di-e nu, -a 'mɔ la 'a mu -hɛɛ -ni.

6 -Aan =pɔ a 'mɔ, ɛ nɔ- a -hɛ 'lɔ lɛ, ɛ kɔ Kukɔnyɔ a =pɔ 'hven-. -Tɛ a 'ble la Nyɔsua a win kua, ɛ nɔ- kɔ -ti, nyibli 'v =tui 'a mu -hven, kɛɛ, a ni dɔdɔ diaktɔ, Nyɔsua a win a 'mɔ, 'a -ti, -kɔti Nyɔsua a -Hihiu, ɛ nɔ- yi 'a mu -hɛɛ -ni.

7Ɛ nu-o, Nyɩsua a nyibli -mʊ', -v nɩ 'lɩ Masedvanɩblugba, kɔ Akaiblugba* 'hʊɛn- 'kwli, 'a tɔɔ -nʊ, -tɛ 'waa nunuklɔ kɔ bu nɩ 'mʊ -wɛ. 8'A mʊ nu-o, nyibli -hʊɔhʊ 'v 'wɩn -aan Kukɔnyɔ a -tɩ. Ɛ 'yɩ 'lɩ Masedvanɩblugba kɔ Akaiblugba nɩ -do 'kwli 'pa-, kɛɛ, 'kɩ 'v 'a -nɛ -tɩtɛ -dʊ, nyibli 'wɩn nɩ, -tɛ a nu Nyɩsua a =wɩv a yɩkuole. -A 'yɩ =dedede -kɔ, -ba =tu 'v-v 'lu. 9Nyibli a pɛpɛ hɛɛ-nɩ, -tɛ a nu la -aan kua'buble -tɛɛ, tɩ -mʊ' -kɔ 'yɩ -a di la 'lɩ 'a mʊ -mɔ, 'v hɛɛ-nɩ -wɛ, -tɛ a -nu, 'a hie 'v 'aan -cɩ, ɛ kɔ 'kuo a dɩda bu, 'a -nyɩ 'aan =wɩv a pɛpɛ Nyɩsua, 'tɩ- 'a =tɩ 'v-v. Nyɩsua a 'mʊ, ɛ nɩ 'klɔ, 'tɩ- ɛ mɔ -tɛɛ a Nyɩsua =nɩ. 10Nyibli a 'mʊ, v yi-e nɩ -wɛ, -ɛ mɔ, Nyɩsua a 'Yu -mʊ', -ɛ di 'lɩ yakɔ 'kwli -hɔn, ɛ nɔ- a yɩ -ple. 'A 'Yu a 'mʊ, ɛ nɔ- mɔ -Yusu, Nyɩsua -ha 'lɩ 'kukɔnyibli 'nyɩ, ɛ -ha 'klɔ. -Yusu a 'mʊ, ɛ nɔ- di -a mʊ wa, 'kɩ Nyɩsua a yɩv 'yɛ nɩ di -a mʊ nɩ klɔ, tɩ -mʊ' -kɔ 'yɩ Nyɩsua a 'mʊ, ɛ di 'v nyibli -bati lɛ -pʊv -nɩ.

**Nyɩsua a -kʊan -mʊ',
Pɔlv nɩ la 'lɩ Tesalonikɩdɔ 'kwli**

2 1'Dɩayɩv -na, 'aan =gbɛv, a yi-e nɩ, -ɛ mɔ, -tɛ -a di la 'lɩ 'a mʊ -mɔ, ɛ 'yɩ la dadʊ' pa. 2A yi-e nɩ -wɛ, -ɛ mɔ, 'tɩ- -a 'mʊ la 'lɩ 'a mʊ -mɔ di, -tɛ -a 'tɛ nɩ la 'lɩ Filipɔdɔ 'kwli, nyibli =tɩ la -a mʊ =hʊɛn dɩakɩ, 'v -hɛ la -a mʊ 'yɩ lɛ. -Tɛ -a di la, 'kɩ 'lɩ 'a mʊ -mɔ, 'kɩ 'lɩ Tesalonikɩdɔ 'kwli, -a yɛɛ 'lɩ -aan yɩanyibli -hʊɔhʊ bu -wɛ. Kɛɛ, Nyɩsua, nɔ- =tu la 'lɩ -a mʊ =wɩv 'kwli bu, =a pʊ la 'a mʊ -Yusu a -haantɩtɩ, -ɛ -hʊɛn 'lɩ Nyɩsua -mɔ. 3'Bʊ mɔ, =ba yɩ nyibli nɩ -lee -nɩ, bu 'ble Nyɩsua a win kua, -a 'nɩ -nu-o hɩ, yɩnyɩrede =dʊ 'yɩ 'lɩ -aan =wɩv kɩ -nɩ, kɔ, -a 'nɩ -kaa-a lɩ nyiblo =dʊ. 4Kɛɛ, -tɩ nɩ -do -mʊ', Nyɩsua -hʊɛ, -ba hla, ɛ nɔ- -a hɛ, -ɛ nu-o, ɛ 'yɛ-e nɩ, -ɛ mɔ, -a mɔ nyibli =nɩ, -v 'sɩ 'v yɩ, 'ɛ wɛn -aan dɛ kɩ, 'ɛ lee nɛ -a mʊ, 'kɩ -ba pʊ nyibli 'a -haantɩtɩ. -A 'nɩ -pʊ-v win, 'kɩ -a 'mʊ -tonyibli a plɔ -blee -nɩ, kɛɛ, -a pɩ win, -ɛ di-e nu, Nyɩsua a plɔ 'mʊ ble. Ɛ nɔ- yɩ -tɛblɩ -mʊ', -ɛ nɩ 'lɩ -aan =wɩv kɩ 'yɛ.

5A yi-e nɩ, -ɛ mɔ, -tɛ -a di la 'lɩ 'a mʊ -mɔ, -a 'yɩ la 'lɩ lɛ'tuɛwin -ya, kɔ, -a 'nɩ -pʊ-v la win, 'kɩ a 'mʊ la -a mʊ kukɔ-tɛblɩ -nyɩ. -Tɩ -bʊ, 'n yɩ 'cɩ, Nyɩsua yi-e nɩ, -ɛ mɔ, -tɩ a -tɛɛ =nɩ. 6'Kɩ 'lɩ 'a mʊ 'nyɩ, -hʊv', 'kɩ 'lɩ nyibli -bɩ 'nyɩ,

-a 'yɪ -hʋan=a lɛ nɪ =mʋɛ, 'kɪ nyibli bʋ pʋ -a mʋ 'nyrɛ lɛ. 7'Ɛ mɔ -han-tɪ, -tɛ -a mɔ -Yusu a -mɔnanyʋ*, -a kɔ la 'hru, 'kɪ -ba lee la 'a mʋ, -ɛ mɔ, ba kɔ 'v -aan 'v-tuule, kɔ, 'kɪ ba -ha la kɔkɔ-tɛbli -aan -hɛɛɛ a -tɪ. Kɛɛ, -a 'yɪ-tɪ -nu. -Tɛ -a nɪ la 'lɪ 'a mʋ 'nyɪ, -a kɔ la =wɔ 'yɔpɔ, =wɪ yɪ 'yonʋ'dii, -ɛ kɔ 'lɪ 'a 'yonʋ a dɛ -mɔ diaki. 8-A nʋɛ nɛ 'a mʋ nɪ diaki. Ɛ nɔ-nʋ=ɔ, =a -hʋɛ -ba pʋ la 'a mʋ Nyɪsʋa a -haantitɛ. Ɛ 'yɪ dɛ nɪ -do a 'mʋ 'pa-. -A -wɛ la -mɔ -wɛ, 'kɪ -ba 'kʋ la 'aan -tɪ, -ɛ nʋ=ɔ, a -hɛ la -aan =wɔ a nyibli.

9'Diayɪnʋ -na, 'n pʋ=v -han-tɪ, -tɛ -a nɪ la, =a =tɪ la 'v 'kɪ, =a nɪ la -kʋan, 'kɪ 'lɪ 'a mʋ -mɔ, 'a -tɪ 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bʋ -hru 'a mʋ -mɔ. -A yɪ la 'a mʋ Nyɪsʋa a -haantitɛ nɪ pɪ, =a nɪ la -kʋan, 'tɔ kɔ -nyrɛ, -ɛ di-e nʋ, -a 'mʋ la -aan diɔnʋ yɪ -wɔn, a 'nɪ -ha la lekiklelɛ -kɔ, -aan -tɪ. 10A yɪ-e nɪ, Nyɪsʋa 'ɛ yɪ-e -wɛ, -ɛ mɔ, -tɛ -a nɪ la 'lɪ 'a mʋ -mɔ, -aan nunʋmɪ 'sɪi la yɪ, 'kɪ 'v 'a mʋ ye', 'a mʋ -mʋ', -v 'ble Nyɪsʋa a -tɪ kʋa. Yɪnyredɛ =dʋ 'yɪ la 'lɪ -aan nunʋkɔ 'kwɪ -nɪ, ɛ kɔ, nyiblo =dʋ 'yɪ la 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bʋ yɛɛ la -a mʋ -tɪ. 11A yɪ-e nɪ -wɛ, -ɛ mɔ, -a yɪ la 'aan pɛpɛ 'nɪ -hɛɛ -nɪ, =wɪ yɪ, -tɛ 'yonʋ'baɪ nɪ, 'ɛ yɪ 'a 'yonʋ -hɛɛ -nɪ, 12-a =tɪ la 'lɪ 'a mʋ =wɔ 'kwɪ bʋ, kɔ, =a nyɛɛ la 'a mʋ lɛ 'a -nɛ tɪ, 'kɪ 'aan nɪnabʋ bʋ blee Nyɪsʋa a pɔ. Nyɪsʋa, nɔ- dɛ 'a mʋ, 'kɪ ba pa 'lɪ 'a 'kɔ yrayrʋ 'kwɪ, a 'mʋ 'lɪ 'a -tɪ a 'yɪ'bobʋa 'kwɪ nɪ.

13-A yɪ -nyɪ Nyɪsʋa 'wɪɔ -wɛ 'a -nɛ tɪ, -ɛ nʋ=ɔ, -tɛ a 'wɪn la 'a -tɪ -mʋ', -a lee la 'a mʋ, 'aan =wɪ 'ble=e kʋa -tɛɛ, 'a yɪ la=a, -ɛ mɔ, Nyɪsʋa a wɪn =nɔ la, ɛ 'yɪ la -tonyiblo a wɪn 'pa-. Ɛ mɔ -han-tɪ, Nyɪsʋa a wɪn =nɔ, 'ɛ nɪ -kʋan, 'kɪ 'lɪ 'aan =wɪ kɪ, 'a mʋ -mʋ', -v -nyɪ 'aan =wɪ -Yusu 'Kɪsʋ. 14'Diayɪnʋ -na, dɛ -mʋ', -ɛ nʋ nyibli -mʋ', -v kʋo -Yusu 'Kɪsʋ =wɔ yɪ, -v nɪ 'lɪ Sudeblɔgba 'kwɪ, ɛ nɔ- nʋ 'a mʋ -wɛ. Ɛ =hɛn 'nyrɛ, -tɛ -Juukʋɛ* -nʋ, 'v =tɪ -Yusu a nyibli -mʋ', -v nɪ 'lɪ Sudeblɔgba 'kwɪ =hʋɛn, kɛ- nɪ -do 'aan 'blikʋɛ -nʋ, 'v =tɪ 'a mʋ -hʋɛn. 15-Juukʋɛ nɪ -do a 'mʋ, nʋ- 'lɛ la Nyɪsʋa a wɪnwɔn-hanyʋ*, tɪ -hi la a tɪ 'yɪ, v nɪ -do a 'mʋ, v nʋ- 'la -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsʋ, tɪ -bʋ 'yɪ, v nɪ -do a 'mʋ, v nʋ- =tɪ -a mʋ =hʋɛn -wɛ. Dɛ -mʋ', Nyɪsʋa a =wɔ -yɪraa -nɪ, ɛ nɔ- v nɪ. Ɔ yɪraa nyibli a pɛpɛ nɪ, 16'v =mʋɛ=ɛ lɛ, 'kɪ bʋ ka -a mʋ yɪ, -ɛ di-e nʋ, -a 'nɪ -ha Nyɪsʋa a -tɪ dakɔ -mʋ', -v 'yɪ -Juukʋɛ 'pa- -lee -nɪ, Nyɪsʋa 'nɪ -ha =nʋ wa a -tɪ.

-Tɛ ti nɛ -bu, u -wɛ 'li 'waa dɛ 'kuku* a pɛpɛ yɛ, Nyɩsua a yɩv 'ɛ -wɛ 'waa kuklɔ -mɔ.

Pɔlv -hʋɛ bu mu Tesalonikikue yi -mɛ

17'Diayɩv -na, -a mu -mɔ -bi, -tɛ -a -hɔn la 'li 'a mu -mɔ, 'aan 'yiyetv ni -a mu ni. Ɛ mɔ =han-ti, -a -hɔn 'li 'a mu -mɔ, kɛɛ, -aan =wli 'tɛ ni 'li 'a mu -mɔ. 'Kɩ 'li ti -hʋɔhʋ 'kwli, -a -hʋa-a ni, 'kɩ -ba di 'li 'a mu -mɔ. 18Seyɩ-seyɩ 'mɔ Pɔlv, 'n =mʋɛ la-a lɛ, 'kɩ 'li ti -hʋɔhʋ 'kwli, =bu di la 'li 'a mu -mɔ, kɛɛ, Satan* ka la 'mu yi. 19-A -hʋɛ -ba 'yɛ 'a mu de, -kɔti 'kɩ a ni 'li Nyɩsua a nyibli -mʋ' 'nyɩ, -v ni-e, =a yi-e, =a yi-ti -ple, -ɛ mɔ, Nyɩsua di -nyi -a mu 'wio. 'A mu -ni-e, =a ni dɔdɔ, ɛ kɔ, 'a mu -tʋɛ =nɛ nyibli, -ɛ mɔ, -aan -kʋan nɔ yi. Ɛ nɔ- di-e nu, -a 'mu -aan dɔnɔv a -pli pʋ, 'kɩ 'v -aan Kukɔnyɔ -Yusu yi, ti -mʋ' -kɔ 'yri ɛ di di de. 20Ɛ mɔ -tɛɛ, 'aan -ti, =a pi -aan Kukɔnyɔ 'nyɛ lɛ, =a ni dɔdɔ.

3 1-2-Tɛ -a 'yɛ ni 'win la, -tɛ a nu 'lɩnuu, -a 'yi la 'li =wlv a 'lɩla 'li -wɛ. Ɛ nɔ- nu-o, =a -yra la-a, 'kɩ -ba le la 'li Timote 'a mu -mɔ, -a mu ni -do, =a hie la 'li Atenɩdɔ 'kwli. A yi-e ni, -ɛ mɔ, Timote mɔ -aan nyiblo =nɔ, ɛ kɔ -a mu 'hʋɛn-, -a mu -pi Nyɩsua a -haantitɛ nyibli. -A le la 'li-ti 'a mu -mɔ, -ɛ di-e nu, ɛ 'mu 'a mu 'kɩ -nyi, a 'mu Nyɩsua a 'hru na -tɛɛ, 3a 'ni -ha 'v Nyɩsua a 'hru bu hie, =hʋɛn -mʋ', nyibli =tui 'a mu a -ti. -A yi-e ni, -ɛ mɔ, -a mu -bu, -v mɔ 'a nyibli, -a blɛɛ yi, -ba 'yɛ =hwɛndʋ a 'mu. 4-Tɛ -a 'tɛ ni la 'li 'a mu -mɔ, ɛ ni la ke', =a lee la 'a mu, -ɛ mɔ, =hʋɛn a 'yiye di la 'li 'ni di. 'Ɛ mɔ -tɛɛ, 'a 'ye-e, -ɛ mɔ, =hʋɛn a 'mu, ɛ nyɛ ni. 5-Tɛ 'n yi-e, -ɛ mɔ, a yi 'yɛ =hʋɛn, ɛ nɔ- nu-o, 'ni yi la 'li =wlv a 'lɩla 'li -wɛ, 'ni lee 'li Timote 'a mu -mɔ, -ɛ di-e nu, 'mʋ-v yi, 'bu mɔ, 'ba 'tɛ kuo -Yusu 'Kɩsv =wlv yi -tɛɛ, -kɔti 'n yi pie la hʋannʋ, 'kɩ Satan bu kaa la 'a mu. 'Bu mɔ, 'bu kɔ bu ni la 'mu lɛ, ɛ =hen 'nyɛ, -ɛ mɔ, -kʋan -mʋ', -a nu la 'li 'a mu 'nyɩ, ɛ mɔ dadʋ =nɔ.

Tesalonikikue a -ti, Pɔlv ni dɔdɔ

6Kɛɛ, -tɛ Timote -hɔn 'li 'a mu -mɔ, ɛ lee nɛ -a mu ni, -ɛ mɔ, 'kɩ a ni 'li -tɛɛ, 'ɛ lee nɛ -a mu -wɛ, -ɛ mɔ, a 'tɛ kuo -Yusu =wlv yi -tɛɛ, 'a nʋnʋɛ -ni, 'ɛ lee nɛ -a mu, -ɛ mɔ, -aan -ti ni 'a mu =wlv yi diaki, kɔ, -aan 'yiyetv ni 'a mu ni diaki.

-Aan 'mumu, 'aan 'yiyeto ni -a mu ni diaki -wε. 7'Diayinu -na, ε mɔ -hwen -niɔ, -a yi la-a 'ye, kεε, -te Timote -di, ε lee ne -a mu ni, -te -mu', a nu 'lununu, 'ε =tu 'li -a mu =wlv 'kwli bu, -kɔti a 'tɛ kuo -Yusu 'Klɩsv =wlv yi -tεε. 8-Te a 'tɛ ni 'v Kɔkɔnyɔ a 'hru wlɔn, ε nie ne -a mu dɔdu diaki. 9Plɔ a bleele a 'mu, -a kɔ, 'ki 'v 'aan -ta', 'a 'wio, -a yi Nyɩsva -nyi, ε 'yi 'v -a mu wien -ween -ni. 10'Tɔ kɔ -nyre, -a nyεε Nyɩsva le, 'ki 'li -aan =wli a pepe ki, 'ki bu -nyi -a mu 'hru, -a 'mu 'a mu yi -mε mɔ di, -tebli -mu', a 'yεε ni yi, 'ki 'v -Yusu a =wlv a ykuole a -ta', -a 'mu 'a mɔɔ -tɔɔ -ni.

11-A nyεε ne -aan 'Bai Nyɩsva le, ε kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'hwen-, -ε di=e nu, v 'mu 'hru -ha, 'ki -ba di 'a mu yi -mε. 12-Aan Kɔkɔnyɔ bu nu=ɔ, -ε di=e nu, a 'mu -nunve -ni, 'aan nunvele a 'mu, ε 'mu kle -bii -ni, ε kɔ, a 'mu nyibli a pepe -nve -ni -tεε, =wi yi, -te -a nu 'aan nvele. 13-Aan Kɔkɔnyɔ 'bu nu 'a nunuo le, -ε -bi a di kɔ 'kli, 'ki 'v 'a 'hru wlɔn, -ε di=e nu, de -hvan =du 'ni -ha 'li 'aan =wli ki ni, ε kɔ, a 'mu 'v yi 'sii -ni, 'ki 'v -aan 'Bai Nyɩsva ye', -nyrɔwɔ -mu', -ε kɔ 'kwli -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu di di de, 'ki 'ne- 'klɔ -bu ki, ε kɔ nyibli a pepe -mu', -v mɔ 'a nyibli 'hwen-.

Nyɩsva -hve=ε ni, -aan ninabɔi bu 'sii 'v yi

4 1'Diayinu -na, de, -ε kɔ ki -a di 'v -yreε -ni, ε nɔ- mɔ: ti -hi la a ti 'yri, -a tɔɔ ne 'a mɔɔ ni, -te a kɔ ba nu nuna, 'ti- Nyɩsva a plɔ 'mu ble. -A yi=e ni, -ε mɔ, ke- a ni nuna, kεε, -a nyεε ne 'a mu le diaki, 'ki 'li -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɩsv a 'nyre 'kwli, ba =tu 'v 'kli, ε 'mu 'v 'kli -bu, a =tui 'v, -te ti ne -bu 'v -hi. 2-Tebli -bu, -a tɔɔ la 'a mu, a yi=e ni. ε nɔ- mɔ -tebli -mu', -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɩsv yi nyibli -lee -ni, bu nu. 3De Nyɩsva -hve, ε nɔ- mɔ ba -ha 'aan dɔnɔ, ba -nyi 'aan dɔnɔ Nyɩsva pepe, 'aan ninabɔi 'mu 'v yi 'sii -ni. De ε =hen 'nyre, ε nɔ- mɔ, a 'ni 'nuo 'li 'lawlude kɔ -wlawlide 'hwen-. 4'A -ne nyibeyu gbe 'bu ni 'v, ε kɔ 'a nugba 'hwen-, bu 'buble kva, =wi yi, -te Nyɩsva ni 'a -huhva, ε kɔ, -te nyibli ni 'a -huhva -wε. 5Kεε, a 'ni 'kve 'li yunyre-tebli -mu', 'aan =wli -hve =wien le, -wen nyibli -mu', -v 'yi Nyɩsva -yi. 6Nyiblo =du 'ni 'nuo 'li -wlawli, ε kɔ 'a 'bihian a nugba 'hwen-, ε kɔ, ε 'ni 'kaa 'li 'a 'bihian =du, 'ki 'v nugbi a de ki. -A lee la 'a mu ni, =a ti la 'a mu -tεε, -ε mɔ, nyiblidu -mu',

-v ni yunyre-tɛblɔv a 'mɔ, -aan Kɔkɔnyɔ Nyɔsua a -bati di -nɔ 'nɪ klɔ. 7 Nyɔsua 'yɪ -a mɔ -da, 'kɪ -a 'mɔ -wlawlɔdɛ kɔ 'lawlɔdɛ 'hɔn- nu. Kɛɛ, ɛ da -a mɔ nɪ, 'kɪ -aan nɪnabɔ 'mɔ 'v yɪ 'sɪi -nɪ. 8 -Tɛ ɛ nɪ 'mɔ lɛ, 'a -tɪ, nyɪblo 'bɔ nɪ 'v, 'bɔ 'yɛ nɪ pɔ -tɪ -bɔ nɔa yɪ bɔ, ɛ 'yɪ -tonyɪbli a win 'pɑ-, ɛ 'yɪ-tɪ kɪ -hɪa -nɪ, kɛɛ, Nyɔsua -mɔ', -ɛ yɪ 'a mɔ 'a -Hɪhɪu* -nyɪ, ɛ nɔ- kɔ win ɛ hɪa kɪ.

9 Diayɪnɔ -na, 'n 'yɪ -dedede -kɔ, -bɔ di 'a mɔ -lee -nɪ, 'kɪ 'v 'aan 'bɪo -Yusu a nyɪbli a nɔvɛɛ a -tɑ', -ɛ nu-o, -tɛ a kɔ ba nu nɔnɔvɛɛ, Nyɔsua a -gbɛtɔ, ɛ tɔɔ nɛ 'a mɔ-ɔ nɪ -dodo. 10 ɛ mɔ -tɛɛ, 'a nɔvɛɛ Nyɔsua a nyɪbli a pɛpɛ -mɔ', -v nɪ 'lɪ Masɔvɔnɪblɔgbɑ 'kwɪlɪ. Kɛɛ, ba -tɪ 'v 'kɪ de, 'kɪ 'v nɔvɛɛ a 'mɔ, 'a -tɑ'. 11 Ba -tɪ 'v 'kɪ, -ɛ di-e nu, 'aan nɔnɔkɔ 'nɪ -hɑ -cahwɪlan -nɪ, ɛ kɔ, a 'nɪ 'bɪe 'lɪ 'aan 'bɪo a -tɪ 'nyɪ lɛ, kɔ, nyɪblo 'bɔ nɪ 'v, bɔ -tɪ 'v 'kɪ, ɛ 'mɔ 'a dɪɔnɔ lɛ -kɪklɛ -nɪ, -wɪ yɪ, -tɛ -a nu la-a 'aan leɛɛ. 12 'Bɔ mɔ, 'ba yɪ-tɪ lɛ nɪ nɪ, -ɛ -bɪ nyɪbli -mɔ', -v 'yɪ -Yusu a nyɪbli 'pɑ-, v di 'v 'a mɔ 'nɪ -tɪ -nɪ, ɛ kɔ, nyɪblo -dɔ 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bɔ pɔ 'a mɔ na wɪn.

-Nyrɔwɔ -Yusu di ya

13 Diayɪnɔ -na, -a -hɔvɛ-ɛ nɪ, ba yɪ dɛ -mɔ', -ɛ di 'lɪ -mɔ mɔ, 'kɪ 'v -tonyɪblo -bɔ, -ɛ 'kɔ a -tɑ', -ɛ di-e nu, 'aan -wɪlɪ 'nɪ -hɑ bɔ 'mɔvɛ 'dɔ, -wɪ yɪ nyɪbli -mɔ' -v 'yɪ -Yusu -yɪ, 'tɪ- -v 'yɛ nɪ -plee 'v=v lɛ. 14 -A pɔ=v -han-tɪ, -ɛ mɔ, -Yusu 'kɔ nɪ, -a pɔ=v -han-tɪ -wɛ, -ɛ mɔ, Nyɔsua -hɑ 'lɪ-tɪ 'kɔkɔnyɪbli 'nyɪ, 'ɛ -hɑ-a 'klɔ. ɛ nɔ- nu-o, -a yɪ-e, -ɛ mɔ, nyɪbli -mɔ', -v kɔ -Yusu -wɪlɔ yɪ, 'tɪ- -v 'kɔ, Nyɔsua di -hɑ 'lɪ -nɔ 'kɔkɔnyɪbli 'nyɪ, v kɔ -Yusu 'hɔn-, v 'mɔ 'v -tɛ nɪ -dɔ bɔ nɪ.

15 -Tɪ -bɔ, -a mɪ 'a mɔ lee mɔ, -aan Kɔkɔnyɔ, nɔ- tɔɔ nɛ -a mɔ-ɔ: -Nyrɔwɔ -mɔ', ɛ di ya, -a mɔ -mɔ', -v 'tɛ di 'klɔ nɪ, -a 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, -ba -hɪ nyɪbli -mɔ', -v 'kɔ yɛ'. 16 -Nyrɔwɔ a 'mɔ 'kwɪlɪ, nyɪbli di 'wɪn Nyɔsua a win, -tɛ ɛ di 'lɪ 'a lɛlɛnyɔ -mɔ -hlee -nɪ, Nyɔsua a lɛlɛnyɔ* a 'mɔ, 'wɑɑ nyɪblo gbɑgbɔ, ɛ 'mɔ 'lɪ win 'yɑɑ -nɪ, ɛ 'mɔ hle. 'Bɔ -hɪ, -ɛ -bɪ Nyɔsua a -ɲɑmɔ di pɔ win, -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪlɔv a 'mɔmɔ, ɛ 'mɔ 'lɪ yɑkɔ 'kwɪlɪ -hɔn, ɛ 'mɔ -tɪ. Nyɪbli -mɔ', -v kɔ -wɪlɔ yɪ, 'tɪ- -v 'kɔ, v nɔ- mɔ yɪ-hɛnyɪbli, -v di 'lɪ 'kɔkɔnyɪbli 'nyɪ -hɔn, -v di 'klɔ 'hɪ, 17 'tɪ- -a mɔ -bɔ, -v 'tɛ di 'klɔ nɪ,

Nyɩsua 'mu -a mu lɛ 'kukue -ni, -ɛ di-e nu, -a kɔ-ɔ 'hɛn-, -a 'mu yi bu -bibi -ni, 'ki 'li 'nuŋmu 'kwli, -aan pepe, -a 'mu mu, -a 'mu -aan Kukɔnyɔ ye' 'bɛ mɔ mu, 'ki 'li yɔ'. -A kɔ -aan Kukɔnyɔ 'hɛn-, 'ki -a di 'v -tɛ ni -do bu ni, -tɛ 'klɔ te yi bu. 18'A -ti o, -tɛ ɛ ni 'mu lɛ, win a 'mu, nɔ- ba nu, ba =tutu 'li =wlv 'kwli blɛ.

-Ba ni 'v -pleele'

5 1'Diayɩnu -na, -a 'yi 'ki yi -blɛɛ -ni, 'ki -ba 'cru nɛ 'a mu -mɔ, 'ki 'v ti -mu' -kɔ 'yri -tɛblɛ a 'mu, ɛ di 'v 'lu -mɔ -muu -ni a -ta', 2-ɛ nu-o, 'aan 'mumu, a yi-e ni, -ɛ mɔ, -nyrɔwɔ -mu', nyibli 'yɛ ni di 'v -Yusu 'Klɩsu ni -plee -ni, ɛ nɔ- ɛ di ya, =wɩ yi, -tɛ 'yiyriɩnyɔ ni didie, 'ɛ yi 'kayu wa mɔ di 'tɔ', ti -mu', -ɛ kɔ 'yri nyibli 'yɛ ni -plee 'v=v 'v. 3'Ti -mu', -ɛ kɔ 'yri nyibli 'yɛ ni di 'v=v 'lu -mɔ lɛ ni -hie -ni, v di lɛ pɩ: «'Dɩwɔ -waan ki bu, -gbugblole -du 'yi 'li -ni,» 'ki v di 'v -hɛn a 'yiye -wlv =tuu -ni, 'ti- 'ki nyiblo -du 'yɛ ni di 'v wlvn ni =ta. ɛ di 'wɩ nugba -mu', 'kwli ye ki, -ɛ mi =gbla mɔ yi, ti -mu' -kɔ 'yri ɛ 'yɛ ni -hie 'v=v 'lu -mɔ lɛ.

4'Diayɩnu -na, -nyrɔwɔ a 'mu, 'bu nyre 'v, ɛ 'yi yi -blɛɛ -ni, bu 'ta 'v 'a mu bu, -kɔti a 'yi nyiblidu -mu', -v ni 'li halɔ 'nyi yi 'wɩ, 5-ɛ nu-o, 'aan pepe, a nɛ -nyre'. -A 'yi nyibli -mu', -v nɛ 'li halɔ 'nyi lɛ yi 'wɩ. 6-Tɛ ɛ ni 'mu lɛ, 'a -ti, -a 'ni 'ŋmee 'li, =wɩ yi, -tɛ -v -bi ni, 'v yi ŋme. -A mu -mɔ -bi, -ba ni 'v -pleele', -ba kɔ nɛ -aan dɩwɩ win ki. 7'Tɔ 'bu -wɔn, 'ki nyibli yi 'v blɛ -pɛɛ -ni, 'v yi ŋme, 'tɔ', 'ki v yi 'waa dɩwɩ nɔ wlvn -hie -ni. 8-A mu -mɔ -bi, -nyre', -a nɛ. -A 'ni -na-a 'tɔ'. -Tɛ ɛ ni 'mu lɛ, 'a -ti, -a kɔ -ba kɔ nɛ -aan dɩwɩ win ki, ɛ kɔ, -ba 'cibi 'v -Yusu 'Klɩsu a =wlv a yukuole, -ba 'cibi 'v nɩnɩɛle -wɛ, -ɛ nu-o, ɛ 'wɩ-tɛ -ba 'yɛ ni pɩ wɛn tawlawlv, -ɛ di-e nu, =dedede 'ni =ha -a mu lɛ -hɛn. 'Ki 'li =wlv yukuole 'kwli, -ba -ple -nyrɔwɔ -mu', -ɛ kɔ 'kwli Nyɩsua di 'v -a mu -waa -ni, -ɛ nu-o, ɛ 'wɩ -tɛ -ba 'yɛ ni =tu wɛn 'ki ta-wɔnhungble 'lu. 9'Nyɩsua 'yi 'li -a mu 'li -ha, 'ki 'a yrv 'mu -a mu klɔ a -ti. Kɛɛ, ɛ -ha 'li -a mu ni, -ɛ di-e nu, de -mu', -Yusu 'Klɩsu -nu a -ti, ɛ 'mu -a mu wa, 'ki 'v 'a yrv a -ta'. 10-Yusu 'Klɩsu 'ku ni, 'ki 'v -aan -ta', -ɛ di-e nu, ɛ kɔ -a mu 'hɛn-, -a 'mu 'v -tɛ ni -do bu ni. 'Ye =bi -a 'ku, mɔ, 'yɛ =bi -a ni 'klɔ, -nyrɔwɔ -mu', ɛ di ya, ɛ kɔ -a mu 'hɛn-, -a 'mu 'v -tɛ ni -do bu ni. 11'A -ti o,

ba pɔpɔ 'kɪ ɣra lɛ, ɛ kɔ, ba -hɪhɪɛ -nɪ, =wɪ ɣɪ, -tɛ a ni 'a nunuo.

Le'bwɔwin

12'Diayɪnu -na, -a nyɛɛ nɛ 'a mu lɛ, nyibli -mu', -v ni Nyɪsua a -kvan, 'kɪ 'lɪ 'a mu 'nyɪ, ba =tuu 'v =nu. U nu- mɔ nyibli, Kɔkɔnyɔ =tu 'v bu, 'kɪ bu mɔ 'aan ye'nanyɔ, -ɛ di-e nu, v 'mu 'a mu 'hru -tɔɔ -nɪ. 13Nyɪsua a -kvan -mu', v ni a -tɪ, ba =tuu 'v =nu -tɛɛ, ɛ kɔ, ba nuɛ =nu -tɛɛ. A kɔ 'aan 'bio 'hven-, ba kɔ kɪbɔwɛɛnɛ.

14'Diayɪnu -na, -a nyɛɛ nɛ 'a mu lɛ, ba lee nyibli -mu', -v -mli, -ɛ mɔ, -mimlie 'ɣɪ -tɛɛ -nu. Nyibli -mu', -v kɔ huannu, ba =tu 'lɪ =nu =wɪv 'kwli bu. Ba -hɛɛ nyibli -mu', -v 'ɣɪ 'kɪ -kɔ. Ba kɔ =wɪv a 'lɪlɪ, 'kɪ 'v nyibli a pɛpɛ -mɔ'. 15Ba -gbɛɛ nɛ 'aan dɪɔnu, -ɛ di-e nu, nyiblo 'bu nu 'a mu dɛ -hvan -mɔ, a 'nɪ -ha-a dɛ -hvan -mɔ nu -wɛ. Ba =tu 'v 'kɪ 'a -nɛ ti, -ɛ di-e nu, a 'mu 'aan 'bio -haandɛ -mɔ nu, ɛ kɔ 'a -nɛ nyiblo =dɔ 'hven-.

16Ba nu dɔdɔ 'a -nɛ ti, 17ɛ kɔ, ba 'cibi 'v Nyɪsua a dɪda. 18'Ye =bɪ =dedede ɣɪ 'a mu nɪ ni, ba -nyɪ Nyɪsua 'wio. Ba 'cibi 'v Nyɪsua a 'wio a -nyinyie, -ɛ nu-o, kɛ- Nyɪsua ni 'a -huhua, 'a mu -mu', -v kɔ -Yusu 'Kɪsɔ 'hven-, -v -muɛ.

19A 'nɪ 'kaa 'lɪ Nyɪsua a -Hihiu* ɣɪ, 'kɪ bu nu -kvan. 20Nyibli -mu', -v -ɣɪ Nyɪsua a win wɪɔn -hɛ, a 'nɪ 'ɣraa 'lɪ 'waa win. 21-Tɪ a pɛpɛ, nyibli di hla, ba 'jra-a' lɛ, -ɛ di-e nu, a 'mu=v 'ye, 'bu mɔ, 'bu ɣɪ 'lɪ Nyɪsua -mɔ nɪ -hven. 'Bu mɔ, 'ba 'jra-a' lɛ, 'a dɛ -mu', -ɛ nɔ ɣɪ, ɛ nɔ- ba 'ble kva. 22Ba hie 'v 'a -nɛ ɣɪnyredɛ =dɔ bu.

23Nyɪsua -mu', -ɛ ɣɪ -a mu kɪbɔwɛɛnɛ -nyɪ, bu nu-o, ba =cɛɛ 'v ɣɪ pɛpɛ, ɛ kɔ, bu =tu 'aan -hihiu, kɔ 'aan =wɪlɪ, kɔ 'aan -plahɪ a pɛpɛ 'yie, -ɛ di-e nu, -nyrɔwɔ -mu', -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsɔ di ya, dɛ 'kuku* 'nɪ -ha 'lɪ 'a mu' nɪ. 24Nyɪsua -mu', -ɛ da 'a mu, 'kɪ ba mɔ 'a nyibli, ɛ di dɛ a 'mu 'nɪ nu, -kɔtɪ 'bu hla -tɪ, ɛ ni-e nu.

25'Diayɪnu -na, ba da Nyɪsua, 'kɪ 'v -aan -ta'.

26Ba -nyinyi 'wio, =wɪ ɣɪ 'diayɪnu.

27'N nyɛɛ nɛ 'a mu lɛ, 'kɪ 'lɪ -aan Kɔkɔnyɔ a 'nyrɛ 'kwli, ba -hre 'crɪɛn -bu, 'kɪ 'v Nyɪsua a nyibli a pɛpɛ ye'.

28-Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsɔ bu nu 'a mu -haandɛ -mɔ.

'HUEN A 'CRIEN,

Pɔlv gba la

TESALONIKUKUƆ

yi

1 ¹Mɔ Pɔlv =nu, 'mɔ -yi 'crien bu 'cru, 'n kɔ Silastu kɔ Timote 'huen-. 'A mu -mu', -v mɔ Nyɔsua a nyibli, -v nu 'li Tesalonikudɔ 'kwli, 'a mu -a yi -mɔ 'cru -nu. 'A mu -mɔ -aan 'Bat Nyɔsua kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɔsɔ* a nyibli. 2-Aan 'Bat Nyɔsua kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɔsɔ 'huen-, bu nu 'a mu -haande -mɔ, kɔ, bu -nyi 'a mu kibuwɛenle.

**Nyɔsua di pɔv nyibli -bati le -nyrɔwɔ -mu',
-Yusu di ya**

³Diayɔv -na, ε nɔv 'v le, 'ki -ba -nyi Nyɔsua 'wio 'a -nɛ ti, 'ki 'v 'aan -ta', -ε nu-o, a kuo -Yusu =wlv yi -tɛɛ, 'aan =wlv a yikuole a 'mu 'ε yi kle -bii -ni, ε kɔ, 'aan nɔvɛle 'ε yi kle -bii -ni -wɛ. ⁴ε nɔ- nu-o, 'bu mɔ, =ba ni 'v -Yusu a nyibli ye', -a pi 'aan -pli, -kɔti 'ye =bu nyibli bu yi 'a mu =hwen ni -tui, kɔ, bu yraa nɛ 'a mu, -tɛ a 'blee 'v kua, 'ki a 'blee 'v kua, 'a 'tɛ kuo -Yusu 'Klɔsɔ =wlv yi.

⁵De a 'mu, ε nɔ- tɛ =nɛ -a mu, -ε mɔ, -bati -mu', Nyɔsua di pɔ, ε di 'v yi 'ni 'sii -ni. -Tɛ a -nu, 'a kuo -Yusu =wlv yi, 'ki 'li =hwɛndɔ -bu, 'a 'yiye 'kwli, 'a -ti, Nyɔsua di-e 'ni nu, a 'mu 'li 'a 'klɔ yrayrv -mu', -ε 'yɛ ni -wɛ 'li 'kwli pa. Nyɔsua a 'klɔ yrayrv a 'mu, 'a -ti, 'a yi =hwɛndɔ a 'mu 'ye. ⁶ε mɔ =han-ti =nu, Nyɔsua a -bati di 'v yi 'ni 'sii -ni, -kɔti -tɛ nyibli ni 'aan =hwen a =tutuo, ke- ni -do Nyɔsua di nu, ε 'mu =nu =hwen =tu -wɛ. ⁷'A mu -bu, -v yi =hwen 'ye, -tɛ ti nɛ -bu, ε di -nyi 'a mu plɔ a bleelɛ, a kɔ -a mu 'huen-. Ke- ε di-e nu ti -mu', -ε kɔ 'yri -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu di 'li yakɔ 'kwli -hɔn, ε kɔ 'a lɛlenyɔ -mu', -v ni 'klɔ ki 'huen-.

8'Bu mɔ, 'bu yi 'lɪ nɪ di, -a di 'ye na a -huhli, nyibli -mʊ',
 -v hɪa Nyɪsua kɪ, 'tɪ- -v 'yɪ -haantitɛ -mʊ' =wɛv yɪ -kuo -nɪ,
 -ɛ nɛ -Yusu 'Kɪsʊ a -tɪ -mɔ lɛ, ɛ di -tu =nʊ =hʊvɛn. 9=Hʊvɛn
 v di 'ye, ɛ nɔ- mɔ: v di 'nɪ 'wan, -tɛ 'kɔ tɛ yɪ bu, Nyɪsua
 'mʊ 'waa 'hru yɪ ka, -ɛ di-e nu, v 'nɪ -ha 'v -aan Kʊkɔnyɔ 'hʊ
 bu nɪ, ɛ kɔ, v 'nɪ -ha 'lɪ 'a -tɪ a 'yɪ'bubua gbagbu 'kwɪ pa.
 10-Nyrɔwɔ -mʊ', -ɛ kɔ 'kwɪ -aan Kʊkɔnyɔ di 'v -dii -nɪ de,
 'kɪ -teblɪ a 'mʊ, ɛ di 'v 'lu -mɔ -muu -nɪ. -Nyrɔwɔ gbagbu
 a 'mʊ 'kwɪ, ɛ di 'nɪ di, -ɛ di-e nu, 'a nyibli 'mʊ-v 'nyrɛ lɛ pʊ.
 Nyibli a pɛpɛ -mʊ', -v kuo =nɛ =wɛv yɪ, v di -nyɪ-e
 -tɪ a 'yɪ'buale. 'Aan 'mumu, 'kɪ a di 'lɪ -nʊ 'nyɪ nɪ, -kɔtɪ -Yusu
 a -tɪ -mʊ', -a lee nɛ 'a mʊ, a kuo =nɛ =wɛv yɪ.

11 ɛ nɔ- kɔ -tɪ, 'a -nɛ tɪ, =a dɛ Nyɪsua, 'kɪ 'v 'aan -ta'.
 -A dɛ=ɛ nɪ, -ɛ di-e nu, ɛ 'mʊ-v nu, a 'mʊ 'v yɪ 'sɪi -nɪ,
 'kɪ 'v=v ye', ɛ kɔ, a 'mʊ nyibli -mʊ' pa, -v blɛɛ nɛ
 'a 'kɔ yrayrv -mʊ' yɪ, -ɛ kɔ 'kwɪ ɛ daa 'lɪ 'a mʊ.
 -A dɛ=ɛ nɪ -wɛ, -ɛ di-e nu, ɛ 'mʊ 'a mʊ -hɛɛ -nɪ, 'kɪ 'lɪ
 'a 'kɪkɪnɪnɪ 'kwɪ, 'kɪ ba nu =haan-teblɪ a pɛpɛ -mʊ',
 a -hʊɛ ba nu, ɛ kɔ -kʊan -mʊ', a nɪ 'hʊvɛn-, 'kɪ 'lɪ 'a =wɛv
 a yɪkuolɛ 'kwɪ. 12 Nyibli 'bu yɪ dɛ a 'mʊ nɪ 'ye, v kɔ
 bu pʊ -aan Kʊkɔnyɔ -Yusu 'nyrɛ lɛ 'aan -tɪ, v 'mʊ 'a mʊ
 'nyrɛ lɛ pʊ -wɛ, -aan Kʊkɔnyɔ a 'mʊ a -tɪ. Dɛ a 'mʊ,
 ɛ kɔ bu mu 'lu -mɔ, -kɔtɪ -aan Nyɪsua kɔ -aan Kʊkɔnyɔ
 -Yusu 'Kɪsʊ 'hʊvɛn-, v nɪ 'a mʊ -haandɛ -mɔ.

**Dɛ -mʊ', -ɛ di 'lu -mɔ mu,
 'tɪ- -Yusu 'Kɪsʊ 'mʊ di**

2 1'Dɪayɪnʊ -na, tɪ -mʊ', Kʊkɔnyɔ -Yusu di ya, -a 'mʊ lɛ
 'kukue -nɪ, 'kɪ 'v=v ye', ɛ nɔ- kɔ -tɪ 'nɪ yɪ 'a mʊ -lee -nɪ.
 -A -nyɛɛ nɛ 'a mʊ lɛ: 2 Nyibli -bɪ 'bu yɪ-t nɪ hɛ, -ɛ mɔ,
 -nyrɔwɔ -mʊ', -aan Kʊkɔnyɔ di ya, ɛ nyre 'v nɪ, ɛ 'nɪ
 'gbugbloo 'lɪ 'a mʊ, ɛ kɔ, ɛ 'nɪ 'nuo 'lɪ 'a mʊ huannʊ. A 'nɪ
 'pʊv 'lɪ-t =han-tɪ, 'ye =bu v pʊ lɛ, -ɛ mɔ, Nyɪsua, nɔ- tɔɔ
 =nʊ=v, mɔ, 'ye =bu a 'wun 'v=v nyibli -mʊ', -v hɛ Nyɪsua a -tɪ
 wɛn, mɔ, 'ye =bu v lee nɛ 'a mʊ, -ɛ mɔ, 'mɔ =cɪ-tɪ.
 3 A 'nɪ 'wɛɛn 'lɪ, 'kɪ nyibli bu kaa nɛ 'a mʊ. Ba yɪ-e,
 -ɛ mɔ, 'tɪ- -nyrɔwɔ a 'mʊ, ɛ 'mʊ 'v nyre, nyibli -hʊɔhʊ
 di hɛ 'v Nyɪsua a 'hru bu, kɔ 'cɛkɔnyɔ gbagbu -mʊ',
 Nyɪsua di -hʊan-a 'lɪ na 'nyɪ pʊ, nɔ- di 'a -kʊan -wɛv -tɪ.

4'Crekɔnyɔ a 'mu, ε di nyibli 'nɩ -lee -nɩ, bu 'kee nε 'a -nε -dedede a dida, mɔ 'ye -bu ε mɔ Nyɩsua. Ε di-e 'nɩ hla -wε, -ε mɔ, ε nɔ- nɩ 'v 'a -nε -dedede 'lu yɩ, ε 'mυ 'lɩ Nyɩsua a 'kagbau bu pa, ε 'mυ 'lɩ gbata -mυ' 'kwli bu nɩ, ε 'mυ-v hla, -ε mɔ, ε nɔ- mɔ Nyɩsua.

5-Tε 'n nɩ la 'lɩ 'a mυ 'nyɩ, -tɩ a 'mυ, 'n lee la 'a mɔ-ɔ nɩ. =Bɩ ε 'nɩ -bi-e 'lɩ 'a mυ 'kwli? 6-Tε ti nε -bu, -dedede ka 'crekɔnyɔ a 'mυ yɩ, 'kɩ bu di. Dε a 'mυ, a yi-e nɩ. Ti -mυ', Nyɩsua wa 'nyre, 'bu nyre 'v, 'crekɔnyɔ a 'mυ, ε di bi pepe'. 7 Ε mɔ -han-tɩ =nɔ, -tε ti nε -bu, nyibli -hɔɔhɩ, v nυ- wen Nyɩsua yɩ. -A yi 'klɩ -hɩn a 'mυ nɩ, -kɔtɩ Nyɩsua tɔɔ nε -a mɔ-ɔ nɩ. -Tɩ -bu, 'n hɩε, ε di 'v 'nɩ nyre, kεε, ε 'yεε 'v nɩ nyre. Ε blεε yɩ, nyiblo -mυ', -ε ka 'Crekɔnyɔ a 'mυ yɩ, bu -ha 'v-v 'hru wɔn, 8'tɩ- 'crekɔnyɔ a 'mυ, ε 'mυ pepe' bi. -Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'bu -di, 'kɩ 'lɩ 'a -tɩ a 'yi'buale 'kwli, ε di -hloɔn 'v 'crekɔnyɔ a 'mυ pepe 'lu, ε 'mυ bu -wε. 9'Crekɔnyɔ a 'mυ, 'bu bi pepe', ε di 'nɩ di, 'kɩ 'lɩ Satan* a 'klɩ 'kwli, ε 'mυ =wlɩkεε-tebɩ -hɔɔhɩ nu. =Wlɩkεε-tebɩ a 'mυ, ε nɔ- ε di nu, ε 'mυ nyibli -kaa -nɩ. 10 Ε di nu yɩnyre-tebɩ a gblegble, ε 'mυ nyibli -mυ' -kaa -nɩ, v di 'lɩ na -mυ' 'nyɩ pυ, -ε 'yε nɩ jre, -tε 'klɔ te yɩ bu. Nyibli a 'mυ, v di 'ye -hɩwɛn, -kɔtɩ v 'nɩ -hva-a lɩ -tɩ a -tεε, 'v 'yɩ-t -nυε -nɩ. 'Bu mɔ, 'bu wen wen -tɩ a -tεε kɩ, Nyɩsua di wen =nυ 'nɩ wa. 11-Tε v 'yε nɩ -hva Nyɩsua, 'a -tɩ, Nyɩsua ni-e nɩ, 'waa 'lule-hihie 'ε mii ke', kɔ, 'v kuo hɩ =wɩv yɩ. 12'A -tɩ, Nyɩsua a -bati di nyibli a pepe a 'mυ 'nɩ klɔ, -v 'yε nɩ -hva -tɩ a -tεε, kɔ, -v nυε -bu nu -tebɩ -hɩn.

**Nyɩsua -ha 'lɩ 'a mυ nɩ,
ε 'mυ 'a mυ wa a -tɩ**

13'Dɩayɩv -na, 'a mυ -mυ', Nyɩsua nυε -nɩ, ε nɔɔ 'v lε, 'kɩ -ba -nyɩ-e 'wio 'a -nε ti, 'kɩ 'v 'aan -ta', -kɔtɩ -tε Nyɩsua 'mυ la 'klɔ -wɩv -tu, ε -ha la 'lɩ 'a mυ nɩ, -ε di-e nu, ε 'mυ la 'a mυ wa, 'kɩ 'lɩ 'a -Hihɩu* a 'klɩ 'kwli. 'A -Hihɩu a 'mυ, nɔ- nu-o, 'a -he Nyɩsua a nyibli. Ε wε 'a mυ nɩ, -ε nu-o, a kuo -tɩ a -tεε =wɩv yɩ. 14 Ε 'mυ 'a mυ wa a -tɩ, 'ε da la 'a mυ, 'kɩ ba kuo la-a =wɩv yɩ, ti -mυ' -kɔ 'yri -a pυ la 'a mυ -Yusu a =haantitɩ. Ε -hυε la-a nɩ, 'kɩ ba nu dɔdɔ, 'kɩ 'v -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɩsɩv a -tɩ a 'yi'buale a -ta'.

15'A -ti, 'na 'diayɩv -na, ba 'tɛ kuo -Yusu 'Kɩsɩ =wɩv yɩ, kɔ, ba naa -tebli -mɩ', -a tɔɔ ne 'a mɩ =wɩ kɩ lɛ, 'ye =bu 'kɩ 'v wuntɔ 'yri, kɔ, 'ye =bu 'kɩ 'v 'crɛn kɩ.

16-17-Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɩsɩ a 'mɩ, ɛ kɔ -aan 'Baɩ Nyɩsɩv, -ɛ nɩv ne -a mɩ, bu =tu 'lɩ 'a mɩ =wɩv 'kwɩ bu, ɛ kɔ, bu -nyi 'a mɩ 'kɩ, 'kɩ ba nu =haan-tebli, ɛ kɔ, 'kɩ ba hla =haan-tɩ 'a -ne ti. -Tɛ Nyɩsɩv ni -a mɩ =haande -mɔ, ɛ yɩ -nyi -a mɩ 'kɩ 'a -ne ti, ɛ kɔ, ɛ yɩ -a mɩ 'nɩ -hɛɛ -nɩ, 'kɩ -ba -ple =haande -mɩ', -a yɩ, ɛ di -a mɩ -nyi.

Ba da Nyɩsɩv, 'kɩ 'v -aan -ta'

3 ¹'Diayɩv -na, de -kɔ kɩ -a di 'v -yɩɛ -nɩ, ɛ nɔ- mɔ: ba da Nyɩsɩv, 'kɩ 'v -aan -ta', -ɛ di=e nu, Kɔkɔnyɔ -Yusu a win 'mɩ bu 'hɛɛn -nɩ, nyibli 'mɩ=v kɩv 'ble, ɛ kɔ, v 'mɩ 'v=v 'v =tuu -nɩ, =wɩ yɩ, -te a ni 'a nunuo. ²Ba da Nyɩsɩv -wɛ, -ɛ di=e nu, ɛ 'mɩ -a mɩ -hɛɛ -nɩ, nyibli -bu, -v kɔ 'crɛ, v 'nɩ -ha -a mɩ de -hɩv =dɩ -mɔ nu, -ɛ nu=o, ɛ kɔ nyibli -bɩ, 'v 'ye nɩ wen=ɛ kɩ, 'kɩ bu kuo -Yusu =wɩv yɩ.

³Kɛɛ, 'bu mɔ, =nɩ kuo -aan Kɔkɔnyɔ =wɩv yɩ, ɛ 'nɩ -hie=e 'v -mɩ bu. ɛ di 'a mɩ 'nɩ -hɛɛ -nɩ, a 'mɩ 'kɩ kɩ nɩ, ɛ kɔ, ɛ 'mɩ=v nu, 'kɩ 'kuo -hɩv* a nyiblo gbagbu 'ye nɩ di 'a mɩ de -hɩv -mɔ nɩ nu. ⁴-A kuo ne -aan Kɔkɔnyɔ =wɩv yɩ, 'kɩ bu nu=o, -tɩ -mɩ', -a tɔɔ la 'a mɩ, ba 'cibi 'v 'a nunuo.

⁵-Aan Kɔkɔnyɔ bu -hɛɛ ne 'a mɩ, -ɛ di=e nu, Nyɩsɩv a nɩvɛɛ 'mɩ klɛ -bii -nɩ, 'kɩ 'lɩ 'aan =wɩv kɩ, ɛ kɔ, -te a 'blee 'v kɩv, 'kɩ ba 'blee 'v kɩv, =wɩ yɩ, -te -Yusu 'Kɩsɩ ni la 'a nunuo.

ɛ nɔɔ 'v lɛ, 'kɩ nyiblo bu nu -kɩv

⁶'Diayɩv -na, -a -hɩv=ɛ nɩ, 'kɩ 'lɩ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɩsɩ a 'nyɩɛ 'kwɩ, ba hlɔɔ -Yusu a nyibli -mɩ', -v mɔ -mimlinyibli -mɔ lɛ. V nɩv -mɔ -bɩ, v 'nɩ =tuu=o 'v de -mɩ', -a tɔɔ ne 'a mɩ. ⁷'Aan 'mumu, a yɩ=e nɩ, -te a kɔ ba nu 'lɩ -aan =pɩ a lɛ-hɩv. -Tɛ -a di la 'lɩ 'a mɩ -mɔ, -a 'nɩ -nu=o la -mimlinjmlɩ lɛ. ⁸-A 'nɩ -di=e la 'aan dii-tebli dadɩ. Kɛɛ, 'tɔ kɔ -nyɩɛ, -hɩvɛn, nɔ- -a yɩ la 'ye, -aan =gbɛv, =a ni la -kɩv, -ɛ di=e nu, -a 'mɩ -aan dɩvɩv lɛ -kikɩ -nɩ. -A 'nɩ -hɩv=a la ba kɔ la lɛkɩlɛ -aan -tɩ. ⁹ɛ mɔ =han-tɩ =nɩ, 'hru pɛ la 'v bu, 'kɩ -ba -hɩv la 'a mɩ diidɛ, kɛɛ, ɛ mɔ de =nɩ,

=a -hʋɛ -ba tɔɔ la 'a mɔɔ. Ɛ nɔ- kɔ -ti, =a ni la -kʋan. 10-Tɛ -a ni la 'li 'a mu -mɔ, kɛ- -a pɛ la: «Nyiblo 'bu 'yɛ ni -hʋa bu nu -kʋan, ɛ 'yɛ yɛ -blɛɛ -ni, bu di dɛ.»

11 Ɛ 'wɛ yɛ, -a 'win ni, -ɛ mɔ, nyibli -bi ni 'li 'a mu 'nyi, 'v ni -mimlɛmli lɛ. Ʈ 'ni -hʋa-a li bu nu -kʋan, kɛɛ, dɛ v nʋɛ -ni, ɛ nɔ- mɔ, bu pɛ 'li 'waa 'bio a -ti wuntɔ 'nyi lɛ. 12 Nyibliɔ a 'mu, v nʋ- -a yɛ 'li -mɔ -hlee -ni. -A yɛ -nʋ 'ni -lee -ni, 'ki 'li -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɛsɔ a 'nyɛ 'kwli, -ɛ mɔ, bu nu -kʋan -tɛɛ, -ɛ di-e nu, v 'mu 'waa dɔnʋ yɛ -wɔn.

13 'Diayɛ -na, 'a mu -mɔ -bi, ba 'cibi 'v, ba nu -haandɛ. 'Aan 'kɛ 'ni 'wɛɛ 'li. 14-Bakle, nyiblo -bi di 'v 'ni ni, -ti -bu, -a yɛ 'cɛ, 'ki ɛ 'yɛ ni di 'v-v ni -tuu -ni. 'Bu mɔ, 'bu ni 'mu lɛ, -ɛ -bi ba 'nɛɛ -nɛ 'yie ki bu, ɛ kɔ 'a mu 'hʋɛn-, a 'ni 'bibie 'li 'yi lɛ, -ɛ di-e nu, -tʋ 'mu-v nu. 15A 'ni 'yɛraa 'li-t, kɛɛ, ba -gbɛɛ -nɛ -tɛɛ, -kɔti ɛ mɔ 'aan 'diayɛ -nɔ.

Le'bwɔwin

16-Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu a 'mu, -ɛ yɛ nyibli kibwɛɛnle -nyi, bu -nyi 'a mu kibwɛɛnle 'a -nɛ ti, 'ki 'v 'a -nɛ =dedede a -ta'. -Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu bu ni 'v 'aan pepɛ -mɔ.

17 Ki mɔ 'cɛɛnkɔti -bu ki, 'mɔ Pɔlɔ, 'na =gbɛtɔ, 'mɔ -yɛ 'cɛ. 'N 'beti 'a mu. Kɛ- 'n ni 'na 'nyɛ a 'cɛɛ, 'ki 'li 'na 'cɛɛn a pepɛ 'kwli. 'Na 'cɛɛ-jio, nʋ- di 'a mɔɔ -tɔɔ -ni, -ɛ mɔ, Pɔlɔ =cɛ 'cɛɛn -bu.

18-Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɛsɔ bu nu 'aan pepɛ -haandɛ -mɔ.

YI-HƐCRIƐN,

Pɔlv gba la

TIMOTE

yi

1 ¹Mɔ Pɔlv, 'mɔ -yi 'criɛn -bu 'cɾi. 'Mɔ -Yusu 'Klɪsɔ* a -mɔnanyɔ* =nɔ, -ɛ nu=o, -aan Wanyɔ Nyɪsɔvɔ kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɛn-, v nu- lee 'mɔ. -Yusu 'Klɪsɔ a 'mɔ, ɛ nɔ- kɔ -bu nu dɛ -mɔ', -a yi -ple. ²Timote, -mɔ 'n yi -mɔ 'cɾi -nɪ. 'Mɔ Nyɪsɔvɔ naa 'lɪ, 'tɪ- =nɪ kuo -Yusu =wlv yi. Ɛ nɔ- nu=o, =nɪ mɔ 'na 'yu. -Aan 'Baɪ Nyɪsɔvɔ kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɛn-, bu nu -mɔ =haande -mɔ, bu yru -na nyai, kɔ, bu -nyi -mɔ kibuwɛɛnle -wɛ.

**Ba -gbɛɛ nɛ 'aan dɔɔnɔ,
'kɪ 'v hɪtɔɔle a -ta'**

³-Ɛ -bɪ 'kɪ, tɪ -mɔ' -kɔ 'yɾi 'n mi la 'lɪ Masedvɔnɪblɔgbɔ 'kwli, 'n lee la -mɔ nɪ, -bu nɪ la 'lɪ Efɛsɪdɔ 'kwli bu. -Tɪ nɪ -do a 'mɔ, 'n lee la -mɔ, ɛ nɔ- 'n 'tɛ hɛ, 'kɪ -bu nɪ 'lɪ Efɛsɪdɔ 'kwli bu, -ɛ nu=o, 'kɪ 'lɪ Efɛsɪ, nyibli -bɪ nɪ 'lɪ, -v tɛ nyibli -tɪ -mɔ', 'n 'yi =nɔ -tɔɔ -nɪ, 'kɪ 'v Nyɪsɔvɔ a -tɪ a -ta'. Lee =nɔ, bu 'kee nɛ 'a nunuo. ⁴Lee =nɔ -wɛ, bu 'kee hɪledɔ a pɔpɔv, 'kɪ 'v Nyɪsɔvɔ a -tɪ -mɔ', kɔ, bu 'kee gble a pɔpɔv -wɛ, 'kɪ 'v -aan 'baɪnɔv a =hrɪn a =hrɪn a -ta'. -Tɛblɪdɔ a 'mɔ, ɛ nɪ-e nɪ, nyibli 'v pɪ gble dɪakɪ, kɛɛ, 'waa gble a 'mɔ, ɛ 'nɪ -hɛɛ=ɛ nyibli, 'kɪ bu wen dɛ -mɔ', Nyɪsɔvɔ -hɛ kɪ, -ɛ nɪ-e, 'tɪ- 'v kue =nɛ =wlv yi, 'tɪ- Nyɪsɔvɔ 'ɛ wɛ =nɔ. ⁵Dɛ -mɔ', -ɛ mɔ dɛ gbagbɔ, 'kɪ 'lɪ Nyɪsɔvɔ a tɔɔle 'kwli, ɛ nɔ- mɔ -Yusu a nyibli bu kɔ nɛɛ. Nyiblo 'bɔ nɪ 'v, 'a =wlv 'bɔ 'sɪi 'v yi, ɛ kɔ, 'bɔ 'yɛ nɪ yɛɛ =nɛ -tɪ, 'bɔ kuo -Yusu =wlv yi -tɛɛ, -ɛ -bɪ nyiblo a 'mɔ, ɛ dɪ kɔ nɛɛ a 'mɔ, -kɔtɪ 'n hɛ. ⁶Kɛɛ, 'kɪ 'lɪ Efɛsɪ, ɛ kɔ tɔɔnyɔ -bɪ, 'v hɛ 'v =haantɔɔle bu,

'v pi gble, -e 'yi 'tu yi -kue. 7U -hue bu mo Nyisua a tetetonyo* gbagbi, kee, -ti -mu', v tue -ni, v 'yi-t -yi, ko, -ti -mu', 'waa 'mumu, v pu =han-ti, -e ko ki v yi 'v -hlee -ni diaki, v 'ni -yru-o li-t' le.

8-A yi-e ni, -e mo, Nyisua a tete* mo =haande =no, 'bu mo, -ti -bu, e hle, =ba yi-t nyibli a tole ni ni. 9-Ba ko 'a yiyie, -e mo, Nyisua 'yi tete a 'mu -nu, 'ki 'v nyibli -mu', -v 'sii 'v yi -mo, kee, e nu-o ni, 'ki 'v de'kukununyv -mo. Nyiblidv 'a mu, v 'ni =tuu-o 'v Nyisua ko 'a tete 'hven- 'v, ko, 'v 'yi 'v 'waa 'bio -tonyibli a 'v=tuule -ko, ko, 'waa =wlt yraa Nyisua a -ti ni, 'v 'le nyibli, mo 'ye =bu bu mo 'waa 'ba ko 'waa 'dii 'hven-, 10'v ni 'lawlu, ko 'a -ne 'kugbapude =dv 'hven-, nyibepv 'v ni 'waa 'bio nyibepv nugbi -mo', 'v yi -tonyibli 'yri, 'v ni =nu =koyo -mo', 'v ko hi le, ko, 'bu hla -ti, v 'ni -nu-o li-t. Nyiblidv a 'mu, -tebli a pepe -mu', v ni, e ko Nyisua a =haantitie, -e mo =haantole 'hven-, e 'yi -pe. 11Ke- Nyisua a =haantitie ni 'a tole. =Haantitie a 'mu, Nyisua no- lee 'mu, =bu pu-v nyibli. =Haantitie a 'mu, e tue ne -a mu Nyisua a -ti a 'yi'bubua, Nyisua -mu', -e yi -a mu plo a bleele -nyi.

**Polo yi -nyi -Yusu 'wio, 'ki 'v =haande -mu',
e nu-o -mo a -ta'**

12'N yi -nyi -Yusu 'Klsv 'wio, -e mo -aan Kukonyo. E no- -nyi 'mu 'kli, 'ki =bu nu 'a -kvan -bu, e -nyi 'mu. 'N yi -nyi-e 'wio, -te e -nu, 'e -ha 'li 'mu, 'ki =bu mo 'a -kvannunyv, 13'mo -bu, ti -hi la a ti 'yri, -e yi la 'a 'nyre yi nyre, -e =tui la-a =hven, e ko 'a nyibli 'hven-, -e -he la-a 'yri le. Kee, Nyisua yru 'na nyai, -e nu-o, 'n 'yi la -Yusu 'Klsv =wlv yi -kuo -ni, ko, de -mu', 'n ni la, 'n 'yi la-a -yi. 14-E -bu -aan Kukonyo -Yusu nu 'mu =haande -mo diaki, 'ki 'li daduke 'kwli. E nu-o ni, 'ni kuo =ne =wlv yi, ko, 'ni ko 'a nvele.

15E ko win -bi, 'e mo -tee a win. Nyibli a pepe ble e yi, bu kuo =ne =wlv yi. Win a 'mu, e no- -bu: -Yusu 'Klsv di 'ne-tutu ki, -e di-e nu, e 'mu de'kukununyv wa. 'Na 'mumu -bu, 'n mo la de'kukununyv a nyiblo gbagbu. 16-Tebli 'kukui*, 'n ni la a -ti, e no- nu-o, Nyisua 'e yru 'na nyai, 'e nu-o, -Yusu 'Klsv 'e 'la =wlv diaki, 'ki 'v 'na -ta', 'ye =bu 'na -tebli 'kukui, 'n ni la, bu -hu. Ke- e -nu, 'e to =ne nyibli yi, -e mo,

'ye =bu nyiblo a -tebli 'kukui bu -hu, -Yusu 'Klusu kɔ =wlv a 'lila, 'ki 'v nyiblo a 'mu -mɔ', -ε di-e nu, 'a -ne nyiblo 'mu-v =wlv yi -kuo -ni, Nyisua 'mu nyiblo a 'mu 'klɔ yrayru, -ε 'ye ni -we 'li -nyi. 17 Nyisua bu kɔ -ti a 'yi'buale kɔ 'v-tuule ti a pepe. Ε nɔ- mɔ 'klɔhiebodɔ. Ε 'ni 'ku-v li 'klɔ -mɔ 'klɔ. Nyiblo 'ni 'ye-e li-i. Ε ni -do, ε nɔ- mɔ Nyisua. Ke- ε ni 'mu.

18 'Na 'yu Timote, titie -bu, 'n yi -mu ti, 'n -hue-ε ni, 'a -ti 'ni 'hruo 'li -mu -mɔ. -Tu 'v 'klɔ, yɔnɔ-kuan -bu, -ni, -bu nu-o -tεε, =wi yi, -tε 'seyotayu ni, 'ε -wen tu. Ε 'ni 'hruo 'li -mu -mɔ, -ε mɔ, Nyisua a =gbetu, ε nɔ- -nyi -mu -kuan -bu, -ni. Ε nɔ- naa la 'li-i 'a winwlon-hanyu* wlon, 'v hla la-a. 19 'Cibi 'v -Yusu a =wlv a yikuole. Pu -na =wlv a win nua yi bu, =ni =ha -tebli -mu', -ε kɔ ki -na =wlv yi 'v -mu -mɔ 'pleε -ni nu. Ε kɔ nyibli -bi, 'ye =bu 'waa =wli bu yi -nu 'nyre ni =hen, v 'ni -pu-v li 'waa =wli nua yi bu. Ε nɔ- nu-o, 'v -sa, 'ki 'v -Yusu a =wlv a yikuole -mɔ. 20 'Ki 'li -nu 'nyi, 'ki Himene kɔ Alesadrɔ 'hven-, v ni 'li. Ε nɔ- nu-o, 'ni pu =nu 'kuo -hvin* a nyiblo gbagbu Satan* -ji', -ε di-e nu, v 'mu =hven 'ye, v 'mu-v yi, -ε mɔ, nyiblo 'ni 'ye-e li Nyisua -ti -hvin 'hui le.

**-Te -mu', -a kɔ ba nu -tebli a nunuo,
'ki 'li 'cve 'kwli**

2 1 Yi-hede, 'n -hue ba nu, 'a mu -Yusu a nyibli, ε nɔ- mɔ ba da Nyisua, 'ki 'v nyibli a pepe a -ta', ba pu 'li =nu Nyisua -ji' bu, kɔ, ba -nyi Nyisua 'wio -we, 'waa -ti. 2 Ba da Nyisua, 'ki 'v 'kunpu kɔ bodɔpu kɔ 'blɔgbanaanyu a pepe a -ta', -ε di-e nu, -a 'mu plɔ a bleele kɔ, ε kɔ kibweenle 'hven-, 'ki 'ne- 'klɔ -bu ki. -Ba =tuu 'v Nyisua 'v, kɔ, -aan nunuklɔ bu 'sii 'v yi. 3 De a 'mu, ε nɔ- nɔ yi, 'ki 'v Nyisua ye'. Ε nɔ- wa -a mu, 4 kɔ, 'ε -hue bu wa nyibli a pepe, kɔ, 'ε -hue bu yi -ti a -tεε. 5 Nyisua mɔ Nyisua ni -do. 'Ki ε ni 'li 'kɔbia -bi ki, -tonyibli 'v ni 'ne- 'kɔbia -bi ki. Nyiblo ni -do, ε nɔ- ni 'v Nyisua kɔ -tonyibli 'hven- -gbati. Nyiblo a 'mu, ε nɔ- mɔ -Yusu 'Klusu, -ε -he -tonyiblo. 6 Ε di 'ne- ni, 'ε -ha 'a dɔnɔ, 'ε 'ku, 'ki 'v nyibli a pepe a -ta', ε 'mu =nu =gble, 'ki 'v 'waa de 'kuku* -mɔ', ε 'mu =nu 'a nyibli -mɔ' nu. Ke- -Yusu nu-o nyibli a tɔle, -ε mɔ, Nyisua -hue bu wa nyibli a pepe. Ti -mu', Nyisua wa la 'nyre,

'ki -Yusu tɔɔ 'v nyibli de a 'mv. 7 Ɛ nɔ- kɔ -ti -Yusu 'e nu 'mv 'a lelenyɔ -mɔ, kɔ 'a -mɔnanyɔ* 'hven-, -e di-e nu, nyibli -mv', -v 'yi -Juukvɛ* 'pa-, 'mv =nv Nyɔsua a -haantitie -tɔɔ -ni, v 'mv -Yusu =wlv yi -kuo -ni, kɔ, v 'mv -ti a -tɛɛ yi. -Ti -bu, 'n hle, ɛ mɔ -han-ti =nɔ, ɛ 'yi hi 'pa-.

8-Ɛ -bi 'ki, 'n -hve=e ni, nyibepv bu da Nyɔsua, 'ki 'v 'a -ne -tute =dv. 'Bu mɔ, 'bv yi-t ni de, 'waa =wlv bu 'sii 'v yi, yrv kɔ gble 'ni 'nu 'li 'waa =wlv ki.

9 Nvgbi -mɔ -bi, 'waa 'hulepv-tebli, v pi 'hvi le, bu kɔ 'v, v 'ni 'yaa 'li 'waa dɔɔnv. 'Waa yunɔv v bleɛ yi bu =mv le, ɛ 'yi bu bi 'ludv -mv', nyibli bu 'ye, 'v 'te 'v ble, kɔ, ɛ 'yi bu =tu 'li nu-yri 'waa dɔɔnv nu' le, bu pv -ti dabvi le, kɔ, bu pv 'cun lɔ le, ɛ kɔ 'hulepv-tebli -mv', -e pi =die diaki. 10-Tɛ -mv', 'waa yunɔv kɔ bu ni 'mv, ɛ nɔ- -bu: 'Waa nunuklɔ kɔ bu 'sii 'v yi. 'Bu yi nina le ni ni, -e -bi nyibli di-e 'ni 'ye, -e mɔ, nvgbi a 'mv, v nve Nyɔsua ni, 'ti- 'v =tui 'v=v 'v. 11 Nvgbi 'bv yi Nyɔsua a tɔɔwin ni 'win, v bleɛ yi, bu pv=v nua yi bu, bu =tuu 'v 'cve a ye'nanyv -mv', -v tve Nyɔsua a -ti. 12 'Ni -hua=a li-t, 'ki nvgba bu tɔɔ nyibeyugbe Nyɔsua a -ti, kɔ, 'ni -hua=a li-t -we, 'ki nvgba bu ni 'v nyibeyugbe 'lu yi, keɛ, bu pv 'v nua bu, 13-ɛ nu-o, Adamv*, ɛ nɔ- Nyɔsua nu yi-hede, 'ti- 'e nu nvgba, -e mɔ Ɛfv*. 14 'Ya 'v 'lu de, Satan*, -e mɔ 'kuo -hvun* a nyiblo gbagbu, ɛ 'yi Adamv 'pa-, ɛ 'yi-t mɛ le -ha, 'ki bu kaa =ne, keɛ, nvgba, ɛ nɔ- -ha=a mɛ le, 'ki bu kaa =ne, 'ti- nvgba a 'mv, 'e -heɛ Nyɔsua a -ti le. 15 Keɛ, 'ye =bu bu ni 'mv le, nvgbi di kɔ 'yonv, 'ti- Nyɔsua di =nv 'ni wa, 'bv mɔ, bu 'cibi 'v 'a =wlv a yikuole, kɔ, 'bv kɔ nvele, kɔ, 'waa nunuklɔ 'bv 'sii 'v yi, 'ki 'v Nyɔsua ye', kɔ, 'bv 'ye ni 'yaa 'li 'waa dɔɔnv.

'Cve a 'yie-tunyv

3 1 Ɛ kɔ winbv -bi, 'e mɔ -tɛɛ a winbv. Ɛ nɔ- -mɔ: Nyiblo 'bv yi-t ni -hve, bu mɔ 'cve a 'yie-tunyv, ɛ mɔ -haande =nɔ, 'e yi-t 'lu -mɔ le -hie. 2 'Cve a 'yie-tunyv, a nunuklɔ bleɛ yi, bu nɔ yi, -e di-e nu, nyiblo =dv 'ni -ha=a -ti -yɛɛ -ni, kɔ, ɛ bleɛ yi, bu mɔ nvgba ni -do a nyibw†, ɛ kɔ bu yi 'a dɔɔnv a naale, 'e kɔ bu -hie 'lu le -tɛɛ, 'a nunujmlɔ kɔ bu 'sii 'v yi,

†3.2 -v'v-: ɛ 'yi yi -bleɛ -ni, bu nu -wlawli

ε κὼ βυ γι 'dagbi -mu', -υ πυε 'li 'a -te a lekiklele, ε κὼ βυ γι Nyisua a -ti a tɔɔle -tee, 3 ε 'yi yi bleε -ni, bu -hie ne 'a dɔɔnu nɔ wɔn, ε 'yi yi -bleε -ni, bu κὼ yru, keε, ε κὼ bu κὼ =wlu a 'lila, κὼ, ε bleε yi, bu =muɔ-ɔ le, 'ki nyibli a pepe bu κὼ kubuwɛenle, ε 'yi yi -bleε -ni, bu nve 'wliye diaki, 4 ε bleε yi, bu yi 'a 'kayu a naale -tee, bu nu-o, 'a 'yonu bu κὼ 'a 'u-tuule -tee, 5-ε nu-o, nyiblo 'bu 'yi 'a dɔɔnu a 'kayu a naale -yi, -ε -bi ε 'yi 'li-t 'li -we, bu naa Nyisua a 'cve.

6 'Bu mɔ, 'ba yi 'u 'cve a 'yie-tunyɔ bu ni =tui, ε 'ni 'mɔɔ 'li nyiblo -mu', -ε -he mɔ mɔ -Yusu a nyiblo. 'Bu pa, 'bu mɔ nyiblodu a 'mu, -ε -bi ε di 'yaa 'li 'a dɔɔnu. 'Bu nu-o, -ε -bi Nyisua a -bati di-e 'ni klo, =wi yi, -te ε nu 'kuo -huɔn* a nyiblo gbagbu a kuklo. 7 Nyiblo -bu, -ε di 'cve a 'yie-tunyɔ -he, 'a ninabu bleε yi, bu nu-o, nyibli -mu', -υ 'yi -Yusu a nyibli 'pa-, bu κὼ 'a 'u-tuule. Ε nɔ- 'yi-t 'pa-, ε di pie 'waa 'yie, 'ti- υ 'mu-v -ti -yee -ni, -ε -bi 'kuo -huɔn a nyiblo gbagbu -we 'li bu ka-a yi ni, -ε di-e nu, ε 'ni -ha -kuan nu -tee.

'Cve a -heenyibli

8 'Cve a -heenyibli -mɔ -bi, υ κὼ βυ pu 'waa dɔɔnu gblo yi. U 'yi yi -bleε -ni, bu naa 'li ni 'hven. U 'ni 'naa 'li nɔ diaki. U 'ni 'nve 'li 'wliye diaki. 9 'Waa nunuklo bu 'sii 'u yi, -ε di-e nu, 'waa =wlu 'ni -ha =nu -ti -yee -ni. 'Ti- winbu -bu, Nyisua tɔɔ =nu, bu 'ble-e kua -tee. 10 'Ti- a 'mu 'u 'cve a -heenyibli ble =tu, yi-hede, a κὼ ba nu, ε nɔ- mɔ, ba =te =nu 'yi. 'Bu mɔ, 'ba 'ye-e, -ε mɔ, 'waa nunuklo 'sii 'u yi, -ε -bi a -we 'li ba =tu 'u =nu bu ni.

11 'Waa nugbi a 'klo κὼ bu 'sii 'u yi -we. Ε 'yi yi -bleε -ni, 'waa pupuwin bu nyre yi. U bleε yi, bu pu 'waa dɔɔnu gblo yi. U bleε yi, bu mɔ nugbidu -mu', nyibli -we 'li bu kuo =wlu yi.

12 'Cve a -heenyiblo bleε yi, bu mɔ nugba ni -do a nyibu†. Ε bleε yi, bu yi 'a 'kayu a naale -tee. 13 'Bu mɔ, 'cve a -heenyibli 'bu yi -kuan ni ni -tee, -ε -bi nyibli di 'u =nu 'ni =tuu -ni. 'Bu mɔ, 'bu yi Nyisua a -ti ni hle,

†3.12 -u-: ε 'yi yi -bleε -ni, bu nu -wlawli

υ 'yi yi -blee -ni, bu pie nyiblo =du a huannu, -ε nu=ο,
υ kuo -Yusu =wlv yi -tee.

**De gbagbu -mu', -ε -hlii nyibli 'yi ki,
'ti- Nyisua tɔɔ ne -a mu**

14Timote, -mɔ 'n yi -mɔ 'cru -ni, kee, 'na =wlv -hue wen=ε
ni, =bu di wen 'li -mu -mɔ. 15'Bu mɔ, 'na didie 'bu yi
'u bu ni -wleen -ni, -ε -bu 'crien -bu, ε nɔ- di -mɔ-ɔ -tɔɔ -ni,
-te -mu', Nyisua a =tugba a nyibli kɔ bu nu 'waa dɔɔnu
a naale. =Tugba a 'mu, ε nɔ- mɔ 'cve. 'Klɔhienyisua a 'cve
=niɔ. 'Cve, nɔ- 'ble Nyisua a tɔɔwin kua, -ε mɔ -ti a -tee, =wi
yi, -te 'katui -nu, 'u 'ble =gbi'-hande kua. 16-Ti a -tee a 'mu,
ε -hlii la nyibli 'yi ki, Nyisua, nɔ- tɔɔ ne -a mɔ-ɔ. Ε tue ne
-a mɔ-ɔ yi, -te -mu', -a kɔ -ba nu Nyisua a 'hru a nuna.
-Ti a -tee a 'mu, ε mɔ de gbagbu =niɔ. Ε nɔ- mɔ:

-Yusu 'Klɔsu -he -tonyiblo,

'ε di 'ne- -tutu ki,

kee, Nyisua a -Hihiu* tɔɔ =ne nyibli ni,

-ε mɔ, ε mɔ Nyisua a 'Yu =niɔ.

-Te -bu, ε ni 'mu, ke- Nyisua a lelenyɔ* nu 'a 'yiye,
nyibli 'u hla 'a -ti,

'ki 'li dakɔ a pepe 'nyi,

dakɔ a gblegble a 'mu, 'u kuo =ne =wlv yi,

'ti- Nyisua 'ε gba 'li-t yakɔ 'kwli,

'ε -nyi-e -ti a 'yi'buale.

Nyibli -mu', -u tue hɔtɔle

4 ¹Nyisua a -Hihiu* hle=ε ni, -ε mɔ, le'boɔti 'yri, 'ti- -Yusu
'mu 'li di, ε di kɔ nyibli, -u 'ye ni di=e =wlv yi ni
-kuo -ni de, υ 'mu nyibli -mu', -u mɔ hɔwinwɔn-hanyɔ nua yi
bu pu, 'ti- hɔwinwɔn-hanyɔ a 'mu, -tebli -mu', 'kuo -hɔn* tue
-ni, υ nu- υ yi =wien le kve. ²Hɔwinwɔn-hanyɔ a 'mu, υ nee
'li ni 'hɔen, 'u ni hu. 'Waa =wli 'ni -yee=ε li =nu -ti, 'bu mɔ,
'bu yi hu a 'mu ni ni. ³Nyiblidu a 'mu, υ wen 'ni, nyibepu kɔ
nugbu 'hɔen-, υ 'ni 'kukɔɔ 'li -ni. 'Ya 'u 'lu de, υ wen 'ni, ε kɔ
didi-tebli -bi, nyibli 'yi yi -blee -ni, bu di. Kee, Nyisua nu
didi-tebli a 'mu ni, -ε di=e nu, nyiblo 'bu ni 'u, 'bu kuo -Yusu
=wlv yi, 'bu yi -ti a -tee, bu -nyi Nyisua 'wio, 'ki 'u didi-tebli
a 'mu a -ta', ε 'mu-v di. ⁴A -ne de, Nyisua -nu, ε nu -tee.

-A 'yi yi -blee -ni, -ba yraa ne 'a de -bi, 'bu mo, =ba yi Nyisua 'wio ni -nyi, 'ki 'u Nyisua a -nyinyi-tebli a -ta'.
 5Didide -mu', -a yi di, e 'sii 'u yi, 'ki 'u Nyisua ye', -e nu=o, Nyisua a 'mu, e hle=e ni, ko, =a de=e, 'bu mo, =ba yi de ni di, 'ki bu nu -a mu -haande -mo.

-Yusu 'Kliso a -tee a -kvannunyo

6-Ti -bu, 'n hle, 'bu mo, =ni yi-ti -Yusu a nyibli ni -tue -ni, -e -bi -mo -Yusu a -tee a -kvannunyo =nu. E 'wi yi, -kuo Nyisua a win =wlv yi, 'ti- -te -mu', win a 'mu, e pi, ke- -ni nuna. -E -bi Nyisua a -haantooe, e no- -yi =wien le kve. 7Kee, 'ledvi -mu', -e 'ye ni da =dedede, ko, Nyisua 'ye ni -hua, =ni 'puu 'li-ti nua yi bu. =Moo= le 'a -ne ti, 'ki -bu na, =wi yi -te -mu', Nyisua ni 'a -huhua. 8Nyiblo 'bu 'cibi 'u cigbe a 'gbugba, -e di=e nu, 'a 'hvi 'mu -tee nu, e mo -heele gbe =nu. Kee, -te -mu', Nyisua ni 'a -huhua, 'bu mo, 'bu yi nuna le ni ni, de a 'mu, e mo -heele gbagbu =nu, 'ki 'ne- 'kl- -bu, -a ni 'ne- ki, ko, 'ki 'li Nyisua a 'kl yrayru -mu', -e di 'li di 'kwli. 9-Ti -bu, 'n hle, e mo -haan-ti =nu. Nyibli a pepe blee yi, bu 'ble-e kva. 10-A kuo 'Klohienyisua =wlv yi. E no- nu=o, =a =tui 'u 'kl, =a yi -hwen 'ye, =a ni 'a -kvan. Nyisua a 'mu, e no- we nyibli, kee, seyi-seyi, nyibli -mu', -u kuo -Yusu =wlv yi, u nu- e we.

11-Ti a pepe -bu, 'n hle, 'nee =ne ki bu -tee, -bu too =ne nyibli, u 'mu=u yi. 12=Ni 'ween 'li, 'ki nyiblo =du bu =tu 'li -mu, -te -mo gblohian a -ti. Kee, -na nunuḡmlt bu too =ne -Yusu a nyibli, -te 'waa nunuḡmlt ko bu ni 'mu. E 'wi yi, -te -na puḡwin ni 'mu, -te -na nunabvi ni 'mu, -te -na nyibli a nvele ni 'mu, -te -na Nyisua a =wlv a yukuole ni 'mu, -te -na =wlv a yi'siile ni 'mu, 'a pepe a 'mu, bu too =ne -Yusu a nyibli, -te -mu', 'waa 'kl ko bu ni 'mu. 13'Ti- 'mu 'li -mu -mo di, 'cibi 'u Nyisua a win a -hihre, 'ki 'u nyibli ye'. Yrue =nu win a 'mu le, ko, too =nu=v. 14De -mu', -e ko 'kl Nyisua -nyi la -mu, =ni 'nuo 'li-ti 'kl 'li -weḡmlt ki le. Ti -mu' -ko 'yri, 'cve a winwlon-hanyu* hlaa la 'u -ti a 'mu, ko, 'cve a ye'nanyu pu la -mu dabvi 'lu bu, 'ki e -nyii la 'u -mu 'kl a 'mu. 15'Kli -mu', Nyisua -nyi la -mu, nuu =ne -kvan 'yri -tee. 'Bu mo, =ni yi-ti ni ni, -e -bi nyibli a pepe di=e ni 'ye, -e mo, -na =wlv a yukuole yi bii kle -tee.

16=Tu -na dɔnɔ a nunabu 'yie, kɔ -tebli -mu', -tɔe nyibli, -tu-o 'yie -we. 'Cibi 'v 'a nunuo. 'Bu mɔ, -ni yi 'a nunuo lɛ ni ni, -ɛ -bi Nyɔsua di -mu 'ni wa, -kɔ nyibli -mu', -v pi -mu nua yi bu 'hɔen-.

5 ¹Nyibli -mu', -v mɔ nyi'ki, 'bu mɔ, -ni yi -nu -tɔ' ni pi, -ni 'plɛɛ 'li -nu -mɔ, kɛɛ, hlee 'li -nu -mɔ, 'ki 'li 'waa 'v-tuule 'kwli, =wi yi -na 'banu. Gbloyɔ -mɔ -bi, hlee 'li -nu -mɔ, =wi yi -na 'diay nyibɛpɔ. ²Nyrɔnukui -mɔ -bi, hlee 'li -nu -mɔ, =wi yi -na 'diinu. Nyrɔyo -mɔ -bi, hlee 'li -nu -mɔ, =wi yi -na 'diay nyrɔyo. -Na 'lule-hihie bu 'sii 'v yi, 'ki 'v 'waa -ta'.

-Te -Yusu a nyibli kɔ bu nu -tugbanugbu a -heele

³Nugbu -mu', -v mɔ -tugbanugbu, 'bu 'yi -heenyiblo =du -kɔ, -kɔ -bu =tuu 'v =nu, 'ti- -bu kɔ 'li 'waa de -mɔ. ⁴Kɛɛ, 'bu mɔ, 'a nyɔ 'bu kɔ 'yonu, -huu', 'a 'yonu 'bu kɔ 'yonu -we, tɔɔ =nu=v, -ɛ mɔ, v nu- bleɛ yi, -bu kikle 'waa 'dii lɛ, =wi yi, -tɛ 'waa 'dii a 'mu, ɛ kɔ 'waa 'bat 'hɔen-, v ni la 'waa lekikleɛ. De a 'mu, ɛ nɔ- yi Nyɔsua a plɔ -blee -ni. ⁵-Tugbanugba -mu', -ɛ 'yi -heenyiblo -kɔ, Nyɔsua ni -do ɛ kuo =wlv yi, 'ɛ de-ɛ, 'tɔ kɔ -nyre, 'ki bu -heɛ =nɛ. ⁶Kɛɛ, -tugbanugba -mu', -ɛ nɔe 'klɔ -bu a -tebli a pepɛ, =han-ti 'ɛ pi -hunhlon, kɛɛ, ɛ 'wi yi, ɛ 'kv ni, 'ki 'v Nyɔsua ye'. ⁷-Ti a pepɛ -bu, 'n -hla, tɔɔ =nɛ nyibli, -ɛ di-e nu, v 'mu de a 'mu nu, -ɛ di-e nu, nyiblo =du 'ni =ha 'hru 'ye, 'ki bu yɛɛ =nu -ti. ⁸Nyiblo 'bu ni 'v, 'bu 'yɛ ni -heɛ nɛ 'a 'dukuɛ, seyɛ-seyɛ 'a 'kayu a 'dukuɛ, -ɛ -bi ɛ =hen 'nyre, ɛ 'kee -Yusu a =wlv a yikuole ni. 'A nunuklɔ nyre yi, 'ɛ -hi 'v nyiblo -mu', -ɛ 'yi -Yusu -yi a 'klɔ 'v.

-Kvan -mu', -tugbanugba di nu

⁹'Ti- a 'mu -tugbanugba a 'nyre 'cri, 'ki bu nu Nyɔsua a -kvan, kɔ, 'ti- 'cɔe a nyibli 'mu=v lɛ -kikle -ni, -tugbanugba a 'mu, 'a 'yri bleɛ yi, bu -hi 'yri a -wli ni ta 'lu, 'ti- ɛ bleɛ yi, bu mɔ la nyibeyu ni -do a nɔgba. ¹⁰ɛ bleɛ yi, nyibli bu hla 'a =haan-ti -we, 'ki 'v 'a nunuklɔ a -ta'. ɛ bleɛ yi, bu naa la 'a 'yonu -tɛɛ, bu 'ble la 'dagbu kva -tɛɛ. ɛ bleɛ yi, bu pu la -Yusu a nyibli -mu', -v puɛ la 'li-ti -mɔ a -tɔ -tɛɛ, bu -heɛ la -hwennyibli, bu 'cibi la 'v =haande a nunuo.

'bu mə, 'a nunuklə 'bu ni la 'mu le, -ε -bi ε nu -tεε, 'ki -bu
'cru 'a 'nyre, 'cve 'mu-v le -kikle -ni.

11 Kεε, -tugbanugbi -mu', -v 'tie -mə nyroyo, =ni 'cru 'li
'waa 'nyre, -ε nu-o, Nyisua a -kuan -mu', -koti v lee la -Yusu
'Klisu, v pu le, v di la nu, ti -mu' -kə 'yri nyibuokotu di
'v =nu 'v -nuu -ni, -kuan a 'mu, 'a -ti di -hru =nu -mə, v 'mu
nyibepu kə. 12 'Bu yi 'a nunuo le ni ni, -ε -bi Nyisua a -bati
di -nu 'ni klə, -ε nu-o, de -mu', v pu la 'li, 'ki 'v -Yusu 'Klisu
ye', v 'yi-t -nu. 13 'Ya 'v 'lu de, -tugbanugbi a 'mu, 'cve
a nyibli 'bu yi =nu le ni -kikle -ni, -ε -bi v yi -he
-mimlinugbi, 'v nε 'kayo ble ni -do. Ε 'yi ε ni -do a 'mu 'pa-,
v 'ni -nu-o li-t, kεε, v pi win le diaki, 'waa mε 'ni -pie-e
-ti le. -Ti -mu', v 'yi yi -bleε -ni, bu hla, ε nə- v hle.
14 Ε nə- nu-o, 'ni -hve-ε, 'ki -tugbanugbi -mu', -v 'yi yre 'mue,
bu kə nyibepu yrayri, v 'mu 'yonu kə, ε kə, v 'mu
'waa 'kayuo -naa -ni -tεε, -ε di-e nu, nyibli -mu', -v 'yi -a mu
-Yusu a nyibli -nue -ni, v 'ni -ha 'hru 'ye, 'ki bu yee ne
-a mu -ti. 15 'N hle-ε ni, -ε nu-o, -tugbanugbi -huhui, -v 'yee
'yridu a 'mu ni kue, v hie 'v Nyisua a 'hru bu, 'v kue Satan*
=wien, -ε mə 'kuo -hwin* a nyiblo gbagbu.

16 -Tugbanugba 'bu ni 'v, 'ki 'li 'a 'dukve 'nyi, 'bu kə 'diayi
nyroyu, -ε kuo -Yusu =wlv yi, ε nə- bleε yi, -bu kikle-e le.
Ε 'yi yi -bleε -ni, 'ki 'cve a nyibli bu kikle -tugbanugba a 'mu
le, -ε di-e nu, -tugbanugbi -mu', -v 'yi -heenyiblo =du -kə,
'cve a nyibli 'mu =nu le -kikle -ni.

'Cue a ye'nanyo

17 'Cue a ye'nanyo', 'bu yi 'cve ni -nεε -ni -tεε, 'cve a nyibli
bleε yi, bu -heε =nu, ε kə, bu =tuu 'v =nu 'v. Nyibli -mu',
-v =tui 'v 'kli, -v tve Nyisua a -ti -tεε, ba =tuu 'v =nu 'v,
18 -koti ke- Nyisua a win pi, -ε -mə: «Bli -bu, -ε yi -kubu
-huhui -ni, a 'yi yi -bleε -ni, ba mua nε 'a wuntə kle.» Kε-
ε pi de: «Nyiblo -bu, -ε ni -kuan, ε bleε yi, bu kə 'peele.»

19 Nyiblo ni -do, 'bu yi 'cve a ye'nanyo -ti ni -yεε -ni,
=ni 'puv 'li-t nua yi bu, kεε, 'bu -we 'li 'hven kə ta, 'bu yi-t
-ti ni -yεε -ni, -ε -bi pu =nu nua yi bu. 20 'Cue a ye'nanyo
'bu nu de, -ε nyre yi, 'ple-ε -mə, 'ki 'v nyibli a pepe ye'.
Ε nə- di-e nu, nyibli -bi 'mu huannu pie, 'ki bu nu
yinyre-tebli.

21 'N nyɛɛ -mʊ lɛ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa ye', kɔ 'kɪ 'v -Yusu 'Kɪsʊ ye', ɛ kɔ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa a lɛlɛnyʊ* -mʊ', ɛ -ha 'lɪ 'hʊɛn- ye', -tɪ a pɛpɛ -bʊ, 'n hɛɛ, =tuu 'v=v 'v. =Nɪ 'jraa 'lɪ nyibli' lɛ, pʊ =haan-bati, 'ye =bʊ nyiblo -mʊ', v yɛɛ -tɪ, ɛ mɔ -na nunatumu. 22 =Nɪ 'mʊ 'v nyiblo bʊ =tu, 'kɪ bʊ nu 'cʊɛ a -kvandɛ, =tɛ=ɛ 'yɪ -tɛɛ. =Nɪ 'nuo 'lɪ =dedede, -ɛ di=e nu, nyibli 'nɪ =ha lɛ pʊ, -ɛ mɔ, nyiblo 'bʊ yɪ dɛ 'kuku* nɪ nɪ, =nɪ -pʊ=v lɪ-tɪ mɛ lɛ. -Na 'mumu, -na nɪnabʊ bʊ 'sɪi 'v yɪ.

23 -Tɛ -na 'kwɪ 'cɪbɪ 'v kɪkɪlɛ a -tɪ, =nɪ 'naa 'kɪ 'nɪɛ nɪ -do, kɛɛ, 'na -wiin a dɛ.

24 ɛ kɔ nyibli -bɪ, 'waa dɛ 'kuku, v nɪ, ɛ 'yɪ -hɪlɪ, nyibli a pɛpɛ 'v yɪ-tɪ 'ye, 'tɪ- Nyɪsʊa a -batɪpʊ-nyrɔwɔ 'mʊ 'v nyre. ɛ kɔ nyibli -bɪ, -nyrɔwɔ -kɔ 'yɪ Nyɪsʊa di 'v -bati 'v -pʊv -nɪ, 'kɪ 'waa dɛ 'kuku di 'v pɛpɛ' -bɪi -nɪ. 25 Kɛ- nɪ -do ɛ nɪ 'mʊ, 'kɪ 'v =haan-tɛblɪ -mʊ', nyibli -nu a -ta'. -ɛ -bɪ nɪ 'v, nyibli 'v yɪ-tɪ 'ye, kɛɛ, 'a dɛ -bɪ nɪ 'v, nyibli 'v 'yɛ nɪ 'ye=e. Kɛɛ, 'ye =bʊ ɛ -hɪlɪ, tɪ -bʊ, -a nɪ 'yɪ bʊ, mu 'lɪ ye', ɛ di bɪ pɛpɛ'.

**-Kvannunyibli -mʊ', -v -hɛ -Yusu a nyibli,
v blɛɛ yɪ, bʊ =tuu 'v 'waa nyibli gbagbɪ 'v**

6 'Kɪ 'lɪ -Yusu a nyibli 'nyɪ, nyibli a pɛpɛ, -v mɔ -kvannunyibli, v blɛɛ yɪ, bʊ =tuu 'v 'waa nyibli gbagbɪ, -ɛ di=e nu, -tonyibli 'nɪ =ha Nyɪsʊa a 'nyre yɪ nyre, kɔ, v 'nɪ =ha -tɪ -hʊɪn hɪlɛ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa a tɔwɪn kɪ. 2 'Waa nyibli gbagbɪ a 'mʊ, 'bʊ kuo -Yusu =wɪv yɪ, 'waa -kvannunyibli 'yɪ yɪ blɛɛ -nɪ, bʊ 'kɛɛ 'v 'waa 'v=tuulɛ, v 'nɪ 'yɛɛ 'lɪ-tɪ, -ɛ mɔ, -tɛ v mɔ 'dɪayɪv a -tɪ. Kɛɛ, dɛ v kɔ bʊ nu, ɛ nɔ- mɔ bʊ =tu 'waa -kʊan -mʊ', v nɪ 'yɛɛ, -kɔtɪ 'bʊ yɪ 'a nunuo lɛ nɪ nɪ, -ɛ -bɪ v yɪ 'waa nyibli gbagbɪ a 'mʊ 'nɪ -hɛɛ -nɪ, -v mɔ -Yusu a nyibli -wɛ, 'tɪ- v nʊɛ -nɪ.

**Ba =tu 'aan dɪɔnʊ 'yɛɛ, 'kɪ 'v hɪtɔɔnyʊ -mɔ,
-v nʊɛ 'wɪyɛ dɪakɪ**

-Tɛblɪ -bʊ 'n hɛɛ kɪ, tɔɔ =nɛ nyibli, ɛ kɔ, pʊ =nʊ =tɔ', v 'mʊ=v nu. 3 Nyiblo =dʊ, 'bʊ yɪ tɔwɪn -bɪ nɪ -tʊɛ -nɪ, 'na 'mumu, 'n 'yɪ -tɔɔ -nɪ, kɔ, 'bʊ 'yɛ nɪ 'ble -aan Kʊkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsʊ a =haanwɪn kʊa, kɔ, 'bʊ 'yɛ nɪ wɛn -tɪ -bʊ, -a tʊɛ -nɪ kɪ -wɛ, -tɛ nyiblo di nuna nu, 'kɪ 'v Nyɪsʊa ye' a -ta', 4 -ɛ -bɪ ɛ =hɛn 'nyre, -ɛ mɔ, nyiblo a 'mʊ, ɛ 'yaa 'lɪ

'a dɔɔnu ni. Ɛ 'yɪ =dedede -yi. Dɛ ni -do, ɛ =mɔɛ lɛ, ɛ nɔ- mɔ bu pu gblɛ, kɔ, bu pu =yɛ lɛ, 'kɪ 'v winbuɪ -bu a -ta'. -Tɛblɪ a 'mɔ, ɛ ni-e ni, nyibli, -v pɪ-tɪ nva yɪ bu, 'v kvɛ ca, 'v ni 'blini, 'v -hɪhɛ 'yri lɛ, 'v yɪ -tɛblɪ -hɔɔn 'lu -mɔ lɛ -hie, 'kɪ 'v 'waa 'bio -mɔ', 5'v kla gblepu-tɪ, -kɔtɪ 'waa 'lulɛ-hihie nyre yɪ, 'tɪ- 'v 'yɪ -tɪ a -tɛɛ -yi. 'Waa =wɪlɪ wɛn 'nɪ, bu nu nyɪsvadɛ, v 'mɔ 'wliye -hɔɔhɔɪ 'yɛ, v 'mɔ plɔ a bleelɛ kɔ.

6Ɛ mɔ -han-tɪ =nɔ, nyiblo 'bu kuo -Yusu =wɪlɪ yɪ, -ɛ -bɪ ɛ kɔ plɔ a bleelɛ, 'bu mɔ, 'bu 'yɛ ni pu lɛ, -ɛ mɔ, dɛ -bu, ɛ -kɔ, ɛ 'yɪ -hu. 7-Tɛ v kvɛ la -a mɔ, -a 'yɪ la =dedede -ya. -Ba 'ku, -a 'yɪ 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, -ba gba =dedede. 8'A -tɪ, -ba kɔ diidɛ, =ba kɔ 'hɔɔlepɔ-tɛblɪ -wɛ, -a 'nɪ 'pɔv 'lɪ lɛ, -ɛ mɔ, -tɛblɪ a 'mɔ, ɛ 'yɪ -hu. 9Nyibli -mɔ', -v -hɔɛ -bu kɔ dɛ, dɛ a 'mɔ, ɛ nɔ- kɔ 'kwli Satan* nɛɛ 'lɪ, 'ɛ yɪ 'v =nɔ lɛ =tɛɛ -nɪ, =wɪ yɪ, -tɛ cro 'yɛ ni klɔ mɔma, 'v ni yɪnyre-tɛblɪ, kɔ, 'v kvɛ 'lulɛ-hihie -huan, 'v ni buba-tɛblɪ lɛ, 'waa 'klɔ a pɛpɛ, 'ɛ yɪ yɪ nyre, 'v hlɔɛ Nyɪsva -mɔ lɛ pɛpɛ. 10'Wliye a nuɛlɛ, nɔ- yɛ yɪnyre-tɛblɪ a gblegble. Nyibli -hɔɔhɔɪ ni 'v, 'wli a nuɛlɛ a -tɪ, 'v 'kee kɛ -Yusu a =wɪlɪ a yɪkuolɛ, 'kla-wliye'yɪya 'ɛ 'yɪi 'lɪ 'waa =wɪlɪ kɪ.

Le'bwɔwin

11Timote, -mɔ -bɪ o, -mɔ Nyɪsva a nyiblo =nɔ. hlɔɔ yɪnyre-tɛblɪ a pɛpɛ a 'mɔ -mɔ lɛ. =Mɔɔ-ɔ lɛ, 'kɪ -na nunabɪ bu 'sɪi 'v yɪ. Nɔɛ Nyɪsva, -bu 'cibi 'v -Yusu 'Klɪsɔ a =wɪlɪ a yɪkuolɛ -tɛɛ. Nɔɛ -na 'bio -tonyibli. Kɔ =wɪlɪ a 'lɪla, ɛ kɔ, -na =wɪlɪ bu 'yɔpɔ -nɪ. 12-Tɛ cigbɛ'gbanyɔ ni, 'ɛ 'yɛ ni sa, 'kɪ 'v cigbɛ a 'gbɔgba a -ta', kɛ- -bu nu, =nɪ 'saa 'lɪ, 'kɪ 'v -Yusu a =wɪlɪ a yɪkuolɛ a -ta'. 'Klɔ yrayrv -mɔ', -ɛ 'yɛ ni -wɛ 'lɪ, 'ble-e kva -tɛɛ, -kɔtɪ Nyɪsva -ha 'lɪ -mɔ ni, ɛ 'mɔ -mɔ 'klɔ yrayrv a 'mɔ -nyɪ. Yɪnɔ-tɛblɪ -mɔ', -kuo =wɪlɪ yɪ, ɛ nɔ- kɔ -tɪ -na la -mɔ lɛ, 'kɪ 'v nyibli -hɔɔhɔɪ yɛ'. 13'N yɪ -mɔ 'nɪ -lee -nɪ, 'kɪ 'v Nyɪsva yɛ', -ɛ ni-e, 'tɪ- -tɛblɪ a pɛpɛ 'ɛ yɪ 'klɔ ni, kɔ 'kɪ 'v -Yusu 'Klɪsɔ yɛ', -ɛ lee la -gɪlɔnɔma Pɔsɪ Pilatɪ -haan-tɪ, 14-ɛ mɔ, -tɪ -mɔ', -Yusu 'Klɪsɔ lee -mɔ, =tuu 'v-v 'v, -bu nu 'a pɛpɛ, -ɛ di-e nu, nyiblo =dɔ 'nɪ -ha -mɔ -tɪ -yɛɛ -nɪ, ɛ 'mɔ=v gba -gbagba, -Yusu 'Klɪsɔ a 'mɔ, ɛ 'mɔ di. 15Nyɪsva a 'mɔ, nɔ- wa ti -mɔ', -Yusu kɔ bu ya 'nyre. Nyɪsva a 'mɔ, ɛ nɔ- mɔ 'Klɪkɪnyɪsva. Ɛ ni -do, ɛ nɔ- mɔ Nyɪsva.

16 Ɛ nɔ- yɪ nyibli plɔ a bleelɛ -nyi. Ɛ nɔ- mɔ 'kunpu a 'Kun.
 Ɛ nɔ- mɔ bodɔpu a Bodɔ. Ɛ nɔ- mɔ kɔkɔnyu a Kɔkɔnyɔ.
 16 Ɛ ni -do, ɛ nɔ- 'yɛ ni 'kɔ. 'A bunule, nɔ- mɔ -nyɛ.
 -Tite -mu', ɛ ni 'v bu, nyiblo =du 'yɪ 'li-t 'li -wɛ, bu 'mɛ
 'v yɛ. Nyiblo =du 'yɪ -hvan-a ni 'yɛ. Nyiblo =du 'yɪ 'li
 'a 'yiye 'li -wɛ. -Tonyibli bu 'bua nɛ 'a -ti 'yi. Ɛ nɔ- -bu kɔ
 nyibli win ki, -tɛ ɛ tɛ yɪ bu. Kɛ- bu ni 'mu.

17 Nyibli -mu', -v kɔ 'klɔ -bu ki a kɔkɔ-tɛbli, -ɛ -hu,
 lee =nu, v 'ni 'yaa 'li 'waa dɔnɔ, kɔ, v 'ni 'kuo 'li 'waa
 kɔkɔ-tɛbli a 'mu =wlv yɪ, -ɛ nu-o, ɛ -wɛ 'li bu -wɛ bu ni, ti ni
 -do a ti 'yri. Kɛɛ, Nyɪsua, nɔ- bu kuo =wlv yɪ. Ɛ nɔ- ni -a mu
 =haan-tɛbli 'yi =hlɔn lɛ, -ɛ di-e nu, -aan plɔ 'mu ble.
 18 Lee =nu, bu nu =haandɛ. 'Waa =haan-tɛbli, v di nu, bu -hu.
 'Waa dabu bu 'huhue -ni, 'ki bu -nyi nyibli dɛ, kɔ, bu nɔ
 -ti' lɛ. 19 'Bu yɪ 'a nunuo lɛ ni ni, ɛ =hɛn 'nyɛ, v =tui
 =haan-tɛbli ble, -ɛ 'yɛ ni di bu ni -wɛ, 'ti- -ɛ di =nu wa,
 'ki 'li ye'. Ɛ nɔ- di-e nu, v 'mu =haan'klɔ kva 'ble.

20 Timote o, dɛ -mu', Nyɪsua -nyi -mu, =tu-o 'yie -tɛɛ.
 Nyibli 'bu yɪ toto ni pi, -ɛ 'yɛ ni da =dedede, =ni 'puv 'li
 -na wuntɔ 'li, kɔ, =ni 'bie 'li 'waa tɔlɛ -mu' 'nyɪ, v dɛɛ -tɛɛ
 a tɔlɛ, kɛɛ, -ɛ 'yɪ -tɛɛ a tɔlɛ 'pa-, -ɛ mɔ hi. 21 'N hɛɛ-ɛ ni,
 -kɔti nyibli -huɔhu, -v pi totodu a 'mu, v 'kee -Yusu a =wlv
 a yukuolɛ ni.

Ki mɔ, 'n hree mɔ. Nyɪsua bu ni 'v 'a mu -mɔ, kɔ, bu nu
 'a mu =haandɛ -mɔ.

'HUEN A 'CRIEN

Pɔlv gba la

TIMOTE

yt

1 ¹Mɔ Pɔlv, 'mɔ -yt 'crien -bu 'cru. Nyɪsva, nɔ- nu 'mɔ -Yusu 'Klɪsɔ* a -mɔnanyɔ* -mɔ', 'ɛ lee 'mɔ, -ɛ mɔ, 'klɔ yrayrv -mɔ', Nyɪsva pɔ la lɛ, ɛ di la nyibli -mɔ', -v kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɛn- -mɔɛ -nyi, -bv hla 'a -ti. **2**-Mɔ Timote, -ɛ mɔ 'na nɔɛyu, -mɔ 'n yt -mɔ 'cru -nɪ. -Aan 'Baɪ Nyɪsva, kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hɛn-, bu nu -mɔ -haandɛ -mɔ, bu yru -na nyai, bu -nyi -mɔ kibowɛɛnɛ.

Pɔlv yt -nyi Nyɪsva 'wio, 'kɪ 'v Timote a -ta'

3'Tɔ kɔ -nyɛ, 'bv mɔ, 'nɪ yt Nyɪsva nɪ dɛ, 'n yt -nyi-e 'wio, 'kɪ 'v -na -ta'. ɛ nɪ -do a 'mɔ, nɔ- kɔ -kvan 'n ni, -wɪ yt, -tɛ 'na 'batv ni la 'a -kvan a nunuo. 'N yi-e nɪ, -ɛ mɔ, -tɛ 'n ni 'a -kvan a nunuo, ɛ 'sii yt. **4**-Tɛ 'n yt la 'lɪ -mɔ bu nɪ hie, -hien -yt la we, 'a -ti yt bi 'lɪ 'mɔ 'kwli lɛ. 'N -hɛ wɛn-ɛ nɪ, -bv 'yɛ wɛn -mɔ de, -ɛ di-e nu, 'mɔ dɔdɔ nu. **5**'N yt -nyi Nyɪsva 'wio, 'kɪ 'v -na -ta', -kɔtɪ -tɛ -nu -Yusu 'Klɪsɔ a -wlv a yikuolɛ -tɛɛ, 'a -ti 'nɪ -hru-o lɪ 'mɔ -mɔ. -Na 'dii gbagbv Loist, nɔ- mɔ yt-henyiblo, -ɛ kuo -Yusu -wlv yt, 'tɪ- -na dɔnɔv a 'dii Enist 'ɛ kuo -nɛ -wlv yt. 'N yi-e nɪ, -ɛ mɔ, -na 'mumu, -kuo -nɛ -wlv yt -wɛ.

Pɔlv yt -nyi Timote 'klɪ

6'A -ti, 'n yt -mɔ 'nɪ -lee -nɪ de, 'klɪ -mɔ', Nyɪsva -nyi -mɔ, ti -mɔ', -ɛ kɔ 'yri 'n pɔ la -mɔ dabv 'lu bv, -nɪ 'nuo 'lɪ-tɪ 'klɪ 'lɪ -wɛɛmlɪ klɛ. Kɛɛ, wɛn, 'kɪ bu nu -kvan, 'kɪ 'lɪ -na -wlv a pɛpɛ kɪ. **7**-Nɪ 'pie 'lɪ huannv, -kɔtɪ Nyɪsva a -Hihiu* -mɔ', ɛ -nyi -a mɔ, ɛ 'nɪ -nu-o lɪ-tɪ, -a 'nɪ -pie-e huannv. Kɛɛ,

-Hihiu a 'mu, ε yi -nyi -a mu 'kli, 'ki -ba nu Nyisua a -kuan, kɔ, 'ki -ba nve nyibli, kɔ, 'ki -ba kɔɔ ne -aan dɔɔnu win ki.

8'A -ti o, -tvi 'ni 'nuo 'li -mu, 'ki -bu lee nyibli -aan Kukɔnyɔ a -ti. -Tvi 'ni 'nuo 'li -mu 'na -ti, 'ye =bu 'n ni 'ne- =ji'. Kεε, -na 'mumu, wen-ε ki -wε, 'ki -bu 'ye =hwen, -Yusu a =haantitie a -ti, =wi yi, -te 'n ni, 'ni yi =hwen 'ye. Kε- -bu nu=ɔ, 'ki 'li Nyisua a 'kli 'kwli. 9Nyisua a 'mu, ε nɔ- wa -a mu, 'ε da -a mu, 'ki -ba mɔ 'a nyibli. Ε 'yi -aan =haan-teblinu-ti 'pa-, ε 'yi -a mu wa, kεε, ε wa -a mu ni, -ε nu=ɔ, ε -yra 'li-ti 'a dɔɔnu 'kwli ni, 'ki bu nu -a mu =haande -mɔ, 'ki 'li dadɔke 'kwli. Ε =hen 'nyre, ti -mu' -kɔ 'yri ε 'ye la kɔ ni ni, 'ki ε pu la 'li-ti 'li, -ε mɔ, ε di nu la -a mu =haande a 'mu -mɔ, 'ki 'v de -mu', -Yusu 'Klɔv di la nu a -ta'. 10Kεε, ti -bu 'yri, =haande a 'mu, ε bi pepe', -te -aan Wanyɔ* -Yusu 'Klɔv di 'ne- -tɔv ki. -Yusu 'Klɔv a 'mu, nɔ- -wε 'kɔkɔv a 'kli bu, 'ε tɔɔ ne -a mɔ=ɔ, -ε mɔ, 'bu mɔ, =ba 'ble 'a =haantitie kua, ε di -nyi -a mu 'kɔ yrayrv -mu', ε 'ye ni -wε 'li.

11'Mɔ -bi, Nyisua nu 'mu 'a -mɔnanyɔ -mɔ', -ε di-e nu, 'mu =haantitie a 'mu nyibli pu, ε kɔ, 'mu =nu=v yi -tɔɔ -ni. 12Ε nɔ- kɔ -ti 'ni yi =hwen 'ye, 'ki 'ne- =ji'. Kεε, 'ni -pie=e li 'a -tvi, -kɔti 'n yi -Yusu 'Klɔv ni, 'ni kuo =ne =wlv yi, 'ti -ni yi=e -teε, -ε mɔ, ε kɔ 'kli, 'ki =haantitie -bu, ε pu lε, =bu pu nyibli, bu =tu=ɔ 'yie -tutu, -nyrɔwɔ -mu', ε di ya, ε 'mu 'v nyre. 13=Haantitie ni -do a 'mu, =wun 'v 'mu wien, ε nɔ- -bu pu nyibli -wε, =ni 'cɔcɔ 'li 'a =dedede. =Ni yi-ti ni pi, -ε -bi kuo -Yusu 'Klɔv =wlv yi, ε kɔ, -bu nve nyibli, 'ki 'li 'kli -mu', -Yusu 'Klɔv yi -mu -nyi 'kwli. 14=Haantitie -mu', Nyisua -nyi -mu, =tu=ɔ 'yie, nyiblo =dv 'ni =ha-a 'cɔcɔ -ni. 'Ble =haantitie a 'mu kua -teε, 'ki 'li Nyisua a -Hihiu, -ε ni 'v -a mu ke' a 'kli 'kwli.

Pɔlv ne 'a dɔɔnu a -ti -mɔ le

15-Yi-e ni, -ε mɔ, Nyisua a nyibli a pepe -mu', -v ni 'li Asiblogba 'kwli, v hie 'v 'mu bu. Nyibli -mu', -v mɔ Fiselt kɔ Hemɔsent 'hven-, 'ki v ni 'li nyibli a 'mu 'nyi. 16Kεε, Onesifɔli -mɔ -bi, ε kɔ ti, 'ε pi 'mu 'kli yra lε. -Te 'n ni =ji' a -ti, -tvi 'ni -nu=ɔ li-ti. -Aan Kukɔnyɔ bu nu=ɔ =haande -mɔ, ε kɔ 'a 'kayu a 'dɔkɔe 'hven-. 17-Te ε di la 'ne-

Romudɔ* 'kwli, -te -mu', 'n ni 'v, ε =mɔɔɔ le -mɔɔmɔɔ, 'ε ye=ε ki. 18-Aan Kukɔnyɔ bu nu-o -haande -mɔ, -nyrɔwɔ -mu', -ε kɔ 'kwli ε di di de. -Te -na 'mumu, -nu 'a yiyie, ti -kɔ 'yri 'n ni la 'lɛ Efesɔdɔ 'kwli, ε -hɛɛ la 'mu ni dtaki.

-Yusu 'Klɛv a -ti bu bi 'lɛ -mu 'kwli

2 ¹Na 'yu o, -hɔn 'v -Yusu 'Klɛv -mɔ', bu -nyi -mu 'klɛ, -bu kuo =nɛ =wlv yi -tɛɛ. ²Ti -hi la a ti 'yri, 'mɔ -tɔɔ la -mu Nyɛsva a -ti. Nyɛsva a -ti -mu', 'n nɛ la -mɔ lɛ, 'kɛ 'v nyibli -hɔhɔv yi, tɔɔ =nɛ nyibli -bɛ -mu', -wɛ 'lɛ -bu kuo =wlv yi, -ε di-e nu, 'waa 'mumu, v 'mu 'klɛ kɔ, 'kɛ bu tɔɔ =nɛ nyibli -bɛ de.

³Bu mɔ, =ni kɔ -bu 'ye =hwen, -Yusu 'Klɛv a -ti, kɔ =wlv a 'lɛ, =wɛ yi -haan'seyotayu, -ε yi =hwen 'ye, 'kɛ 'lɛ =wlv a 'lɛ 'kwli. ⁴Bu mɔ, 'seyotayu 'bu yi tɔ kɛ ni mi, 'bu -hɛ bu blee nɛ 'a nyiblo gbagbu a plɔ, -ε -bɛ nyibli -mu', -v 'yi 'seyo 'pa-, ε 'ni -pɔ-v 'lɛ 'waa -ti wuntɔ 'nyɛ lɛ. Kɛ- bu ni 'mu lɛ, 'kɛ 'v -mu -mɔ. ⁵Bu pɔ-v cigbe'gbanyɔ a dɛ yi. 'Bu mɔ, cigbe'gbanyɔ 'bu yi cigbe ni 'gbɛ, 'bu 'yɛ ni =tuu 'v cigbe a 'mu, 'a tete* 'v, v 'yi 'lɛ-tɛ 'lɛ -wɛ, bu pɔ-v -ti. ⁶Bu pɔ-v 'dɔdɔnyɔ a dɛ yi -wɛ. 'Bu mɔ, 'dɔdɔnyɔ 'bu yi 'v 'klɛ ni -tui, 'bu yi -ci a -kvan ni ni, ε nɔ- blee yi, -bu di -ci a 'mu, 'a yi-hɛ-teblɛ. ⁷Tɛ -bu, 'n yi -mu -lee -ni, naa =nɛ =wɛ kle -tɛɛ, -kɔti =ni yi-tɛ =wɛ kle ni nɛɛ -ni, -aan Kukɔnyɔ di -nyi -mu 'klɛ, =mu -ti a pɛpɛ a 'mu lɛ yru.

⁸-Yusu 'Klɛv, -ε mɔ la bodɔ Dafidɔ* a 'yonv a 'Yu, 'a -ti bu bi 'lɛ -mu 'kwli. -Yusu a 'mu, ε 'kɔ ni, Nyɛsva 'ε -ha 'lɛ-tɛ 'kukɔnyibli 'nyɛ, 'ε -ha-a 'klɛ. ε nɔ- mɔ =haantitie, 'n pɛ nyibli. ⁹-Haantitie a 'mu a -ti, 'n yi 'ye =hwen dtaki, 'v pɔ 'mu =jɛ', -wen nyiblo, -ε nu dɛ -hvan. Kɛɛ, v 'yi 'lɛ-tɛ 'lɛ -wɛ, bu pɔ Nyɛsva a win =jɛ', -tɛ ε ni bu'hɛnle a -ti. ¹⁰'A -ti, 'n wen ni, 'kɛ =bu 'ye =hwen, 'kɛ 'v nyibli -mu', Nyɛsva -ha 'lɛ a -ta', -ε di-e nu, 'waa 'mumu, 'hru -mu', -ε kɔ wɔn -Yusu 'Klɛv di 'v -naa -ni, ε 'mu =nu wa, v 'mu-v 'ye, ε kɔ, v 'mu 'lɛ 'a 'klɛ yrayrv -mu' 'kwli pa, -kɔti a 'yi'bualɛ. ¹¹ε kɔ win 'ε mɔ -tɛɛ a win. Win a 'mu, ε nɔ- -bu:

«Bu mɔ, =ba hie 'v -aan 'klɛ 'ka bu, =wɛ yi,
-tɛ -a kɔ -Yusu 'hwen-, -a 'yɛ ni 'kɔ wen,
-ε -bɛ ε kɔ -a mu 'hwen-, -a di 'hru 'klɛ -wɛ.

12 'Bu mɔ, =ba wen=ε ki, 'ki -ba 'ye =hwen,
 -te -a mɔ -Yusu a nyibli a -ti,
 -ε -bi ε kɔ -a mu 'hwen-, -a mu di nyibli
 win ki -kɔɔ -nu.

Kεε, 'bu mɔ, =ba yi-ti ni hle, -ε mɔ, -a 'yi-ti -yi,
 ε di-e 'ni hla -we, -ε mɔ, ε 'yi -a mu -yi.

13 Kεε, 'bu mɔ, =ba 'yi =wloɣikuonyibli 'pa-,
 ε nɔ- -mɔ -bi, ε kɔ =wlu a yikuole,
 -kɔti ε nɔ- -mɔ -bi, -ti -mu', ε hle,
 ε 'yi 'li-ti 'li -we, 'ki bu 'yi-ti -nu.»

**-Tu 'v 'klɪ, -bu nu Nyɪsua a -kuan -tee,
 -ε di-e nu, ε 'mu -mu 'nyre le pu**

14-Ti -bu, 'n yi -mu -lee -ni, pu 'li-ti nyibli -bi 'kwli le,
 -ε di-e nu, v 'mu=v 'lu -mɔ le -hie -tee. Ti -nu -tee, 'ki 'li
 Nyɪsua a 'nyre 'kwli, -ε mɔ, v 'ni 'nuo 'li 'blini, 'ki 'v winbu
 -mu', -ε 'ye ni da =dedede a -ta', -kɔti 'blinidu a 'mu a nunuo,
 ε 'ni -heε=ε li nyiblo =du, kεε, nyibli -mu', -v pi-ti nua yi bu,
 ε yi nyre 'waa =wli yi. 15-Mɔ -bi, =tu 'v 'klɪ, -bu nu Nyɪsua
 a -kuan -tee, -ε di-e nu, ε 'mu -mu 'nyre le pu. 'Bu mɔ,
 =ni mɔ Nyɪsua a =haan-kvannunyo, -ε -bi -tu 'yi 'li-ti 'li -we,
 bu nu -mu, 'ki 'v=v ye'. 'Bu mɔ, =ni yi nyibli Nyɪsua a win ni
 tve -ni, -ε -bi bu 'sii 'v yi, ε kɔ, bu kɔ' leyuyruo. 16ε kɔ
 nyibli, 'v pi -tebli -gbati a gble, -ε 'ye ni blee Nyɪsua a plɔ.
 -Mɔ -bi, =ni 'puv 'li wuntɔ -tebli a 'mu 'nyi, -kɔti nyibli
 a 'mu, -v pi gbledu a 'mu, v -he 'v Nyɪsua a 'hru bu wlon
 gbεεgbe. 17-Ti -mu', v tve -ni, ε yi 'ni wlo, =wi yi, -te =jio ni,
 'ε wle, 'ki 'v 'hu ki. Nyiblidu a 'mu, -v ni dedu a 'mu,
 'ki Himene kɔ Fileti 'hwen-, v ni 'li =nu 'nyi. 18U 'ni -tɔɔɔ
 'ki -tee a Nyɪsua a -ti, 'v ni hi, v wen, nyibli -mu', -v 'ku,
 Nyɪsua -we 'li =nu 'kukonyibli a 'nyi-hihua -mɔ, 'ε -ha =nu 'klɔ.
 ε nɔ- kɔ -ti nyibli -bi 'v hie 'v Nyɪsua a 'hru bu.

19Kεε, -tee a Nyɪsua a win 'ni 'ci-ti li. ε 'wi-ti 'hi
 'pa yi, -ε ku 'li bu -tee, 'ti- -ε kɔ ki v 'cru 'v, -ε mɔ:
 «Kukonyo yi 'a nyibli ni,» 'v 'cru 'v de: «A -ne nyiblo
 'bu ni 'v, 'bu pu le, ε mɔ Kukonyo a nyiblo =niɔ, ε kɔ
 bu hie 'v de 'kuku a nunuo bu.»

20'Bu mɔ, =ni mu 'li dekonyo a 'kayu bu, -di 'yee 'li 'pueti
 a gblegble. -U -bi ni 'v, 'v nu -gɔv, 'v nu=o, -v -bi ni 'v,

'v nu ti, 'v nu-o, -v -bi ni 'v, 'v nu bue, 'v nu-o. 'A de -mu',
 -e mo -gulupueli, -haannyibli 'bu -di, 'ti- 'v 'hrue -ne, kee,
 'a de -bi -mu', 'a -ne -nyrowo, v nii -ne -kuan 'yri.
 21-Aan 'mumu, ke- -aan de ni 'mu -we. 'Bu mo, nyiblo
 'bu hie 'v -tebli -houn -mu', -kotu 'n hla wen a nunuo bu,
 Nyisva di -nyi-e -kuan, -e ni 'do. E di 'wi-ti -gulupueli -ni wen
 yi. 'A kukonyo di pu-v 'kubia ki, 'ki 'v 'a -gbetu a -ta',
 -e nu-o, e yi 'a kukonyo 'ni -hee -ni dtaki, e ko, 'e -we -mo,
 'ki bu nu 'a -ne -haan-kvande =du.

22'A -ti, yinyre-tebli -mu', gbloyo -bi yi 'lu -mo le -hie,
 v ni, =ni 'nuo 'li-ti. 'Gba -teblidu a 'mu cigbe ye' le. -Muo-o le,
 'a -ne ti, 'ki -na nunuklo bu 'sii 'v yi. Kuo -Yusu =wlv yi -tee.
 Nue nyibli. -Muo-o le, 'ki nyibli -mu', -v ko 'klo -sii 'v yi,
 e ko, -v de -aan Kukonyo, v ko -mu 'huen-, ba ko kubweenle.
 23'Bu mo, 'bu yi gble ni pi, 'ki 'v -tebli -mu', -e 'ye ni da
 =dedede, 'ti- -e 'ye ni -hee nyibli, =ni 'puv 'li -na wunto 'li,
 -kotu -yi-e ni, -e mo, -tebli a 'mu, e ni 'blini. 24Nyiblo -mu',
 -e ni -aan Kukonyo a -kuan, e 'yi yi -blee -ni, bu 'ple hle.
 Kee, e ko bu nu nyibli a pepe =haande -mo. E ko bu to
 nyibli a pepe Nyisva a -ti -tee. E ko bu ko =wlv a 'lila.
 25'Bu mo, nyibli 'bu yi-ti yi ni -wen, e ko bu to =nu,
 'ki 'li =wlv 'yopo 'kwli. -Bakle, Nyisva di -nyi =nu 'kli,

'ki bu hie 'v de 'kuku* a nunuo bu, -ε di=e nu, v 'mu -ti a -tee yi. 26-Bakle, v di -hɔn 'li Satan* -ji', -ε klo =nu, -wen cro, -ε klo muɔma, -ε di=e nu, de -mu', Satan a 'mu, ε -hve, v 'mu=v nu.

**Le'booti 'yri, 'klo 'bu 'mu 'v -wlu -hɔn,
nyibli di 'ye =hwen a gblegble**

3 1-Ti -bu, 'n yi -mu -lee -ni, yru-o' le -tee: Le'booti 'bu nyre 'v, 'klo 'bu 'mu 'v -wlu -hɔn, nyibli di 'ye =hwen a gblegble. 2Ti a 'mu 'yri, nyibli di -hie v ni -do a -ti 'lu -mɔ le. U di nve 'wliye dtakt, v 'mu 'waa dtɔnv a -pli pu. U di 'yaa 'li 'waa dtɔnv, v 'mu Nyɔsua 'yri le -ha, v 'mu 'waa 'diinv kɔ 'waa 'bainv a -ti le -hεε -ni, nyibli -mu', -v di =nu -hεε -ni, v 'yi 'li-t 'li -wε, bu -nyi =nu 'wio, ε kɔ, v 'yi 'li-t 'li -wε, bu -tuu 'v 'a -ne =dedede, 3v 'yi 'li-t 'li -wε, bu nve 'waa dtɔnv a 'dukuε, v 'yi 'li-t 'li -wε, bu kɔ nyibli a nyat, v 'mu nyibli hi kle pu, v 'yi 'li-t 'li -wε, bu yi 'waa dtɔnv a naale, de ni -do, v di nu, ε nɔ- mɔ bu =tu nyibli =hwen, v 'yi 'li-t 'li -wε, bu nve =haande =du, 4v di kaa nyibli, v di ni yru yi, v 'mu -tebli -hɔn le nu, v 'mu 'li 'waa dtɔnv 'li 'yaa -ni dtakt, de -mu', -ε yi 'waa plo -blee -ni, ε nɔ- v di -nve -ni, keε, v 'yi 'li-t -wε bu nve Nyɔsua. 5Nyiblidv a 'mu, v di 'wɔ Nyɔsua a nyibli yi, keε, v 'ni -hva-a li bu yi Nyɔsua a 'kli -mu', -ε ni=e, 'ti- -tonyibli a 'yrinaabv ε yi 'v yi 'sii -ni. hɔɔ nyiblidv a 'mu -mɔ le.

6'Ki 'li =nu 'nyi, 'waa de -bi, v di pa 'li 'kayo ble, nuɔbi -mu', -v 'yi 'lu -bua -ni, v 'mu =nu -kaa -ni, -ε di=e nu, nuɔbi a 'mu, v 'mu 'waa pupuwin ki wen. Nuɔbi a 'mu, v ni de 'kuku* dtakt, ynyre-tebli a pepe, 'waa =wli -hve, ε nɔ- v ni. 7U pi nyibli a pepe nva yi bu, keε, v 'ni -yru-o -ti a -tee' le. 8Nyiblidv a 'mu, -v pɔε nyibli -mɔ le, v -wen Nyɔsua a -tee a win yi, =wɔ yi Moise* a ti 'yri, -te Sanεst kɔ Sabrest 'hwen-, v ni la, 'v -wen la Moise a 'mu yi. 'Waa 'lule-hihie nyre yi. U 'yi -Yusu 'Klɔsv =wlv yi -kuo -ni. 9Keε, v 'yi 'li-t 'li -wε, bu muu ye', -ε nu=o, nyibli -hɔhɔ di=e le 'ni yru, -ε mɔ, 'waa 'lule-hihie nyre yi, =wɔ yi ti -hi la a ti 'yri, -te -tonyibli nu la, 'v yru la=a le -tee, -ε mɔ, Sanεst kɔ Sabrest 'hwen-, 'waa 'lule-hihie nyre la yi -tee.

**Pɔlv yɪ Timote 'nɪ -lee -nɪ,
-ɛ mɔ, ɛ 'nɪ 'saa 'lɪ**

10-Mɔ -bɪ, dɛ -bʊ, 'n tʊɛ -nɪ, -yɪ-e nɪ, 'tɪ- =nɪ yɪ-e, -tɛ 'na 'yrinaabu nɪ 'mʊ, ɛ kɔ, dɛ -bʊ, 'n -hʊɛ =bʊ nu, 'kɪ 'lɪ 'na 'klɔ 'kwli, =nɪ yɪ-e -wɛ, ɛ kɔ, -tɛ 'n nu Nyɪsʊa a =wlv a yukuole, -tɛ 'n ni =wlv a 'lɪla, -tɛ 'n nu nyibli a nʊɛɛ, -tɛ 'n -nu, 'nɪ 'yɛ nɪ sa, =nɪ yɪ-e -wɛ. 11-Yɪ-e nɪ, -tɛ nyibli nu 'na ti 'yaklɪ a yrɛgbʊgba, kɔ, -tɛ 'n nu la =hʊɛn a 'yɪɛ, 'kɪ 'lɪ 'du -mʊ', -v mɔ Atɔsɪ, kɔ Yikɔnɪ, kɔ, 'kɪ 'lɪ Listri. ɛ mɔ =han-tɪ, 'v gba 'mʊ ti 'yaklɪ yɪ dɪakɪ, kɛɛ, -tɛblɪ a pɛpɛ a 'mʊ, -ɛ nu 'mʊ, -aan Kʊkɔnyɔ =gble 'mʊ nɪ. 12ɛ mɔ =haan-tɪ =nɔ, 'bʊ mɔ, nyiblo 'bʊ -hʊɛ bʊ na Nyɪsʊa a 'hru, -tɛ ɛ mɔ -Yusu 'Klɪsʊ a nyiblo, ɛ di 'yɛ =hʊɛn, 'kɪ 'lɪ -tonyibli -jɪ'. 13Kɛɛ, 'crɛkɔnyibli, kɔ nyibli -mʊ', -v kɛɛ 'waa 'bio, v nʊ- mɔ -bɪ, 'waa nunuɲmlɪ a yunyinyre di kɪ 'nɪ -bii -nɪ, 'tɪ- v di kaa nyibli, nyibli 'mʊ =nʊ -kaa -nɪ -wɛ.

14-Mɔ -bɪ, -tɛblɪ -bʊ, =nyɪ, kɔ, -wen kɪ, 'kɪ 'lɪ -na =wlv a pɛpɛ kɪ, 'nɛɛ 'v yɪ bʊ, ti a pɛpɛ, -kɔtɪ -yɪ-e nɪ, -ɛ mɔ, nyibli -bʊ, -v tɔɔ -mʊ, v tɔɔ -mʊ nɪ -tɛɛ, 15'tɪ- =nɪ yɪ Nyɪsʊacrɪɛn -wɛ, kʊɛ la 'lɪ -na 'hɪandɛ 'yɪɛ bʊ. 'Crɪɛn a 'mʊ, ɛ nɔ- yɪ -mʊ =tɔ -nyɪ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa a 'hru wlvɔn, 'kɪ -bʊ kuo -Yusu 'Klɪsʊ =wlv yɪ, -ɛ di-e nu, Nyɪsʊa 'mʊ -mʊ wa. 16-Tɪ a pɛpɛ -mʊ', v 'cru la 'lɪ Nyɪsʊacrɪɛn 'kwli, Nyɪsʊa a -Hihiu*, nɔ- nu-o, nyibli 'v 'crɪ-i. Nyɪsʊacrɪɛn a 'mʊ, ɛ yɪ -a mʊ 'nɪ -hɛɛ -nɪ, =a yrui dɛ -mʊ', Nyɪsʊa -hʊɛ -ba nu, ɛ nɔ- yɪ -a mʊ -hɛɛ -nɪ, =a yrui dɛ 'kuku* -mʊ', -a nu, ɛ nɔ- pɪ 'v -a mʊ =haan'hru wlvɔn, ɛ nɔ- tʊɛ nɛ -a mʊ, -tɛ -a di nu, 'tɪ- -aan 'yrinaabu 'mʊ 'v yɪ 'sii -nɪ. 17Kɛ- Nyɪsʊa a -Hihiu nu 'a nunuo, -ɛ di-e nu, Nyɪsʊa a nyiblo 'mʊ 'v yɪ 'sii -nɪ. Nyɪsʊa -nyɪ-e 'klɪ a pɛpɛ -mʊ', ɛ -hʊɛ nɪ, 'kɪ ɛ 'mʊ 'a -nɛ =haandɛ =dʊ nu a -tɪ.

Pv -Yusu a =haantitɛ 'a -nɛ ti

4 ¹Nyɔwɔ di 'v 'nɪ nyre, -Yusu 'Klɪsʊ 'mʊ di dɛ, ɛ 'mʊ nyibli a pɛpɛ win kɪ -kɔɔ -nɪ, 'kʊkɔnyibli kɔ 'klɔnɪnyibli 'hʊɛn-, ɛ 'mʊ =nʊ -bati lɛ -pʊv -nɪ. ɛ nɔ- nu-o, 'nɪ nyɛɛ -mʊ lɛ, 'kɪ 'v Nyɪsʊa yɛ', kɔ 'kɪ 'v -Yusu 'Klɪsʊ yɛ', ²pʊ nyibli =haantitɛ. 'Nɛɛ =nɛ kɪ bʊ, 'yɛ =bʊ nyibli yɪ 'a 'winwun nɪ -hʊɛ, 'yɛ =bʊ v 'yɛ nɪ -hʊa 'a 'winwun.

'Bu mɔ, nyibli 'bu yi de 'kuku* nu ni, lee =nu, bu hie 'v de 'kuku a 'mu, 'a nunuo bu, -nyi =nu 'klɪ, 'kɪ bu nu =haande. Tɔɔ =nu, 'kɪ 'lɪ =wɛ a 'lɪla 'kwli. 3 Ɛ di kɔ ti, Ɛ 'mu 'v nyre, -Ɛ kɔ 'yri nyibli 'yɛ nu di nyibli -bu, -v tɔɛ =nu -ti a -tɛɛ nva yi bu nu pu. Kɛɛ, v di-e 'nɪ -hva, 'kɪ bu nu -tebli -mu', -Ɛ nyre yi. Ɛ nɔ- kɔ -ti, v 'mu hitɔɔnyv le 'kukue -nɪ. Hitɔɔnyv a 'mu, v di 'nɪ -hv. 'Bu yi 'kɪ hitɔɔnyv a 'mu nva yi bu nu pu, -Ɛ -bɪ 'waa plɔ ble nu. 4 U 'yi 'lɪ-tɪ 'lɪ -wɛ, bu pu 'kɪ -ti a -tɛɛ nva yi bu, hitɔɔle nɪ -do, Ɛ nɔ- v di nva yi bu pu. 5 Kɛɛ, -mɔ -bɪ, 'cibi 'v -na dɔɔnv a win a kɪkɔɔle, 'yɛ =hven, pu nyibli -Yusu a =haantitie. -Kvan -mu', Nyɪsva -nyi -mu, gba=a 'lu -mɔ, -bu -yra=a 'lu.

6 'Mɔ -bɪ, ti nyre 'v nɪ, 'na 'kokoti 'mɛɛ yre. 'N 'wɪ-tɪ -cɔhlɔn*, v di Nyɪsva -pie -nɪ yi. 7 'Kɪ 'lɪ 'na =wɛ a pɛpɛ kɪ, 'n nu -Yusu 'Klɪsv a -kvan nɪ, =wɪ yi =gbapɔnyɔ. -Kvan, Nyɪsva -nyi 'mu =bu nu, 'n -yra=a 'lu nɪ, =wɪ yi cigbɛ'gbanyɔ, -Ɛ -yra 'a cigbɛ a 'gbvɔba 'lu. -Tɛbli -mu', -a kuo =wɛ yi, 'n =tuu 'v=v nɪ -tɛɛ. 8 'N yi-e nɪ, -Ɛ mɔ, Nyɪsva -wɛ 'na =haande gbagbu -mɔ, 'kɪ 'lɪ yakɔ 'kwli, -kɔti Ɛ 'sii 'v 'mu yi, 'kɪ 'v 'a dɔɔnv ye'. =Haande gbagbu a 'mu, Ɛ 'wɪ-tɪ -gɔlɔklavn* yi, v yi cigbɛ'gbanyɔ -mu', -Ɛ -ha 'v 'a 'bio 'hru wɔn -nyi. -Aan Kɔkɔnyɔ -mu', -Ɛ pu -tɛɛ a -bati, -nyrɔwɔ -mu' -kɔ 'yri Ɛ di 'v nyibli -bati le -pɔv -nɪ, 'kɪ Ɛ di 'v 'mu =haande a 'mu -nyii -nɪ. Ɛ 'yi 'mɔ nɪ -do 'pa-, Ɛ 'nɪ -nyi-e 'mɔɔ nɪ. Kɛɛ, nyibli a pɛpɛ -mu', -v nɔɛ =nɛ, 'tɪ- -v yi-tɪ -ple, v nu- Ɛ di-e -nyi.

Pɔlv -hvɛ=ɛ nɪ, 'kɪ Timote bu di 'lɪ-tɪ -mɔ

9-Tu 'v 'klɪ, =mu 'nɛ- 'mu -mɔ di -te ti nɛ -bu, 10-kɔti Demasi hie 'v 'mu bu, 'klɔ a -tebli a nɔɛle a -ti, 'ɛ mu 'lɪ Tesalonikɪdɔ 'kwli. Klesasi -mɔ -bɪ, 'kɪ Ɛ mu 'lɪ Galatɪbɔgba 'kwli, Titu -mɔ -bɪ, Ɛ nɔ- mu 'lɪ Damatɪbɔgba 'kwli. 11 Luku nɪ -do, Ɛ nɔ- nɪ mɔ 'mu 'hvɪ. 'Bu mɔ, =nɪ yi nɪ di, -Ɛ -bɪ -kɔ Maki 'hven- ba di, -kɔti Ɛ -wɛ 'lɪ bu -hɛɛ 'mu nɪ, 'kɪ 'v -kvan a -ta'. 12 Tisiki -mɔ -bɪ, 'kɪ 'n lee 'lɪ-tɪ Efɛstɪdɔ 'kwli. 13 'Bu mɔ, =nɪ yi nɪ di, 'kɪ -bu naa 'lɪ Trɔastɪdɔ 'kwli, 'kɪ 'lɪ nyiblo -mu', -Ɛ mɔ Kalɔpɔstɪ -mɔ, =mu 'mu 'na cekvɛti -mu', 'n hie 'lɪ bu yi ya. Ya 'crun -mu' -wɛ, seyɪ-seyɪ 'a de -mu', v nu mamɔkɔvɛ, v -nu.

14-Tɛblɪblanyɔ -mʊ', -ɛ mɔ Alesadri, ɛ nuu 'mʊ 'crɛ lɛ diaki. Dɛ -mʊ', ɛ nu 'mʊ -mɔ, -aan Kɔkɔnyɔ, nɔ- di-e 'a 'pɛɛlɛ -nyi. 15-Na 'mumu, -tu -na dɔɔnʊ 'yie, ɛ 'nɪ -ha -mʊ 'crɛ lɛ -nuu -nɪ -wɛ, -kɔtɪ ɛ 'yɪ -aan tɔɔwin -nʊɛ -nɪ.

16Yɪ-he-nyrɔwɔ, -ɛ kɔ 'kwli ʊ gba 'lɪ 'mʊ -batipɔɔle', -tɛ 'n -hɪhɪa =nʊ klɛ, -ɛ mɔ, 'n 'yɪ dɛ -hʊan =dʊ -nu, nyiblo =dʊ 'yɪ 'ʊ -di, 'kɪ bʊ -hɛɛ 'mʊ. 'Waa pɛpɛ, ʊ hie 'ʊ 'mʊ bʊ. Dɛ -mʊ', ʊ nu 'mʊ -mɔ, Nyɪsʊa bʊ -hru 'a -tɪ -mɔ. 17Kɛɛ, -aan Kɔkɔnyɔ, nɔ- 'yɪ 'ʊ 'mʊ bʊ -hie. ɛ nɔ- -nyi 'mʊ 'klɪ, 'kɪ -bʊ hla Nyɪsʊa a -tɪ, dakɔ a nyibli a pɛpɛ 'ʊ 'wɪn. Kɔkɔnyɔ a 'klɪ, nɔ- nu-o -wɛ, 'kɪ -bati 'yɪ 'mʊ -klɔ, 'nɪ =ta 'lɪ kɔkɔ' wɔɔn. 18'N yi-e nɪ, -ɛ mɔ, -aan Kɔkɔnyɔ di 'mʊ 'nɪ =gblɛ, 'kɪ 'ʊ 'a -nɛ yɪnyredɛ =dʊ a -ta', kɔ, ɛ di =tu 'mʊ 'yie, 'mʊ 'lɪ yakɔ 'kwli mu, -tɛ -mʊ', ɛ kɔɔ 'lɪ nyibli win kɪ. Ba 'dɛ -ba pʊ=ʊ 'nyrɛ lɛ, -tɛ 'klɔ tɛ yɪ bʊ. Kɛ- bʊ nɪ 'mʊ.

'Betile

19'N 'beti Plisilɪ kɔ Akilasɪ 'hʊɛn-, kɔ, 'n 'beti Onesifɔɔlɪ kɔ 'a 'kayubukʊɛ 'hʊɛn-. 20'Kɪ Elasiɪ hie 'lɪ Koletɪdɪɔ 'kwli. Trofimu -mɔ -bɪ, 'a 'hʊɪ a hinhren a -tɪ, 'kɪ 'n hie 'lɪ=ɪ Miletɪdɪɔ 'kwli bʊ. 21-Tu 'ʊ 'klɪ, -bʊ di 'lɪ, 'tɪ- cɛ a tɪ 'mʊ 'ʊ nyre.

Ebulusɪ, kɔ Pudasi, kɔ Linusɪ, kɔ nugba -mʊ', -ɛ mɔ Klodia, kɔ Nyɪsʊa a nyibli a pɛpɛ -bɪ -mʊ' 'hʊɛn-, ʊ 'beti -mʊ.

22-Aan Kɔkɔnyɔ bʊ nɪ 'ʊ -mʊ -mɔ, kɔ, bʊ nu 'aan pɛpɛ =haandɛ -mɔ.

'Crien -mu', Pɔlv gba la

TITU

yi

1 ¹Mɔ Pɔlv, 'mɔ -yi 'crien -bu 'cru, 'mɔ -bu, -ε mɔ Nyɪsua a -kuannunyo, kɔ -Yusu 'Klɪsɔ* a -mɔnanyɔ*. Nyɪsua, nɔ- le 'mu, -ε di-e nu, 'mu nyibli -mu', ε -ha 'li, 'ki bu kuo =ne =wlv yi -hεε -ni, kɔ, 'ki bu yi -haantɔwin a pepe -mu', -ε tɔε ne -a mu nunuklɔ -mu', -ε yi Nyɪsua a plɔ -blee -ni. ²Ke- 'n ni 'a nunuo, -ε di-e nu, nyibli 'mu-v yi -tεε, -ε mɔ, 'klɔ yrayrv -mu', -ε 'ye ni -we 'li, v kɔ-ɔ ni. Ti -mu', -ε kɔ 'yri Nyɪsua 'ye la 'klɔ ni ni, 'ki ε pu la 'li-t 'li, -ε mɔ, ε kɔ bu -nyi la 'klɔv a 'mu -tonyibli. Nyɪsua 'yi hi -kɔ, 'klɔ -mɔ 'klɔ. ³Ti -mu', ε pu la 'li, -tε ε nyre 'v, 'ki ε naa 'li 'a win nyibli wɔn, 'ε tɔɔ ne -a mu 'klɔ yrayrv a 'mu. -Ti a 'mu, ε nɔ- ε lee 'mu, =bu hla. Nyɪsua -mu', -ε we -a mu, ε nɔ- lee 'mu, 'ki =bu mu -ti a 'mu nyibli -bi le -lee -ni.

⁴Titi o, -mɔ 'n yi -mɔ 'cru -ni. =Wi 'na kɔkɔyu yi, -kɔti -Yusu 'Klɪsɔ ni -do, ε nɔ- -a kuo =wlv yi. -Aan 'Bai Nyɪsua, ε kɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hven-, -ε wa -a mu, bu nu -mu -haande -mɔ, ε kɔ, bu -nyi -mu kubɔweenle.

-Te 'cve a ye'nanyɔ a nunuklɔ kɔ bu ni 'mu

⁵Ki 'n hie 'li -mu Kletɪblugba 'kwli bu, -ε di-e nu, -tebli -mu', -ε 'yεε ni =hrenti -ni, =mu-v =hrenti -ni. 'N -hve-ε ni -we, -bu na 'du a pepe kle, -v ni 'li Kletɪblugba 'kwli, -ε di-e nu, =mu 'v nyibli ble =tu, =wi yi, -tε 'n nu la 'a hihla, v 'mu 'cve a ye'nanyɔ mɔ.

⁶Nyiblo -bu, -ε di 'cve a ye'nanyɔde nu, ε bleε yi, bu mɔ =haannyiblo. ε bleε yi, bu mɔ nɔgba ni -do a nyɪvɔ†. 'A 'yonv kɔ bu kuo -Yusu 'Klɪsɔ =wlv yi, ε kɔ, 'waa nunuklɔ

---

†1.6 -vɔ-: ε 'yi yi -bleε -ni, bu nu -wlawli

kɔ bu 'sii 'v yɪ, -ɛ di=e nu, nyibli a pɛpɛ 'mʊ=v 'ye, -ɛ mɔ, v 'nɪ -nu=o yɪnyredɛ, ɛ kɔ, v kɔ 'v nyibli a 'v=tuule. 7'Cvɛ a ye'nanyɔ mɔ Nyɪsua a -kvannunyɔ =nɔ. ɛ nɔ- kɔ -tɪ 'kɪ yɪnyredɛ =dʊ 'yɪ yɪ -blɛɛ -nɪ, bu nɪ 'lɪ 'a nunuklɔ 'kwli. ɛ 'yɪ yɪ -blɛɛ -nɪ, bu 'yaa 'lɪ 'a dɔnɔ. ɛ 'yɪ yɪ -blɛɛ -nɪ, bu bi yɪv' lɛ 'a -nɛ ti. ɛ 'yɪ yɪ -blɛɛ -nɪ, bu -hie nɛ 'a dɔnɔ nɔ wɔn. ɛ 'yɪ yɪ -blɛɛ -nɪ -wɛ, bu kɔ 'kla. ɛ 'yɪ yɪ -blɛɛ -nɪ, bu nʊɛ 'wli diaktɪ. 8Kɛɛ, dɛ ɛ kɔ bu nu, ɛ nɔ- mɔ: nyibli -mʊ', -v pʊɛ 'lɪ-tɪ -mɔ, ɛ kɔ bu kikle =nʊ lɛ -tɛɛ, ɛ kɔ, bu nʊɛ -haandɛ a nunuo, ɛ kɔ, bu -hie 'lu lɛ -tɛɛ, bu 'sii 'v yɪ, bu mɔ -tɛɛ a Nyɪsua nyiblo, bu yɪ 'a dɔnɔ a naale -tɛɛ. 9-Tɛɛ a Nyɪsua a -tɪ -mʊ', -a tʊɛ nyibli, ɛ nɔ- kɔ -bu nɪ 'lɪ 'a =wɔv kɪ ti a pɛpɛ, -ɛ di=e nu, ɛ 'mʊ 'hru kɔ, 'kɪ bu nu win a 'mʊ, bu pʊ nyibli 'kɪ yɪ lɛ, ɛ kɔ, nyibli -mʊ', -v -wen win a 'mʊ yɪ, ɛ 'mʊ =nʊ -tɔɔ -nɪ, -ɛ mɔ, v kɛ nɪ.

10Kɛ- -bu nu 'v 'cvɛ a ye'nanyɔ a blɛ-tutuo, -kɔtɪ nyibli -hʊhʊtɪ 'yɪ 'v Nyɪsua a win a 'v=tuule -kɔ, 'tɪ- -tɪ -mʊ', v hɛ, ɛ 'nɪ -da=a =dedede, 'v kɛɛ nyibli -wɛ. Sɛyɪ-sɛyɪ, nyibli -mʊ', -v nɪ -tɛblɪdʊ a 'mʊ, nʊ- mɔ -Juukʊɛ* -mʊ', -v -hɛ -Yusu a nyibli, 'tɪ- -v hɛ=ɛ, -ɛ mɔ, -Yusu a nyibli a pɛpɛ kɔ bu =tuu 'v -Juukʊɛ a tete*. 11'Cvɛ a ye'nanyɔ kɔ bu lee =nʊ, bu 'kee -tɛblɪdʊ a 'mʊ, 'a tɔɔlɛ, -kɔtɪ v nu-o nɪ, 'kɪ 'lɪ 'kayo -bɪ bu, nyibli a pɛpɛ 'v -ha 'v -haan'hru bu wɔn. -Tɛblɪdʊ a 'mʊ, v tʊɛ nyibli a 'mʊ, v blɛɛ yɪ bu 'kee nɛ 'a tɔɔlɛ. Kɛɛ, v ni=e nɪ, -ɛ di=e nu, v 'mʊ 'wliye 'ye. 12'Kɪ 'lɪ Kletɪkʊɛ a 'mʊ 'nyɪ, nyiblo =dʊ nɪ la 'lɪ, 'ɛ mɔ la 'waa winwɔn-hanyɔ* -bɪ. ɛ nɔ- hɛ la=a, -ɛ mɔ: «Kletɪkʊɛ mɔ hulekɔnyibli =nɔ, 'v 'wɪ-tɪ -balɔmamʊtɪ yɪ, ɛ kɔ, v 'nɪ -hʊa=a lɪ -kʊan a nunuo. Diidɛ nɪ -do, nɔ- kɔ -tɪ v yɪ 'lu -mɔ lɛ -hie.» 13Winwɔn-hanyɔ a 'mʊ, ɛ hɪa la -tɪ a -tɛɛ. 'A -tɪ, =nɪ yɪ 'lɪ =nʊ -mɔ nɪ -hlee -nɪ, klaa =nʊ 'yɪ, -ɛ di=e nu, dɛ -mʊ', -ɛ mɔ -tɪ a -tɛɛ, v 'mʊ=v =wɔv yɪ -kuo -nɪ. 14Lee =nʊ, -ɛ mɔ, bu 'kee -Juukʊɛ a hɪledʊtɪ a =wienlekʊkʊɛ dɛ, -ɛ 'yɛ nɪ da =dedede, kɔ, nyibli -bu, -v hɪa -tɪ a -tɛɛ kɪ, v 'nɪ 'kʊɛ 'lɪ 'waa tete =wien lɛ.

15Nyiblo a =wɔv 'bu 'sii 'v yɪ, -ɛ -bɪ -tɛblɪ a pɛpɛ -mʊ', ɛ nɪ, ɛ 'sii 'v yɪ. Kɛɛ, nyibli -mʊ', -v kɔ =wɪtɪ =yɪ 'v yɪ 'sii -nɪ, 'tɪ- -v 'yɪ Nyɪsua =wɔv yɪ -kuo -nɪ, v nʊ- -mɔ -bɪ, -tɛblɪ a pɛpɛ -mʊ', v nɪ, ɛ nyɪre yɪ. 'A -nɛ ti, yɪnyre-tɛblɪ, ɛ nɔ- v yɪ 'lu -mɔ lɛ -hie. 'Ye -bɪ bu yɪ yɪnyre-tɛblɪ nɪ nɪ, -tʊtɪ 'nɪ -nu-o lɪ =nʊ.

16 U hle-ε nu -tεε, -ε mɔ, v yi Nyisua nu, keε, yunyre-tebli -mu', v ni, ε tve -ne nyibli yi, -ε mɔ, v 'yi-t -yi. U 'ni -tuu-o 'v Nyisua 'v. De -mu', Nyisua yraa -ni, ε nɔ- v ni. U 'yi 'kli -kɔ, 'ki bu nu -haan-tebli.

Tɔɔ nyibli -tεε a Nyisua a win

2 ¹-Mɔ -bi, tɔɔ nyibli -ti a -tεε, -ε kve 'li Nyisua -mɔ bu. ²Lee kukunyv, -ε mɔ, v 'ni 'hie 'li 'waa dɔɔnu nɔ wlɔn. Bu nu -tebli -mu', -ε 'sii 'v yi, -ε di-e nu, nyibli 'mu 'v -nu 'v -tuu -ni. Bu -hie 'lu le -tεε, v 'mu 'waa dɔɔnu a naale yi. Bu kuo Nyisua =wlv yi. Bu nve nyibli, 'ki 'li 'waa =wli a pεpe ki. Bu kɔ =wlv a 'lula, 'ki 'li =hven a 'yiye 'kwli.

³ Nyrɔnukui -mɔ -bi, lee =nu -we, -ε mɔ, 'waa 'yrinaabvi kɔ bu blee Nyisua a plɔ. U 'yi yi -bleε -ni, bu nyre nyibli a 'nyre yi. U 'yi yi -bleε -ni, bu -hie 'waa dɔɔnu nɔ wlɔn. U kɔ bu pv -haan-tɔ, ⁴-ε di-e nu, v 'mu 'yonv nyrɔyo -tɔɔ -ni, -ε mɔ, v kɔ bu nve 'waa nyibεv, kɔ 'waa 'yonv 'hven-, ⁵ε kɔ, bu -hie 'lu le -tεε, kɔ, 'waa 'yrinaabvi 'mu 'v yi 'sii -ni. Bu kɔ 'li 'waa 'kayu a -kvan a de -mɔ -tεε. Bu nu yɔɔ-tebli. Bu =tuu 'v 'waa nyibεv. 'Bu yi-t le ni ni, nyibli 'yi 'li-t 'li -we, bu hla Nyisua a win -ti -hvɔn yre.

⁶ Gbloyɔ -mɔ -bi, lee =nu, 'ki bu -hie 'lu le -tεε, v 'mu 'waa dɔɔnu a naale yi -tεε. ⁷-Na 'mumu, 'n yi -mu 'ni -lee -ni, yɔɔ-tebli ni -do, ε nɔ- -bu nu, -ε di-e nu, -te -na 'bio gbloyɔ a 'yrinaabvi kɔ bu ni 'mu, v 'mu=v yi. 'Bu mɔ, -ni yi -nu ni tve -ni, nu-o, bu yi-e, -ε mɔ, -nve -ti a -tεε ni. Tɔɔ -ni -tεε, -ε di-e nu, nyibli 'mu 'v -mu 'v -tuu -ni. ⁸ De -mu', -ε nɔ yi, nyiblo 'ye ni di 'v -ti -hvɔn 'hvi ni -hlaa -ni, ε nɔ- -bu tɔɔ -ni, -ε di-e nu, -tvɔ 'mu -na yraanyibli nu, -kɔti -te v 'ye ni di -ti -hvɔn =dv ni 'ye, bu hla, 'ki 'v -a mu ki.

⁹-Kvannunyiibli -mɔ -bi, lee =nu -we, bu =tuu 'v 'waa nyibli gbagbɔ 'v 'a -ne ti. Bu nu de -mu', -ε yi 'waa nyibli gbagbɔ a plɔ -bleε -ni. U kɔ =nu 'hven-, v 'ni 'plεε 'li, ¹⁰kɔ, v 'ni 'yrie 'li 'waa -tebli. Keε, bu nu -haan-kvan, -ε di-e nu, 'waa nyibli gbagbɔ 'mu=v 'ye, -ε mɔ, v mɔ =haannyibli =mɔ. 'Bu mɔ, 'bu yi-t le ni ni, -ε -bi Nyisua, -ε mɔ -aan Wanyɔ, 'a win -mu', -a tve -ni, nyibli di 'v-v 'ni -tuu -ni.

**Nyɩsua bu nʋe nɛ -a mʋ, ɛ nɔ- yɩ -a mʋ 'klɩ -nyi,
'tɩ- -aan nunukɔ 'ɛ yɩ 'v yɩ 'sii -nɩ**

11-Tɩ -bʋ, 'n hɛ, Nyɩsua a nyibli kɔ bu =tuu 'v=v, -kɔtɩ Nyɩsua tɔɔ =nɛ nyibli a pɛpɛ nɩ, -ɛ mɔ, ɛ ni =nʋ =haandɛ -mɔ, -ɛ di=e nu, ɛ 'mʋ =nʋ wa. 12-Tɛ Nyɩsua nu 'a nunuo lɛ, 'a -tɩ, -a yi=e nɩ, -ɛ mɔ, -a kɔ ba -hie 'v -aan nunukɔ -mʋ' bʋ, -ɛ 'yɛ nɩ blee Nyɩsua a plɔ, ɛ kɔ, -a 'yɩ yɩ -bleɛ -nɩ, -ba nʋe 'klɔ -bʋ, 'a yɩnyre-tɛblɩ, -ɛ kɔ 'tʋ ni -a mʋ. Kɛɛ, ti a pɛpɛ -bʋ, -a di 'nɛ- 'klɔ kɩ -hii -nɩ, -a kɔ -ba -hie 'lu lɛ -tɛɛ, ɛ kɔ, -ba nu dɛ -mʋ', -ɛ yɩ Nyɩsua a plɔ -blee -nɩ. 13Kɛ- -ba nu, -ba -ple -nyrɔwɔ -mʋ', -ɛ kɔ 'kwli -aan Wanyɔ* -Yusu 'Klɩsɩ di 'v di nɩ dɛ, 'kɩ 'lɩ 'a -tɩ a 'yi'bʋbʋa 'kwli. ɛ nɔ- mɔ -aan Nyɩsua. 14ɛ nɔ- -ha 'a dɩɔnʋ, 'tɩ- 'ɛ 'kʋ, 'kɩ 'v -aan -ta', -ɛ di=e nu, ɛ 'mʋ -a mʋ =gble, 'kɩ 'lɩ -aan dɛ 'kuku* 'kwli, ɛ kɔ, ɛ 'mʋ=v nu, -a 'mʋ 'v yɩ 'sii -nɩ, kɩ 'v 'a dɩɔnʋ ye'. Kɛ- ɛ -nu, =a -hɛ 'a nyibli, =a nʋe =haandɛ a nunuo 'a nɛ ti.

15-Tɛblɩ a 'mʋ, ɛ nɔ- -bʋ tɔɔ nyibli, -nyi =nʋ 'klɩ, ɛ kɔ, -gbɛɛ nyibli -mʋ', -v 'yɛ nɩ 'wɩn -tɩ. 'Klɩ -mʋ', Nyɩsua -nyi -mʋ, ɛ nɔ- -bʋ nu, -bʋ hɛ. =Nɩ 'hɔɔn 'v nyiblo =dʋ -mɔ', ɛ 'nɩ 'yɩraa 'lɩ -tɩ -mʋ', -di hɩa.

-Tɛ Nyɩsua a nyibli a nunukɔ kɔ bu nɩ 'mʋ

3 Lee Nyɩsua a nyibli, -ɛ mɔ, v kɔ bu =tuu 'v 'blɔgbɩ a ye'nanyʋ a pɛpɛ. Bʋ nu dɛ -mʋ', 'blɔgbɩ a ye'nanyʋ a 'mʋ, v hɛ. Bʋ nʋe =haandɛ a nunuo, 'a -nɛ ti. 2Lee =nʋ, v 'nɩ 'hɩaa 'lɩ nyibli -tɩ -hʋn yɛ, ɛ kɔ, v 'nɩ 'nuo 'lɩ 'blɩni. Kɛɛ, 'waa =wɩ bʋ nɔ yɩ, ɛ kɔ, bʋ =tuu 'v nyibli a pɛpɛ 'v.

3Kɛ- -bʋ nu 'waa leele, -kɔtɩ -aan 'mumu, ti -hi la a ti 'yɩ, -a 'yɩ la 'lule-hihie -kɔ. -A 'nɩ =tuu=o la 'v nyibli 'v. -A ka la =haan'hru -mɔ. Yɩnyre-tɛblɩ a gblegble, nɔ- -a -hʋɛ -ba nu la. ɛ nɩ -do a 'mʋ, nɔ- -a yɩ la 'lu -mɔ lɛ -hie, =a ni la caɲmlɩ lɛ. Nyibli yɩraa la -a mʋ nɩ, -aan 'mumu, =a yɩraa la =nʋ -wɛ. 4'ɛ mɔ -tɛɛ, =a ni la=a, kɛɛ, Nyɩsua -mʋ', -ɛ mɔ -aan Wanyɔ, ɛ tɔɔ nɛ -a mɔ=ɔ yɩ, -ɛ mɔ, ɛ ni nyibli a pɛpɛ =haandɛ -mɔ, kɔ, ɛ nʋe =nʋ nɩ dɩaktɩ. 5ɛ =hen 'nyɛ, -ɛ mɔ, ɛ wa -a mʋ nɩ, 'kɩ 'lɩ daduke 'kwli. Kɛɛ, ɛ 'yɩ -ba nu =haandɛ a -tɩ 'pa-, ɛ 'yɩ -a mʋ -wa. Kɛɛ, 'bʋ wa -a mʋ, ɛ 'wɩ yɩ, ɛ yɩ -aan nyat a -tɩ =nɔ. Dɛ 'kuku*, -ɛ nɩ la 'v -a mʋ 'lu, ɛ -ha 'v=v nɩ.

Ɛ nu de a 'mv nu, 'ki 'li 'a -Hihiu* a 'kli 'kwli, -ε di=e nu, -a 'mv kuvwi nu 'huen nu, ε kɔ, -a 'mv 'klɔ yrayrv kɔ. 6Nyisva nu=o nu, 'a -Hihiu 'ε kɔɔ ne -a mv win ki pepe, de -mv', -aan Wanyɔ -Yusu 'Klɔsv -nu -a -ti. 7Kε- ε nu 'a nunuo, -ε di=e nu, -a 'mv 'klɔ -mv', -ε 'ye ni -we 'li kɔ, -kɔti -a yi, -ε mɔ, ε di -a -mɔɔ 'ni -nyi, 'ti- =a yɪ-ti -ple. Kε- ε ni 'mv, -kɔti ε nu -a mv =haande -mɔ, 'ki 'li dadvke 'kwli, kɔ, 'ε 'sii 'v -a mv yɪ, 'ki 'v 'a dɔɔnv ye'.

8-Ti -mv', 'n hle, ε mɔ =haan-ti =nɔ. 'N -hve -bv 'hεε =ne ki bv, -ε di=e nu, nyibli -mv', -v kuo Nyisva =wlv yɪ, v 'mv 'v 'cibi -ni, v 'mv =haande nu. Win -bv, -a tɔɔ -ni, ε nɔ- nɔ yɪ, 'ti- 'ε yɪ nyibli -hεε -ni. 9Gble -mv', -ε 'ye ni da =dedede, =ni 'pɔv 'li -na wuntɔ 'li. 'Bv mɔ, nyibli 'bv yɪ gble ni pi, 'ki 'v -aan 'bauv a -hrin a -hrin a de ki, =ni 'pɔv 'li -na wuntɔ 'li. Ɔ kɔ -mv 'huen-, a 'ni 'plεε 'li hle, ε kɔ, a 'ni 'pɔv 'li gble, 'ki 'v Moise* a tete* ki. -Tebli a 'mv, ε 'ni -da=a =dedede, ε kɔ, ε 'ni -hεε=ε nyibli. 10Nyiblo 'bv yɪ 'li -Yusu a nyibli le ni -gbvgbe -ni, yɪ-hede, -kɔ -bv nu, ε nɔ- mɔ -bv ti=e. 'Bv 'tiε yɪ de a 'mv 'lu -mɔ ni gbe, ti=e de. 'Bv 'ye ni -hva bv pv -mv nva yɪ bv, -ε -bɪ hɔɔ =ne -dɔɔnv -mɔ le. 11'Bɪ -yi=e ni, -ε mɔ, nyiblidv a 'mv, -v ni le, v ka -haan'hrv -mɔ. Ɔ mɔ de'kukununyv =nɔ. 'Waa de 'kuku a 'mv, v ni, ε tve =ne nyibli yɪ, -ε mɔ, v ke ni.

Le'bvɔwin

12'N di te 'li -mv nyiblo -mɔ. 'Bv 'yɪ Atimasi 'pa-, -ε -bɪ Tisiki =nɔ. 'Bv nyre 'li -mv -mɔ, -ε -bɪ -tu 'v 'kli, -bv mu 'li Nikopolidɔ 'kwli, =mv 'li 'mv bv -yεε -ni, -kɔti 'n pv 'li-ti ni, -ε mɔ, ce a ti 'yri, 'ki 'n di 'li mu, 'mv 'li bv ni. 13Nyibli -mv', -v mɔ Sunasi, -ε yi tete*, ε kɔ Apɔlɔsɪ 'huen-, 'bv yɪ 'li 'a mv -mɔ ni -huen, -hεε =nv, 'ki 'v 'waa 'dagbablv a -ta', -ε di=e nu, 'waa -tebli 'mv =ce. 14Nyibli -mv', -v kuo -Yusu 'Klɔsv =wlv yɪ, =wɪ yɪ -a mv, bv 'nyɪ -haande a nunuo 'a -ne ti, -ε di=e nu, nyibli -mv', -v yɪ =huen 'ye, v 'mv =nv -hεε -ni. 'Bv mɔ, 'bv yɪ-ti le ni ni, -ε -bɪ 'waa nunuklv 'yɪ 'li-ti 'li -we, bv mɔ dadv.

15Nyibli a pepe, -v kɔ 'mv 'huen-, -v ni 'ne-, v 'beti -mv. -A 'beti Nyisva a nyibli a pepe -mv', -v nve ne -aan de, Nyisva bv nu 'aan pepe -haande -mɔ.

'Crien -mu', Pɔlv gba la

FILEMɔ

yi

1'Mɔ Pɔlv, -ε ni 'ne- ɛji', -Yusu 'Klɪsɔ* a -ti, 'mɔ, -ε yi 'crien -bu 'cɪ, 'n kɔ -aan 'diayɪ Timote 'hven-. -Mɔ Filemɔ, -ε mɔ 'na nunatumu, kɔ, -ε kɔ -a mu 'hven- -ni -kvan ni -do, -mɔ kɔ 'crien -bu. 2-A 'beti -aan 'diayɪ nyrɔyu Apia, ε kɔ -aan 'diayɪ nyibehian Asipɔ 'hven-, -ε mɔ -Yusu a 'seyotayu, =wɪ yi, -tɛ -a ni 'mu -wɛ. -A 'beti 'cɛ a nyibli, -v yi le 'kukue -ni, 'kɪ 'lɪ -na 'kayu bu. 3-Aan 'Bai Nyɪsɔva, ε kɔ -aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Klɪsɔ 'hven-, bu nu 'a mu =haandɛ -mɔ, kɔ, bu -nyi 'a mu kɪbɔwɛɛnɛ.

4'A -nɛ ti, 'bu mɔ, 'ni yi Nyɪsɔva ni dɛ, 'kɪ 'v -na -ta', 'n yi -nyi-e 'wio, 5-ε nu-o, 'n yi 'ni 'wɪn, -ε mɔ, -nɛ -na 'bio -Yusu a nyibli a pɛpɛ ni, 'ti- =ni kuo Kɔkɔnyɔ -Yusu =wlv yi. 6'N dɛ Nyɪsɔva ni, ε 'mu-v nu, nyibli -mu', -v kuo -Yusu =wlv yi -wɛ, v kɔ -mu 'hven-, 'aan -mumvɛ 'mu kle -bii -ni, kɔ, =mu =haan-tɛbli a pɛpɛ -mu' yi, -a -wɛ 'lɪ -ba nu, 'ti- -a 'mu -Yusu 'Klɪsɔ a -ti 'yi 'bɔa -ni. 7'Na 'diayɪ, -tɛ -nu, -ni nɛ -na 'bio -Yusu a nyibli, =ni yi =nu 'klɪ -nyi, ε nii 'mu dɔdɔ dɪaktɪ, kɔ, ε -nyi 'mu 'klɪ -wɛ.

Pɔlv nyɛɛ Filemɔ lɛ, Onesimɔ a -ti

8-Tɛ -nɛ -na 'bio -Yusu a nyibli, 'n nyɛɛ -mu lɛ, -ti -bu, 'n di hla, nu-o. -Tɛ 'n mɔ -Yusu 'Klɪsɔ a -mɔnanyɔ*, 'n kɔ 'klɪ, 'kɪ -bu lee -mu, -bu nu =haandɛ. 9Kɛɛ, ε 'yi 'lɪ 'tudɔ a 'mu 'kwli 'pa-, 'ni 'plɛɛ-ɛ 'lɪ. 'N 'ye-e ni, -ε mɔ, ε nɔɔ 'v lɛ, 'kɪ -bu nyaa -mu lɛ, -ε nu-o, -kɔ nyibli a nɛɛɛ. 'Mɔ kukunɔyɔ Pɔlv =nɔɔ, -ε pɪ win. 'Kɪ 'n ni 'ne- ɛji', -tɛ 'n kuo -Yusu 'Klɪsɔ =wlv yi a -ti. 10-ε -bɪ 'kɪ, 'n nyaa -mu lɛ, 'kɪ 'v Onesimɔ a -ta', -ε mɔ -na =koyu, 'ti- -ε 'gba la ci. -Tɛ 'n 'ye la-a, 'mɔ -lee =nɛ -Yusu a -ti, 'kɪ 'ne- ɛji', 'ti- 'ε kuo -Yusu a 'mu =wlv yi.

Ɛ 'wɪ yɪ, ɛ -hɛ 'kɪ 'na 'yɪ. 11Ti -hi la a ti 'yri, Onesimu, -ɛ kɔ 'nyrɛ a 'mini -mɔ -hɛɛnyɔ, ɛ 'nɪ -hɛɛ-ɛ la -mɔ, kɛɛ, -tɛ ti nɛ -bɔ, ɛ yɪ -a mɔ 'nɪ -hɛɛ -nɪ dɪakɪ, -kɔ 'mɔ 'hɛn-.

12'N yɛ 'kɪ -mɔɔ yɪ. Ɛ -hɛ 'na a =wɔ a 'yɪ. 13Ti a pɛpɛ -bɔ, 'n di 'nɛ- =jɪ' -hii -nɪ, 'n -hɔɛ wɛn-ɛ nɪ, 'kɪ bɔ nɪ wɛn mɔ 'mɔ 'hɔɪ bɔ, 'kɪ 'v -na -ta', ɛ 'mɔ wɛn 'mɔ -hɛɛ -nɪ. 14'Nɪ -hɔa-a dɛ -mɔ', =yɪ kɪ -wɛn, =bɔ nɪ 'v -mɔ kɛ', -bɔ nu-o. Kɛɛ, 'n -hɔɛ-ɛ nɪ, 'bɔ mɔ, -nɪ yɪ 'mɔ -haandɛ -mɔ nɪ nɪ, bɔ -hɔn 'lɪ -na dɔnɔ a =wɔ kɪ.

15-Bakɛ, Nyɪsɔa, nɔ- nu-o, 'tɪ- Onesimu 'ɛ hɔɔ -mɔ -mɔ lɛ, 'kɪ 'lɪ ti gbɪ 'kwɪli, -ɛ dɪ-e nu, ɛ 'mɔ -mɔ -hɔn, a 'mɔ 'hɔɪ -nɪnɪ -nɪ ti a pɛpɛ. 16Ɛ 'yɪ 'kɪ =koyu nɪ -do 'pa- dɛ, kɛɛ, ɛ -hɛ 'kɪ -aan 'dɪayɪ, 'n nɔɛ -nɪ -tɛɛ. 'N pɔv =han-tɪ, -dɪ-e 'nɪ -nɔɛ -nɪ -wɛ, ɛ 'mɔ 'v -tɛ ɛ nɪ la 'lɪ -mɔ -mɔ a nɔɛɛ 'v -hi, -ɛ nu-o, ɛ mɔ -na =koyu -nɔɔ, 'tɪ- kɔɛ 'v bɔ, -tɛ ɛ kɔo -Yusu =wɔ yɪ a -tɪ, 'ɛ -hɛ 'kɪ -na 'dɪayɪ.

17-Tɛ -mɔ 'na 'dɪayɪ kɔ 'na nɪnatumu 'hɛn- a -tɪ, 'ble-e kɔa -tɛɛ, =wɪ yɪ, -tɛ -dɪ wɛn 'na kɔa'buble nu, 'bɔ mɔ, 'nɪ di wɛn 'lɪ -mɔ -mɔ. 18'Bɔ nyɛ la -na =dedede yɪ, kɔ, -na gba 'bɔ nɪ 'lɪ-tɪ -mɔ, lee 'mɔ, -ɛ dɪ-e nu, 'mɔv pɛɛ -nɪ. 19'Mɔ Pɔɔ, 'na =gbɛv, 'mɔ yɪ winbɔɪ -bɔ 'cɪ, -ɛ mɔ: 'Bɔ kɔ -na =dedede a pɛɛɛ, 'mɔ -dɪ-e pɛɛ -nɪ. Kɛɛ, ɛ 'nɪ 'hɔu 'lɪ -mɔ -mɔ, -ɛ mɔ, =ble 'na gba kɔa, -ɛ nu-o, 'mɔ -lee -mɔ -Yusu a -tɪ, 'tɪ- Nyɪsɔa 'ɛ -nyɪ -mɔ 'kɔ yɛyɛ, -ɛ 'yɛ nɪ -wɛ 'lɪ. 20'Na 'dɪayɪ o, 'n nyaa -mɔ lɛ, -tɛ -a kɔ -aan Kɔkɔnyɔ 'hɛn-, -a -mɔɛ, =haandɛ -bɔ, 'n -hɔɛ -mɔ, nu 'mɔɔ -mɔ, -ɛ dɪ-e nu, dɔdɔ 'mɔ 'lɪ 'na =wɔ kɪ bi.

21'Cɪɛn -bɔ, 'n yɪ 'cɪ, ɛ =hɛn 'nyɛ, 'n kɔo -mɔ =wɔ yɪ, -ɛ mɔ, dɛ -bɔ, 'n -hɔɛ -mɔ, -dɪ-e 'nɪ nu. 'N pɔv =han-tɪ, -ɛ mɔ, dɛ -mɔ', -dɪ nu, ɛ dɪ 'v dɛ -mɔ', 'n -hɔɛ -mɔ 'nɪ -hi.

22Kɔɛ 'v=v -mɔ dɛ, -wɛ -gbɔ -mɔ, 'kɪ 'v 'na -ta', -ɛ nu-o, 'n pɔv =han-tɪ, -ɛ mɔ, Nyɪsɔa dɪ 'aan lɛnyaawɪn 'nɪ 'wɪn, ɛ 'mɔv nu, v 'mɔ 'mɔ bɔ tɛ, 'mɔ 'lɪ 'a mɔ -mɔ dɪ.

'Betile

23Epafɛrɛsɪ, -kɔ 'mɔ 'hɛn- -nɪ 'nɛ- =jɪ', -tɛ ɛ mɔ -Yusu 'Kɪsɔ a nyibɔ a -tɪ, ɛ 'beti -mɔ. 24Makɪ, kɔ Alitakɪ, kɔ Demasɪ, kɔ Luku 'hɛn-, -v kɔ 'mɔ 'hɛn- -nɪ -kɔn, v 'beti -mɔ -tɛɛ.

25-Aan Kɔkɔnyɔ -Yusu 'Kɪsɔ bɔ nu 'a mɔ -haandɛ -mɔ.